

PROGRAM

Sačuvajmo
Hrvatsku

UVOD

Nije čudno da mnogi naši građani ne izlaze na izbore i da nisu sigurni kome žele pokloniti svoje povjerenje. HDZ je domoljublje svezao uz korupciju, dok je istodobno ljevica antikorupciju privezala uz anacionalne politike zbog čega se politika za mnoge naše građane ponovo svela na izbor manjeg zla. No mora li doista biti tako?

Most se ovim programom obraća svim hrvatskim građanima koji su istodobno i antikorupcijski orijentirani i nacionalno osviješteni s jasnom porukom: na ucjenu koju vam nudi HDZ-ovo kvazidomoljublje s jedne strane i antikorupcijska anacionalna lijeva politika s druge ne morate pristati. Jer postoji i treći put. Postoji hrvatski politički put koji nije korumpiran i koji nije potkapacitiran, a istodobno nije anacionalan i podvrgnut tzv. woke ideologiji. Taj politički put predstavlja Most.

U ovom sazivu sabora Most je brojčano, ali i sadržajno gledano bio najaktivnija i najkonstruktivnija oporba, što činjenično opovrgava ukorijenjenu predrasudu da političari od centra prema desno nemaju što ponuditi. Tako smo, među ostalim, predstavili cjelovitu reformu Hrvatskog sabora, jedini dokument koji se hvata u koštac s umjetnom inteligencijom, inovativna politička rješenja usmjerena prema snažnijoj zaštiti okoliša, konkretne zakonske demografske inicijative i od struke sastavljene suvremene politike prema osobama starije životne dobi koje promoviraju koncept aktivnog starenja.

Na tom tragu u ovaj smo program uvrstili rješenja usmjerena prema uklanjanju demokratskog deficita i demokratizaciji političkog sustava koja uključuju i obuhvatne zahvate kao što su reforma izbornog sustava i rada Hrvatskog sabora te snažniju participaciju građana u odlučivanju kroz unapređenje referendumskog izjašnjavanja i uvođenje e-peticija.

Reorganizacija DORH-a, vraćanje povjerenja u pravosuđe i novi načini borbe protiv korupcije, stavljanje težišta na razvoj osobnog integriteta te stvarna decentralizacija Hrvatske također su dio naših prijedloga koji omogućuju da naša državna uprava umjesto samosvrhovitosti konačno postane ono što joj je temeljna zadaća, učinkovit alat koji služi olakšavanju života svakog građanina. Jedan je od naših temeljnih ciljeva svakako porast plaća i mirovina, odnosno rast životnog standarda općenito.

Preduvjet za to je gospodarski rast, a do trajnijeg i značajnijeg rasta neće doći dok se ne stvori ozračje pravne i poslovne sigurnosti koje je pretpostavka zdrave poduzetničke klime, a koju danas priječi kriminalna i koruptivna aktivnost vladajuće strukture.

Most je značajan dio svojih političkih aktivnosti posvetio upravo borbi protiv korupcije jer je to i pretpostavka gospodarskog procvata koji će u konačnici omogućiti bolji život naših građana. Uz rješavanje problema korupcije, aktiviranje gospodarskog potencijala Hrvatske realizirat ćemo kroz fiskalne reforme i porezno rasterećenje, viziju održivog razvoja turizma koja podrazumijeva zaštitu prostora, promišljene poljoprivredne politike koje stvaraju prehrambenu samodostatnost, odgovornu primjenu umjetne inteligencije i energetske neovisnost. Nismo zaobišli ni aktualne teme koje se odnose na razvoj ljudskih potencijala, tržište rada i odnos prema stranoj radnoj snazi.

Zbog razmjera problema s kojima se suočavaju mlade obitelji te prijetnje demografskog izumiranja, značajan dio našeg programa zauzimaju i provediva cjelovita demografska rješenja te prijedlog koncepta hrvatske stambene politike. Među svoje prioritete Most stavlja i socijalno osjetljivu državu koja ima primjerenu skrb za ranjive društvene skupine te pruža dodatnu pravnu i društvenu zaštitu starijih osoba. Uz naš prijedlog reforme zdravstvenog sustava u ovom programu istaknuli smo i stručne inicijative koje su usmjerene prema poboljšanju mentalnog zdravlja djece i mladih, svjesni da je riječ o rastućem društvenom problemu koji zahtjeva posvećenu i hitnu reakciju države.

Nastavno na navedeno, izazov očuvanja i unapređenja obrazovnog procesa u eri digitalizacije možemo nazvati i središtem naše vizije drugačije Hrvatske jer bez kvalitetnog obrazovanja te aktivnih i motiviranih obrazovnih radnika nema ni gospodarske budućnosti ni društvenog napretka. Ističemo i svjest da je kultura bitan segment društva te da je poticanje njezinog razvoja nužno za očuvanje nacionalnog identiteta i stvaralački procvat.

Konačno, svjesni sigurnosnih ugroza s kojima se Hrvatska suočava, u programu se osvrćemo na potrebu sustavnog razvoja oružanih snaga Republike Hrvatske i mjere koje ćemo poduzeti kako bi se zaustavile ilegalne migracije. U pogledu vanjske politike, Most zauzima čvrsto stajalište o potrebi zaštite hrvatskih nacionalnih interesa, rješavanja otvorenih pitanja sa susjednim zemljama, očuvanja načela jednoglasnosti unutar Europske unije te jednakopravnosti Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Svojim smo djelovanjem u protekle četiri godine, suprotno pokušajima da nas se prokaže kao puke populiste, ostvarili vrlo konkretne institucionalne rezultate:

- 1) u trenutku najveće krize demokracije za vrijeme pandemije skupljanjem potpisa za referendum vratili smo demokraciju u ruke građana,
- 2) razotkrivanjem afere plin za cent onemogućili smo daljnju pljačku države,
- 3) pobjedom protiv Gordana Jandrokovića na Ustavnom sudu izborili smo se da svaki saborski zastupnik može predložiti prijeko potrebnu reformu Hrvatskog sabora koju smo konkretizirali i koju ćemo provesti u djelo kada stupimo na vlast.

Naše se obraćanje građanima Hrvatske stoga ne sastoji u pukim obećanjima, nego na podsjećanju na ono što smo kroz ovaj četverogodišnji mandat učinili i što jedino može biti zalog njihovog budućeg povjerenja u ispravnost našeg političkog djelovanja. Nada da Hrvatska može drugačije i bolje, koju ovim programom želimo probuditi, a njegovom realizacijom opravdati, svjetlo je u trenutnom političkom mraku.

Nada se ne tiče samo budućnosti već ona iskupljuje i prošlost. Stvaranje i obrana neovisne Hrvatske veliko je postignuće generacije naših roditelja. Na našoj je da odigramo drugo poluvrijeme i stvorimo bolju, pravedniju i radosniju Hrvatsku koja će opravdati sve žrtve koje su za nju podnijete. A prvi korak na tom putu buđenje je nade i njena beskompromisna obrana od svih mračnjaka, kvarnjaka, defetista koji je žele utrnuti i pokopati.

Nade itekako ima, ali vremena i prilike više nemamo previše. Neće se pojaviti nikakva konjica na dalekom obzoru, nikakav deus ex machina koji bi odradio posao za nas. Nada je samo početni impuls da stanemo na crtu i izborimo se za bolju, pošteniju, u konačnici radosniju Hrvatsku.

Ima nas. Znamo, hoćemo i spremni smo.

Marija Selak Raspudić, urednica programa

SADRŽAJ

1. DEMOKRATIZACIJA POLITIČKOG SUSTAVA

- 1.1. Referendum
- 1.2. E-Peticija
- 1.3. Izborni sustav
- 1.4. Reforma Sabora

2. PRAVOSUĐE

3. BORBA PROTIV KORUPCIJE

4. LOKALNA I PODRUČNA (REGIONALNA) SAMOUPRAVA

5. GOSPODARSTVO

- 5.1. Jačanje otpornosti gospodarstva
- 5.2. Fiskalne reforme i porezno rasterećenje
- 5.3. Potpora malom i srednjem poduzetništvu
- 5.4. Energetska neovisnost
- 5.5. Turizam
 - 5.5.1. Održivi razvoj turizma i zaštita prostora
- 5.6. Razvoj ljudskih resursa i tržišta rada
 - 5.6.1. Uvozna radna snaga
- 5.7. Antikorupcija i učinkovitost
- 5.8. Odgovorna primjena umjetne inteligencije
- 5.9. Poljoprivreda i ribarstvo
 - 5.9.1. Ribarstvo

6. DEMOGRAFIJA

7. STANOVANJE ZA SVE

- 7.1. Prijedlog koncepta hrvatske stambene politike

8. SOCIJALNA I ZDRAVSTVENA POLITIKA PO MJERI ČOVJEKA

- 8.1. Skrb za ranjive društvene skupine

9. DOSTUPNOST I ODRŽIVOST ZDRAVSTVENIH USLUGA

- 9.1. Mentalno zdravlje mladih i društvena zaštita starijih osoba

10. ODGOJNO-OBRAZOVNI SUSTAVU ERI DIGITALIZACIJE

- 10.1. Cjelovito strukovno obrazovanje
- 10.2. Državna matura
- 10.3. Visoko obrazovanje
 - 10.3.1. Povećanje studentskog standarda

11. KULTURA KAO BITAN SEGMENT DRUŠTVA

12. NACIONALNA SIGURNOST, OBRANA I UNUTARNJI POSLOVI

- 12.1. Sustavni razvoj Oružanih snaga Republike Hrvatske
- 12.2. Zaustavljanje ilegalnih migracija

13. VANJSKA POLITIKA

1. DEMOKRATIZACIJA POLITIČKOG SUSTAVA

Jedno od prepoznatljivih obilježja političkog djelovanja Mosta od njegovih početaka ogleda se u neprekidnom predlaganju rješenja za problem tzv. demokratskog deficita. Most i nadalje prepoznaje demokratski deficit kao jednu od najvećih prijetnji demokraciji, slobodi i vladavini prava shvaćajući kako u suvremenosti ključne odluke o životima građana donose tijela koja nitko nije izabrao i koja nikome izravno ne odgovaraju te nemaju ni minimum demokratskog legitimiteta.

Premda se pojam demokratskog deficita u Hrvatskoj ponajviše povezuje s načinom na koji se odluke donose na nadnacionalnoj razini, primjerice, unutar Europske unije ili u drugim globalnim forumima, recentni politički događaji na osobit su način razotkrili razmjere ovog problema i u hrvatskoj političkoj stvarnosti. Problem demokratskog deficita u svojoj je punini došao do izražaja za vrijeme pandemije bolesti COVID-19 tijekom koje je zakonodavac *de facto* prenio svoje ustavne ovlasti glede donošenja odluka kojima se ograničavaju temeljna ljudska prava i slobode na tijela koja nemaju izborni demokratski legitimitet te nisu izravno odgovorna Hrvatskom saboru. Time je onemogućeno pravovremeno propitivanje odluka koje su se donosile radi suzbijanja bolesti COVID-19 što je rezultiralo donošenjem odluka koje često nisu imale znanstveno uporište, nego su bile motivirane političkim ili pojedinačnim interesima i probicima. Pritom se sustavno suzbijalo svaku javnu raspravu o mjerama tijekom pandemije kao i svako javno iskazivanje zdrave skepse prema odlukama koje su naočigled bile nelogične ili bez uporišta u znanosti.

Most se za vrijeme pandemije instinktivno suprotstavio opisanom nedemokratskom djelovanju vladajuće političke elite i prevladavajućim stavovima u hrvatskom političkom prostoru koje je ponajviše obilježio strah i bježanje relevantnih političkih aktera od odgovornosti. Organiziravši referendumsko izjašnjavanje građana o potrebi ukidanja tzv. COVID potvrda te vraćanju ovlasti Hrvatskom saboru za donošenje odluka o ograničenjima temeljnih ljudskih prava i sloboda Most je stvorio presudni društveni pritisak za ukidanje neznanstvenih mjera borbe protiv pandemije te povratak u redovno ustavno stanje. Međutim, referendumska inicijativa koju je organizirano Most još je jednom pokazala da u zakonskim pravilima koja uređuju referendumski postupak kao i u referendumskoj praksi postoje znatni nedostaci i nedosljednosti poput, primjerice, rokova za poduzimanje određenih radnji, jasnih kriterija glede vrednovanja potpisa ili kriterija prema kojima se procjenjuje dopuštenost referenduskog pitanja i dr.

1.1. Referendum

Mostova referendumska inicijativa potaknula je javnu raspravu o potrebi donošenja novog referenduskog zakonodavstva, ali novi Zakon o referendumu kao i promjena Ustava u tom pogledu, koje je predložila Vlada Republike Hrvatske, nisu uspjeli zadobiti potrebnu podršku u Hrvatskom saboru te je procedura glede tih prijedloga faktično obustavljena. Premda je novo referendumsko zakonodavstvo trebalo donijeti određena poboljšanja u vidu određivanja strogih rokova za pojedine radnje u referenduskom postupku ili jasnih kriterija za vrednovanje potpisa uz istovremeno određivanje nadležnosti Državnog izbornog povjerenstva za provjeru potpisa narodnih referenduskih inicijativa, ipak je većina parlamentarnih političkih aktera iskazala namjeru daljnjeg otežavanja održavanja referenduma tražeći, primjerice, uvođenje visokog

kvoruma izlaznosti za valjanost odluke na državnom referendumu ili propisivanje dvostrukog ispitivanja ustavnosti referendumskog pitanja pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske i to prije i nakon prikupljanja potpisa.

Nasuprot navedenim restriktivnim tendencijama koje neki politički akteri nastoje nametnuti kroz referendumsko zakonodavstvo Most će ostati privržen idealima i tradicijama hrvatske demokracije koja uvažava i mogućnost da građani neposredno donose odluke koje se na njih odnose. U tom smislu, Most će tražiti da se na referendumima svih razina bitno smanji broj potpisa potrebnih za raspisivanje referenduma te da se omogući prikupljanje potpisa elektroničkim putem, tj. putem sustava e-Građani. Most će inzistirati da se ne uvode nemogući uvjeti za valjanost odluka koje se donose na referendumu poput visokih kvoruma izlaznosti i sl. te će zahtijevati da se ograniče ovlasti Ustavnog suda Republike Hrvatske posebice glede mogućnosti ispitivanja usklađenosti ustavotvornog referendumskog pitanja s Ustavom Republike Hrvatske. Osim navedenoga, Most će posebno inzistirati na promjeni, pojednostavljenju i olakšavanju uvjeta za provedbu lokalnih referenduma na kojima se po prirodi stvari odlučuje o pitanjima koja su građanima vrlo bliska i povezana s njihovom svakodnevicom.

1.2. E-Peticija

Suprotno suvremenim tendencijama da se građani svedu na glasačku mašineriju koja jednom u četiri godine bira svoje predstavnike u tijelima vlasti, a zatim se isključuju iz procesa političkog odlučivanja, Most prepoznaje potrebu za stvaranjem daljnjih i inovativnih pretpostavki za uključivanje građana u donošenje političkih odluka. Poučeni vlastitim iskustvom, mi u Mostu prepoznajemo kako referendum ne može biti jedino institucionalno sredstvo putem kojeg građani mogu neposredno utjecati na donositelje političkih odluka. U tom smislu, referendumsko izjašnjavanje ima svojih ograničenja i nedostataka ako se uzme u obzir društvena mobilizacija, organizacijska struktura i financijska moć koja je potrebna za organiziranje referendumske inicijative te vrijeme koje je objektivno potrebno da se referendum organizira i provede. Stoga će Most, kroz korištenje dostupnih tehnologija i postojećih digitalnih platformi, omogućiti građanima pokretanje pravih peticija. Smisao ovog prijedloga sastoji se u omogućavanju građanima da u kratkom vremenu i korištenjem državne digitalne platforme signaliziraju relevantnim donositeljima odluka koje su to teme koje oni smatraju bitnima i do kojih im je stalo. Glavni cilj opisanog sustava e-Peticija sastoji se u podizanju svijesti među građanima da i oni trebaju aktivno sudjelovati u inicijativama za donošenje političkih odluka za razliku od postojećeg sustava u kojemu se građane tretira isključivo kao birače koji u donošenju političkih odluka sudjeluju samo na izborima i u kojemu nemaju institucionalnu mogućnost inicijative već ih se tretira kao objekt političkog odlučivanja.

1.3. Izborni sustav

Potreba za demokratizacijom političkog odlučivanja ne iscrpljuje se u prethodno spomenutim mehanizmima i institutima neposredne demokracije. Upravo suprotno, sustav predstavničke demokracije objektivna je ustavna i praktična stvarnost pa ga je potrebno njegovati i unaprjeđivati i to prvo reformom izbornog sustava radi ostvarenja prisnijeg kontakta između građana/birača i njihovih izabranih predstavnika te radi postizanja snažnijeg demokratskog legitimiteta izabranih nositelja političkog odlučivanja.

Povjerenje hrvatskih građana u izborni sustav već duže vrijeme ozbiljno je narušeno nepouzdanošću podataka o biračima u evidenciji Registra birača. Navedeno je na osobiti način došlo do izražaja nakon što su objavljeni rezultati Popisa stanovništva iz 2021. koji je pokazao veliki raskorak između broja birača s prebivalištem u Republici Hrvatskoj te broja odraslih osoba koje u njoj stvarno prebivaju. Problem nepouzdanosti državne evidencije o biračima pretočio se i u hrvatsko izorno zakonodavstvo donošenjem novog Zakona o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor (u nastavku: Zakon o izbornim jedinicama) u kojemu su upravo podaci iz Registra birača uzeti kao relevantan kriterij za modeliranje izbornih jedinica, a sve navodno kako bi se izbjegla ustavnopravno neprihvatljiva situacija tzv. nejednake težine glasa. Utemeljenost Zakona o izbornim jedinicama na nepouzdanim podacima iz Registra birača doprinijela je daljnjem urušavanju povjerenja u demokratski izborni sustav. Posebno je poražavajuća okolnost da čak i nakon donošenja Zakona o izbornim jedinicama njime nisu predviđeni nikakvi mehanizmi otklanjanja uočenog nesrazmjera broja birača i broja punoljetnih stanovnika u Republici Hrvatskoj. Stoga će Most inzistirati da se u narednom mandatnom razdoblju pristupi žurnom donošenju akcijskog plana za čišćenje Registra birača. Nakon što se utvrdi objektivni broj birača s prebivalištem u Republici Hrvatskoj pristupit će se izradi novog Zakona o izbornim jedinicama i Zakona o izboru zastupnika u Hrvatski sabor koji će uvažavati sve kriterije za uspostavu dobrog izbornog sustava.

U tom smislu, Most se prvo zalaže za zadržavanje razmjernog izbornog sustava, ali uz izborne jedinice u kojima se bira različiti broj zastupnika. Uvođenje izbornih jedinica u kojima se bira različiti broj zastupnika omogućilo bi zakonodavcu da prilikom određivanja granica izbornih jedinica istovremeno poštuje načelo jednake težine glasa kao i granice administrativno-teritorijalnih cjelina kao što su županije ili dr. pri čemu treba voditi računa da izborne jedinice ne smiju biti premale kako bi načelo razmjernosti moglo doći do izražaja te ne bi smjela postojati velika razlika u broju zastupnika koji se biraju u pojedinoj izornoj jedinici. Takav model izbornih jedinica podrazumijevao bi minimalno pet izbornih jedinica, ali ne više od sedam izbornih jedinica. Opisani razmjerni model s izbornim jedinicama u kojima se bira različit broj zastupnika zastupljen je u najvećem broju europskih država.

No, osim izbornih pravila o općim izborima za zastupnike u Hrvatski sabor, nužna je i revizija posebnih izbornih pravila o izborima zastupnika koje biraju nacionalne manjine ili, preciznije, revizija sustava zaštite temeljnih manjinskih prava. Aktualni izborni i politički sustav predstavljanja nacionalnih manjina i djelovanja njihovih zastupnika u Hrvatskom saboru protekom vremena pokazao je brojne nedostatke. Najprije stoga jer se u političkoj praksi razotkrilo kako zastupnici manjina mogu ostvarivati određene interese (ne ulazeći u to jesu li ti interesi podudarni s interesima pojedine manjinske zajednice) isključivo ako je raspodjela zastupničkih mandata u Hrvatskom saboru takva da određena parlamentarna većina i njezina sudbina ovisi o glasovima zastupnika manjina. Nasuprot tome, u situaciji gdje njihovi mandati nemaju presudnu ulogu za formiranje i održavanje parlamentarne većine, njihove mogućnosti predlaganja mjera za zaštitu i promicanje prava nacionalnih manjina kopne. Stoga je potrebno u sljedećem mandatnom razdoblju preispitati modalitete zaštite prava nacionalnih manjina, odnosno postojeću koncepciju njihovog izbora i predstavnštva u Hrvatskom saboru koje se uglavnom temelji na zanemarivom izbornom legitimitetu.

1.4. Reforma Sabora

Hrvatski izborni sustav nakon 2000. godine uz određene izmjene, koje nisu bile koncepcijske naravi, postao je prepoznatljiv po nekim tipičnim karakteristikama. Tako, primjerice, s obzirom na veličinu izbornih jedinica, broj zastupnika koji se u njima biraju te izborni prag, naš je izborni sustav osigurao određenu razmjernost u zastupljenosti političkih opcija. S druge strane, jedno od njegovih prepoznatljivih obilježja je i nizak efektivni broj izbornih stranaka uz vrlo visoku koncentraciju mandata u rukama dvije najveće političke stranke koji nikad u hrvatskoj povijesti nije bio manji od 60 %. Osim toga, podaci o prosječnoj duljini trajanja mandata hrvatskih vlada pokazuju da je Hrvatska u europskom vrhu po tom kriteriju što demantira neosnovane navode pojedinih političkih aktera o prijetećim nestabilnostima političke vlasti. No, neovisno o tome kako se procjenjuju posljedice opisanih svojstava domaćeg izbornog sustava, kao i nekih drugih (primjerice, regionalna zastupljenost), notorna je činjenica da u Hrvatskoj postoji vrlo niska razina povjerenja u izborni sustav kao i u institucije koje se konstituiraju temeljem izbornih rezultata što kao posljedicu ima sve manju izlaznost na izborima. U tom pogledu, po lošoj percepciji, prednjači Hrvatski sabor.

Loša percepcija o radu Hrvatskoga sabora posljedica je suppostojanja niza nepovoljnih čimbenika, od kojih su neki subjektivnog karaktera, dok su drugi rezultat normativnih propusta i nedoumica kojima su na sustavan, suptilan i smišljen način ograničene temeljne ustavne funkcije Hrvatskoga sabora. Sve navedeno ogleda se u percepciji Sabora kao tromog državnog tijela, nesposobnog za odlučivanje i rasuđivanje u kojemu se kritička rasprava i razmjena različitih mišljenja tretiraju kao nepoželjni i bespredmetni.

U Hrvatskom se saboru tijekom vremena nataložilo mnoštvo duboko pogrešnih praksi kako u pogledu njegova ustrojstva tako i u pogledu načina njegova rada. Najčešće su pritom u fokusu rada Sabora bile teme poput prisutnosti zastupnika na sjednicama Sabora ili koliko bi saborski zastupnici trebali imati minuta za svoje govore, koliko replika i kada se smije replicirati. Prije toga raspravljalo se i odlučivalo o ukidanju ispravaka netočnih navoda. Istovremeno, omiljene teme u javnosti bile su povrede poslovnika, etička pitanja o dopuštenosti sadržaja govora ili trajanje božićne i ljetne stanke u zasjedanju Sabora, treba li zabraniti mobitele i kako se tko treba odijevati kad dolazi u sabornicu. Svim tim temama pristupalo se senzacionalistički pa su se nudila i donosila različita rješenja čiji je stvarni rezultat bilo daljnje srozavanje ugleda Sabora, a ništa od onoga što se prikazivalo kao poboljšanje i unaprjeđenje u radu i funkcioniranju Sabora nije donijelo željeni rezultat. S obzirom na navedeno, Most će u narednom sazivu inzistirati na reformi Sabora.

Jedna od tema povezana s radom Sabora koja izaziva veliko nezadovoljstvo u javnosti je pitanje prisutnosti zastupnika na plenarnim sjednicama Sabora. Riječ je o fenomenu prazne sabornice. Naši građani koji prate rad Sabora u pravilu stječu dojam da većina zastupnika ne dolazi na sjednice Sabora, nego da se pojavljuju samo petkom u podne radi glasovanja. Na prvi je pogled jasno da su građani koji tako misle jednim dijelom u pravu, no fenomen prazne sabornice nije samo posljedica neodgovornosti zastupnika, nego je često uvjetovan objektivnim razlozima, odnosno paralelnim obvezama zastupnika. Neki imaju istovremene obveze na saborskim odborima, neki imaju protokolarnе susrete ili prisustvuju službenim događajima na čije termine ne mogu utjecati i sl.

Kako bi se razriješio opisani problem prazne sabornice potrebno je u Poslovniku Hrvatskoga sabora propisati obvezu da za rasprave u Hrvatskom saboru mora postojati kvorum koji se mora utvrditi i održavati tijekom cijele rasprave o nekoj točki dnevnog reda. Kvorum kao procesna pretpostavka raspravljanju na plenarnim sjednicama Sabora potiče disciplinu u radu Sabora te doprinosi poboljšanju dojma o Saboru kao mjestu na kojemu izabrani predstavnici naroda s interesom prate rad i sudjeluju u raspravama.

Ipak, da bi se ostvarile objektivne pretpostavke za prisustvo zastupnika na plenarnim sjednicama, moramo imati sustav koji će uzimati u obzir da se unutar samog Sabora zastupnicima ne određuju istovremene obveze koje im onemogućuju dolazak na plenarnu sjednicu što nas dovodi do problema brojnosti i ustrojstva radnih tijela Sabora. Prije svega, treba imati na umu da je Hrvatski sabor u globalnim, pa i u europskim razmjerima, brojnošću zastupnika relativno mali parlament koji ne trpi inflaciju radnih tijela kakva se dogodila Saboru tijekom vremena. Imamo previše odbora koji su svojim nazivima i djelokrugom javnosti nejasni i zastarjeli. Često djelokrug naših odbora uopće nema nikakve suvisle korelacije s aktualnim resorima u Vladi Republike Hrvatske. Vlada i Sabor moraju biti ustrojeni tako da se djelokrug i nazivlje saborskih odbora podudaraju s djelokrugom ministarstava s tim da Sabor svojim trenutnim ustrojem uopće ne odražava potrebu za sustavnim praćenjem ključnih politika u suvremenosti poput politika razvoja digitalnog društva ili razvoja umjetne inteligencije. U tom smislu, Sabor ostavlja dojam zapuštene, zastarjele i drugorazredne institucije. Saborska radna tijela trebaju se ustrojiti tako da se kao stalna radna tijela zadrže ona koja su ključna za njegovo unutarnje funkcioniranje, a ostala se moraju osnovati prema aktualnim političkim potrebama koje donosi novo vrijeme. Pritom, svaka parlamentarna većina treba odlučiti ne samo o ustroju Vlade, tj. tijela državne uprave, nego, logikom analogije, i o ustroju Sabora.

Polazeći od ustavne činjenice, koja se u praksi nerijetko zanemaruje, da je Vlada Republike Hrvatske odgovorna Hrvatskom saboru pri čemu se uloga Hrvatskog sabora ne iscrpljuje samo donošenjem zakona, nego podrazumijeva da Sabor nadzire i kontrolira rad Vlade, potrebno je iznova promisliti o učinkovitosti ustavnih i poslovničkih alata nadzora Vlade. Pritom su najvažniji "alati" kojima Sabor raspolaže u nadzoru Vlade propisani neposredno ustavnim odredbama poput, primjerice, interpelacije i zastupničkih pitanja. Međutim, praktično zastupničko iskustvo pokazuje da previše često hrvatske vlade, premijeri i ministri bez sankcija ignoriraju nadzor i kontrolu Sabora. To se najviše primjećuje kod zastupničkih pitanja na koja se odgovori često čekaju mjesecima, premda je rok za odgovor 30 dana, a neka zastupnička pitanja nikad ni ne dobiju odgovore. Stoga, kako bi se spriječila praksa ignoriranja zastupničkih pitanja, koja je duboko pogrešna i neustavna, nužno je propisati poslovničke mehanizme koji će obvezati Vladu na pravovremeno davanje odgovora na zastupnička pitanja.

Sve navedeno, kao i neka druga suštinska pitanja koja treba razriješiti, namijenjeno je postupnom vraćanju ustavne ravnoteže u odnosima Hrvatskoga sabora i Vlade Republike Hrvatske, djelotvornijem funkcioniranju Sabora kao najvišeg zakonodavnog tijela u državi, poboljšanoj kontroli rada Vlade te povećanju povjerenja u predstavničku demokraciju.

2. PRAVOSUDE

Od hrvatske samostalnosti u percepciji hrvatskih građana kao konstanta postoji nisko povjerenje u pravosuđe i pravosudne institucije koje se podjednako odnosi na sudove i na državna odvjetništva. Taj je dojam posljedica supostojanja niza čimbenika. Pravosudni skandali, afere kod imenovanja najviših pravosudnih dužnosnika, sporost u donošenju odluka, odsustvo odgovornosti te manjak kontrole nad radom pravosudnih institucija kao i dojam o podložnosti političkim i drugim pritiscima i utjecajima pridonose lošoj percepciji pravosuđa. U mandatima prethodnih vlada poduzeta su, i to treba prepoznati, značajnija ulaganja u stvaranje materijalnih i nekih drugih pretpostavki za bolje i učinkovitije funkcioniranje pravosuđa počevši od recentnih nezanemarivih povećanja plaća pravosudnih dužnosnika i drugih zaposlenika u pravosudnim tijelima, investicija u infrastrukturu pravosudnih tijela te ulaganja u digitalizaciju pravosuđa. No, usprkos tome, zasad se ne vide značajniji pomaci glede povećane učinkovitosti rada pravosudnih tijela. U tom smislu, hrvatsko pravosuđe se i dalje muči s pretjeranim priljevom sudskih predmeta, s neujednačenošću sudske prakse, nejednakom kvalitetom sudskih predmeta, sporošću u donošenju odluka i sl.

U tom smislu, višegodišnjim standardiziranim praćenjem statističkih podataka o kretanju predmeta u hrvatskom pravosuđu zamjećuju se brojne anomalije poput, primjerice, činjenice da Hrvatska u odnosu na druge europske zemlje ima kontinuiranu natprosječnu stopu priljeva novih sudskih predmeta. Navedeno pokazuje kako u Hrvatskoj postoji shvaćanje da je sudovanje jedini oblik rješavanja sporova premda bi ono trebalo biti *ultima ratio* kada zakažu svi prethodni pokušaji mirnog ili alternativnog rješavanja sporova. Suočena s opisanim lakonskim shvaćanjem prava na pristup sudu, državna je vlast i njezin zakonodavac navedeni problem odavno pokušao riješiti rasterećenjem sudova od nekih vrsta predmeta poput, primjerice, ovrha ili ostavina, podijelivši nadležnost za rješavanje tih predmeta nekim drugim institucionalnim čimbenicima poput javnih bilježnika u svojstvu povjerenika sudova. Ipak, navedeno se nije pozitivno odrazilo na smanjenje ukupnog priljeva novih predmeta. Priljev novih predmeta je, ako se uzmu u obzir svi predmeti koji imaju karakter sudskih, ostao vrlo visok i zapravo umnogome nepromijenjen. Pristup sudu se nastavlja olako shvaćati kao apsolutno pravo, a nerijetko služi strankama kako bi iz objesti ili sa sviješću o izostanku negativnih posljedica u vidu troškova pokretale sudske postupke u kojima imaju male šanse za uspjeh.

Nadalje, premda su neke vrste predmeta povjerene izvansudskim akterima, to nije dovelo do znatnije učinkovitosti rada samih sudova. U radu sudova zamjećuje se kao prvo izostanak odgovornosti za kvalitetu sudskih odluka i učinkovitost u radu pravosudnih dužnosnika. Pravnici iz prakse nerijetko upozoravaju na činjenicu da je sudska praksa i dalje neujednačena te da pravna shvaćanja u znatnoj mjeri variraju od suda do suda, a zamjećuju se i velike razlike u shvaćanjima na pojedinim sudovima, ili čak između pojedinih sudaca, koje je procesne radnje potrebno poduzeti da bi pojedini sudski predmet bio zreo za odlučivanje. Sve to u velikoj je mjeri povezano s neodgovarajućim sustavom vrednovanja rada sudaca koji je zasnovan pretežno na kvantitavnim kriterijima te u sudnice uvodi subjektivni element kalkulacije sudaca kako će izgledati njihova osobna statistika na kraju godine. U tom pogledu, Most će se zalagati da se u pravosudnim tijelima uvede sustav kvalitete koji će se temeljiti na složenom praćenju kvalitete sudskih odluka, njihovoju usklađenosti sa sudskom praksom drugih sudova, koji će sustavno

pratiti koje se radnje poduzimaju u sličnim i istovrsnim predmetima te koji će biti temelj za edukaciju i usmjeravanje sudova i sudaca da uspoređuju svoju praksu s drugim sudovima kao i da je po potrebi, i ako to smatraju opravdanim, mijenjaju i usklađuju.

Nastavno na to, promatrajući neadekvatnosti sustava vrednovanja i ocjenjivanja pravosudnih dužnosnika potrebno je upozoriti i na anomalije koje se tiču postupka izbora ili napredovanja sudaca i drugih pravosudnih dužnosnika. U mandatu prethodne Vlade ti su postupci izmjenama relevantnih zakonskih akata učinjeni još manje transparentnima, a kriteriji po kojima se odlučuje o izboru ili napredovanju sudaca još su manje objektivni nego prije. U tom smislu, vrhunski pravni stručnjaci kao i neki članovi tijela koja odlučuju o napredovanju ili izboru pravosudnih dužnosnika opisali su manjkavosti tog procesa. U njemu su objektivni kriteriji počevši od uspjeha u obrazovanju potpuno zanemareni kao nevažni, a fokus je stavljen na subjektivni dojam o kandidatu prvo putem povećanja broja bodova kojim se boduje intervju s kandidatom. U tom smislu, Most će tražiti zakonske izmjene s ciljem povećanog utjecaja objektivnih kriterija prilikom odlučivanja o napredovanju ili izboru pravosudnih dužnosnika uz inzistiranje na otvaranju mobilnosti između različitih pravnih struka i pravosudnih tijela, primjerice, u smislu olakšavanja mobilnosti pravosudnih dužnosnika između sudova i državnih odvjetništava.

Most će u predstojećem mandatnom razdoblju posebnu pozornost unutar pravosudnog sustava posvetiti organizaciji državnih odvjetništava. Nedavni događaji oko izbora novog glavnog državnog odvjetnika u cijeloj su javnosti ponovo osvijestili probleme koji postoje u sustavu državnog odvjetništva. U tom smislu, Most će inzistirati na preciziranju zakonskih pretpostavki za izbor šefa DORH-a, ali osim toga potrebno je i provesti reviziju procesa odlučivanja unutar državnih odvjetništava kako bi se osigurali jasni mehanizmi kontrole i odgovornosti za odluke koje se donose unutar državnih odvjetništava. Nadalje, imajući u vidu primarnu ustavnu i zakonsku ulogu državnih odvjetništava provest će se analiza svih nadležnosti i poslova koji su zakonima stavljeni u djelokrug državnih odvjetništava s ciljem rasterećenja državnih odvjetništava od dijela poslova u kojima ne postoji objektivna potreba za njihovim sudjelovanjem.

3. BORBA PROTIV KORUPCIJE

Korupcija nije zločin bez žrtava, direktno utječe na ljudska prava i razvoj poduzetništva i znanosti i tehnologije. Uskraćuje sredstva iz proračuna, iznose za mirovine i plaće i javna davanja i razvoj države. Korupcija predstavlja zlouporabu povjerenih ovlasti za privatnu korist. Stavljanje privatnog interesa ispred javnog suprotno je izvršnim i drugim funkcijama na koje smo izabrani, dovodi do erozije društva, njegovog nedovoljnog razvitka i urušavanja povjerenja građana u vladavinu prava.

Borba protiv korupcije ima svoj preventivni i represivni aspekt. Jačanje preventivne strane smanjuje oslanjanje na represivni aparat koji dolazi na samom kraju koruptivnog procesa. Korupciji ne smije biti mjesta u javnom i državnom sektoru. Osobe koje preuzimaju najviše dužnosti moraju biti stručnjaci u svom području i svjesni važnosti što obnašanje takve dužnosti znači i spremi voditi vlastitim primjerom. Za učinkovitu borbu protiv korupcije potrebi su djelotvorni zakoni implementirani u praksi, ali prvenstveno ljudi od integriteta na vodećim

funkcijama. Birokracija ne smije biti sama sebi svrha i mora služiti građanima i poduzetnicima u razvitku njihove djelatnosti prema pravilima struke. Građani imaju pravo na najvišu razinu zaštite zdravlja koju mogu imati, obrazovanja, razvoja znanosti i tehnologije, (kritičke) infrastrukture, kulture. Korupcija sve to oduzima i pogoduje izabranima i odabranima.

Hrvatska ima Strategiju sprječavanja korupcije za razdoblje 2021. – 2030. i Akcijski plan za razdoblje od 2022. do 2024. Republika Hrvatska mora oživotvoriti sve što je obećala prvenstveno svojim građanima. Brojna izvješća hrvatskih i međunarodnih tijela govore o postupcima za koruptivna kaznena djela protiv bivših članova vlade, najviših dužnosnika, obnašatelja javnih ovlasti. Korupcijske afere prate Republiku Hrvatsku od njezina nastanka. Ratno i tranzicijsko profiterstvo dovelo je i do izmjene Ustava koje su takva djela proglasila onima koja ne zastarijevaju što znači da su proglašena najtežim kaznenim djelima. Tolika je bila njihova štetnost za razvitak Republike Hrvatske. Visoka korupcija, koja često poprima i obilježja organizirane korupcije, često u stjecaju s gospodarskim kaznenim djelima, glavna je tema u medijima i u središtu zanimanja šire javnosti. Sudski postupci protiv korupcije dugotrajni su što dodatno umanjuje povjerenje građana u sustav i ne podupire stav da se korupcija ne isplati. Oduzimanje nezakonito stečene dobiti treba biti u fokusu borbe protiv korupcije i tako oduzeta sredstva trebaju biti uložena u borbu protiv korupcije, ali i različite programe namijenjene poboljšanju životnog standarda građana. Ulaganje u financijske istrage, educiranje svih tijela progona, nabava najsofisticiranijih *UI rješenja* koja trebaju pomoći detekciji korupcije treba biti neupitno, ali uz očekivanje rezultata u radu. Tijela koja su osnova za nadzor traju biti omogućena u svojim djelovanjima dovoljnim financijskim sredstvima. Sva nezakonito stečena sredstva trebaju biti vraćena u sustav i korištena na razvoj dobrobiti građana.

Korupcija je i sigurnosni problem koji utječe na sigurnost i prava svih građana. Vijeće sigurnosti UN-a je 2018. godine po prvi puta istaknulo kako je korupcija i prijetnja međunarodnom miru i sigurnosti. Republika Hrvatska i njezini građani svjesni su njezinog negativnog učinka na društvo i imaju pravo živjeti u državi gdje korupcije nema ili nije na razini jedne od najviših među državama članicama EU.

Poseban problem predstavljaju poduzeća u javnom vlasništvu. Ona su posebno izložena riziku od korupcije, ne samo prema istraživanju Eurobarometra o percepciji korupcije u državama članicama EU iz srpnja 2023. koje ističe najveću pojavu korupcije u susretu privatnog i javnog, već je vidljivo i u čestim korupcijskim skandalima koji su se pojavljivali u Hrvatskoj 2023. Kao negativan primjer toga ističu se, primjerice, INA, Hrvatska elektroprivreda (HEP), problemi s odvozom otpada, Hrvatske šume itd. Vjerojatnije je da će doći do političke korupcije ako su te aktivnosti povezane i s (kritičnom) infrastrukturom.

Prema istraživanju Eurobarometra o stavu građana prema korupciji u EU-u opća je percepcija da 96 % ispitanika smatra da je problem korupcije raširen u Hrvatskoj. Za usporedbu, prosječni postotak za EU je 70 %, u rasponu od 97 % u Grčkoj do 13 % u Finskoj. U Hrvatskoj je, prema mišljenju građana, korupcija prisutna najviše u nacionalnim javnim institucijama (89 %) te u lokalnim i regionalnim javnim institucijama (93 %) kao i u srazu privatnog i javnog sektora. Vrlo je zabrinjavajuće da i poslovni sektor vidi problem korupcije kao vodeći u onemogućavanju poslovanja.

Kao država koja treba poštovati vladavinu prava, Republika Hrvatska mora poštovati što je naznačeno u Preambuli UN-ove Konvencije protiv korupcije, imajući na umu da je prevencija i iskorjenjivanje korupcije odgovornost svih država te da one u tome moraju međusobno surađivati, uz potporu i sudjelovanje pojedinaca i skupina izvan javnog sektora, kao što su civilno društvo, nevladine organizacije i organizacije u zajednici. Da bi njihovi napori u ovom području bili učinkoviti, potrebno je ojačati i civilno društvo (nevladine organizacije, istraživačke novinare, akademiju) i organizacije na lokalnoj razini u nastojanjima da svi doprinosimo antikorupcijskim politikama u Hrvatskoj.

Potrebno je ojačati ukupnu kulturu integriteta u Hrvatskoj, uključujući i onu budućih generacija (mladih), te uvesti preventivne mjere koje će utjecati i na srednje i niže razine korupcije. Stručnjaci se moraju što više uključiti u obavljanje javne djelatnosti. Samo tako Republika Hrvatska može ići naprijed na način na koji njezini građani zaslužuju.

S aspekta uvođenja daljnjih mehanizama promicanja kulture integriteta i preventivnog djelovanja u borbi protiv korupcije, Most se zalaže za zakonsko reguliranje lobiranja. Ipak, vizija Mosta u tom se pogledu u bitnome razlikuje od Zakona o lobiranju kojeg je 2023. predložila HDZ-ova Vlada. Taj prijedlog zakona, poučeni dosadašnjim hrvatskim iskustvom glede toga gdje se i kod koga najčešće nedopušteno lobira, tko su pravi lobisti i kakva je narav njihova lobiranja, ocjenjujemo potpunim konceptijskim promašajem. Stoga se Most zalaže da se kao lobiranje u smislu zakona prepoznaje svaki pokušaj utjecaja na državne dužnosnike ili službenike kojemu je cilj ispunjenje nekog interesa, a ne samo ona lobiranja koja su usmjerena na donošenje ili izmjenu kakvog propisa ili drugog dokumenta općeg karaktera. Nastavno na to, za razliku od prijedloga HDZ-ove Vlade, Most se zalaže da se umjesto registra lobista Hrvatska uvede registar transparentnosti u kojemu će se bilježiti svi susreti subjekata koji lobiraju s lobiranim dužnosnicima ili službenicima neovisno o tome prepoznaju li ti subjekti sami sebe kao lobiste. Nadalje, Most prepoznaje potrebu stvarnog jačanja neovisnih tijela koja su zadužena za borbu protiv korupcije poput Povjerenstva za odlučivanje o sukobu interesa i to ponajviše jačanjem njihove neovisnosti te proširenjem njihovih ovlasti i automatskog pristupa setovima podataka iz službenih evidencija i baza podataka kojima raspolažu državna tijela.

Uz to, Most će svoju antikorupcijsku strategiju graditi na reformi rada tijela kaznenog progona poput državnih odvjetništava kao i kroz veliki investicijski ciklus u njihovu infrastrukturu. No, osim toga još veći značaj dat će povećanju kapaciteta te samostalnosti u radu tijela otkrivanja kaznenih djela poput Porezne uprave ili Ureda za sprječavanje pranja novca. U tom smislu, svako državno ili lokalno tijelo ili ustanova ili agencija može biti tijelo koje prikuplja ili dobiva inicijalna saznanja o mogućoj korupciji. Istraživanje raznih prijevara mora biti dio jednog šireg sustava u kojemu će se cijeniti i *insajdere* koji daju takve informacije te u kojem će ljudi (zviždači) i službe koje su zadužene za suzbijanje prijevara biti zaštićeni od pritisaka ili ucjena.

4. LOKALNA I PODRUČNA (REGIONALNA) SAMOUPRAVA

Pitanje ustrojstva i potrebne reorganizacije lokalne i područne (regionalne) samouprave tijekom mandata dviju HDZ-ovih vlada u razdoblju 2016. – 2024. prometnulo se u drugorazredno pitanje o kojemu se izbjegavalo govoriti, promišljati ili djelovati. Umjesto toga, donosile su se pojedinačne mjere koje su dolazile iz različitih resora Vlade i koje ni na koji način nisu imale

ambiciju koncepcijski unaprijediti hrvatsku lokalnu i područnu (regionalnu) samoupravu. Tako je primjerice, 2019. godine županijama povjereno obavljanje gotovo dvjesto prvostupajskih poslova državne uprave uz istovremeno ukidanje ureda državne uprave u županijama što građani nisu nimalo osjetili kao neko poboljšanje u pružanju usluga državne uprave niti su tu promjenu osvijestili kao nešto bitno. Kao jedan od primjera stihijskog djelovanja mogu se izdvojiti i prošlogodišnje izmjene poreznih zakona kojima je u Hrvatskoj stvoren ambijent poreznog partikularizma proširenjem ovlasti općinama i gradovima da propisuju visinu lokalnih poreza. Relevantni statistički podaci s početka 2024. pokazuju da ni taj potez državne vlasti nije polučio namjeravane učinke, štoviše, umjesto rasta plaća, u kombinaciji s drugim elementima poreznog sustava, prouzročio je pad prosječne plaće u Republici Hrvatskoj.

Nerad i nerazumijevanje potrebe za reformom lokalne i područne (regionalne) samouprave, posebno je došao do izražaja u nadležnom Ministarstvu pravosuđa i uprave u kojemu je nakon spajanja ta dva resora, resor uprave stavljen u drugi plan dok su projekti i sredstva tog ministarstva kao i sredstva iz fondova Europske unije mahom usmjereni u resor pravosuđa. Od značajnijih projekata vezanih za pitanja lokalne i područne (regionalne) samouprave Ministarstvo pravosuđa i uprave ističe se projekt Optimizacija sustava lokalne i područne (regionalne) samouprave koji se provodio od 2018. do 2023. godine, a putem kojega je Republika Hrvatska trebala dobiti središnju bazu podataka o jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave pod nazivom Jedinostveni informacijski sustav za prikupljanje i pohranu podataka te izračun indikatora za procjenu kapaciteta jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Premda je projekt dovršen, a Jedinostveni informacijski sustav uspostavljen s rokom za sve jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave da popune podatke do 9. listopada 2023., hrvatskoj javnosti nisu predstavljeni niti su na bilo koji način publicirani prikupljeni podaci o poslovima koje obavljaju pojedine jedinice ili o njihovim procijenjenim kapacitetima. Umjesto toga, HDZ-ova Vlada je nastavila s kupovanjem vremena i izbjegavanjem davanja konkretnih odgovora oko pitanja broja i ustrojstva jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave prijavom novog projekta inventivnog naziva: Daljnja optimizacija i decentralizacija JLP(R)S putem potpore funkcionalnom spajanju. Projektom je predviđen njegov dovršetak do lipnja 2025., a njegov je glavni cilj, u suštini, procijeniti koliko proračunskih novaca treba dati jedinicama lokalne samouprave za izvršavanje poslova koje bi prema zakonu trebale moći izvršavati, ali za to nemaju nikakvih kapaciteta.

Suprotno od bježanja od odgovornosti glede pitanja reforme lokalne i područne (regionalne) samouprave, Most će podatke prikupljene putem ovih projekata o svim jedinicama lokalne i područne (regionalne) samouprave javno objaviti, učiniti ih dostupnima stručnjacima iz relevantnog područja javne uprave i krenuti na vrijeme u planiranje novog projekta kojemu će glavni cilj prvotno biti stvarno spajanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Imat ćemo na umu da stvarna decentralizacija podrazumijeva da subjekti na koje se prenose određeni poslovi i usluge koje država pruža moraju za to imati kapacitete. Do sada je državna vlast stalno pribjegavala provizornim rješenjima kojima je na partikularnoj osnovi, bez strateškog promišljanja i jasnih kriterija prebacivala određene poslove samo na neke jedinice lokalne samouprave shvaćajući da neke druge te poslove ne bi mogle odrađivati. Posljednji primjer takvog postupanja bio je Zakon upravljanju nekretninama i pokretninama u vlasništvu Republike Hrvatske iz prosinca 2023. kojim je upravljanje državnim nekretninama povjereno isključivo županijama, velikim gradovima i gradovima sjedištima županija.

5. GOSPODARSTVO

Cilj je potaknuti dinamičan gospodarski rast, konkurentnost hrvatskog gospodarstva te izvoz kroz diverzifikaciju gospodarskih grana i održivi razvoj resursa, porezno rasterećenje i jednostavniji te predvidljivi porezni sustav, adekvatnu potporu malom i srednjem poduzetništvu (MSP), usklađivanje obrazovanja i razvoja vještina s potrebama tržišta rada, jačanje otpornosti gospodarstva, borbu protiv korupcije, energetska neovisnost i poboljšanje pravne sigurnosti.

5.1. Jačanje otpornosti gospodarstva

U svjetlu globalnih ekonomskih promjena, tehnološkog napretka i brojnih globalnih izazova naš ekonomski program stavlja naglasak na diverzifikaciju gospodarskih sektora, jačanje domaće proizvodnje i promicanje održivog razvoja. Razvoj i jačanje različitih sektora gospodarstva ključno je za smanjenje ovisnosti o pojedinim industrijama poput turističkog sektora.

To se može postići stvaranjem boljeg okvira za rast drugih gospodarskih grana poput IT sektora, posebno kroz poticanje inovacija te ulaganja u istraživanje i razvoj, što uključuje porezne olakšice za tvrtke koje ulažu u inovacije. Potrebno je provesti jedinstveno, dvostruko umanjenje porezne osnovice za sva ulaganja u obrazovanje, istraživanje i razvoj. Također, potrebno je delimitirati iznos za porezno priznate donacije obrazovnim i znanstveno-istraživačkim institucijama. Ove mjere dovest će do povećanja investicija u nove tehnologije koje stvaraju visoku dodanu vrijednost. Iz tog razloga, cilj je povećati investicije u istraživanje i razvoj na 2.5

% BDP-a do 2028. godine, kako bi se poboljšala konkurentnost i inovacijski kapacitet gospodarstva. Kroz kombinaciju fiskalnih olakšica, subvencija i potpora za istraživanje i razvoj, naš cilj je privući domaća i strana ulaganja u sektore poput informacijske i komunikacijske tehnologije, biotehnologije, naprednih proizvodnih tehnologija i zelene energije. Pritom, posebnu pažnju posvećujemo *startupovima* i inovativnim poduzećima, kao ključnim nositeljima inovacija i tehnološkog razvoja. Također, poticati ćemo proces digitalizacije poslovnih procesa jer on predstavlja osnovu za povećanje konkurentnosti hrvatskog gospodarstva. Naš program uključuje mjere usmjerene na promicanje digitalne transformacije u svim segmentima gospodarstva, s naglaskom na mala i srednja poduzeća. Kroz pristupanje programima EU-a za digitalizaciju, osiguranje pristupa novim tehnologijama i obuci za digitalne vještine težimo stvoriti ekosustav koji podupire inovacije i omogućava poduzećima da iskoriste prednosti digitalne ere. Program uključuje mjere za jačanje fiskalne discipline, povećanje fleksibilnosti tržišta rada i nadogradnju stabilnog financijskog tržišta.

Diverzifikacija gospodarskih sektora usmjerena je i prema poljoprivredi i ribarstvu, gdje Hrvatska ima još uvijek neostvarenu komparativnu prednost, kako bi se jačala domaća proizvodnja i smanjivala vanjska ovisnost. Poljoprivreda, s produktivnošću rada koja trenutno zaostaje za EU prosjekom, te ribarstvo koje se suočava s izazovima nedovoljnih investicija i birokracije, mogu značajno pridonijeti BDP-u kroz tehnološki napredak, inovacije i usmjeravanje na ekološku proizvodnju.

5.2. Fiskalne reforme i porezno rasterećenje

Jedan je od glavnih ciljeva provesti reformu poreznog sustava s ciljem veće pravednosti i efikasnosti. Osim smanjenja poreza na dobit i to prvenstveno poduzetnicima koji su povećali plaće zaposlenicima, potrebno je za poduzetnike i obrtnike trajno ukinuti plaćanje poreza na dobit (i dohodak) po predujmu. Također, namjeravamo smanjiti porezno opterećenje na rad, gdje bismo smanjili porez na dohodak za 5 %. Most također smatra da oni mladi koji su studirali trebaju uživati puni raspon trenutnih poreznih povlastica namijenjenih mladima do 30. godine, najmanje 10 godina od ulaska u svijet rada, odnosno da im činjenica da su studirali ne smije u praksi biti otegotna okolnost prilikom korištenja aktualnih poreznih privilegija namijenjenih toj dobnoj skupini.

Inzistirat ćemo na tome da se u sustav poreza na dobit vrati tzv. olakšica za reinvestiranje zarade u razvoj i širenje poslovanja, te da se dobit imatelja udjela u trgovačkim društvima oporezuje samo jednom, i to kod isplate dobiti iz poduzeća. Također, provest ćemo reviziju i racionalizaciju postojećih parafiskalnih nameta s ciljem njihovog smanjenja ili potpunog ukidanja, prvenstveno u vidu ukidanja obveznih članarina u komorama, kao i članarina turističkim zajednicama te uspostaviti sustav koji će poticati gospodarstvo. U svrhu pravednijeg sustava, nastavit ćemo s inzistiranjem i da se proširi krug poreznih obveznika poreza na dodanu vrijednost koji taj porez plaćaju tek po naplati računa. Osim navedenog, uvest ćemo niz fiskalnih olakšica i poticaja za investitore, posebice u sektorima visoke dodane vrijednosti i tehnološke inovacije. Za provedbu svih ovih mjera namjeravamo uložiti 2 % BDP-a. Naš program naglašava važnost stroge kontrole javnih rashoda, učinkovitog upravljanja državnom imovinom. Također, težit ćemo k postupnom smanjenju javnog duga kako bismo osigurali dugoročnu fiskalnu održivost.

Zalažemo se za to da se u zakonu propiše automatski mehanizam usklađivanja osobnog odbitka barem sa službenim stopama inflacije kako bismo kod oporezivanja dohotka uvažili stvarnost, a ne da se građane koji već plaćaju visoku cijenu inflacije, pa i kroz povećane prihode od PDV-a, još dodatno i nepošteno oporezuje kao da inflacije nema.

5.3. Potpora Malom i Srednjem Poduzetništvu (MSP)

U temelju napretka hrvatskog gospodarstva leži vitalnost i otpornost malog i srednjeg poduzetništva. MSP sektor ne samo da predstavlja kralježnicu ekonomske strukture budući da se u ovom segmentu nalazi 85 % radnih mjesta u Europskoj uniji, već je ono i glavni pokretač inovacija, zaposlenosti i regionalnog razvoja. Zato je cilj uspostaviti povoljniji porezni okvir s prethodno navedenim poreznim rasterećenjima. Također, cilj nam je njima olakšati pristup financiranju i tržištima, pomoći njihovoj izvoznoj konkurentnosti kroz savjetovanje i financijsku podršku za istraživanje novih tržišta te maksimalno smanjiti birokratske prepreke kroz digitalizaciju postupaka i uvođenje „jednošalterskog sustava“ za sve potrebne dozvole i registracije. Težit ćemo na uspostavljanju transparentne regulatorne okoline s niskim zahtjevima izvještavanja i malom birokracijom te znatnom pojednostavljenju procesa i strukture relevantnih

tijela. Ukinut ćemo minimalne osnovice za doprinose za direktore i članove društva, a zalagat ćemo se i za ukidanje obvezne revizije za male poduzetnike. Bit ćemo usmjereni prema kreiranju povoljnog regulatornog i administrativnog okvira za studente koji za vrijeme studija imaju poduzetničku ideju i žele se okušati u poduzetništvu, a ne žele izgubiti studentska prava. Očekujemo da će ove mjere potaknuti inovativnost, konkurentnost i održiv rast MSP-ova.

5.4. Energetska neovisnost u korist gospodarstvu

Također, želimo ostvariti energetska neovisnost stvarajući stabilni, isplativi i ekološki osviješten energetska sustav Hrvatske, s posebnim naglaskom na iskorištavanje komparativnih prednosti različitih izvora energije Hrvatske.

Stabilnost energetska sustava postićemo diverzifikacijom izvora, od onih koji sustavu daju stabilnost do onih fluktuacijskih. Poticat ćemo izgradnju novih plinskih elektrana visoke učinkovitosti, što se može postići s TE Rijeka i to na način implementacije nove tehnologije miješanja plina i vodika. Ova inovacija ne samo da će omogućiti smanjenje emisija CO₂, već će i osigurati veću fleksibilnost i efikasnost u proizvodnji energije. S ovim pristupom, TE Rijeka postaviti će temelje za buduće tehnološke nadogradnje i integraciju zelenog vodika, čime se otvara put prema potpunoj dekarbonizaciji industrijske proizvodnje energije. Uz navedeno, cilj je povećati kapacitete proizvodnje energije u suradnji sa Slovenijom kroz NE Krško. Također, stabilnost ćemo postići proširenjem kapaciteta i/ili revitalizacijom postojećih hidroakumulacijskih postrojenja (HE Senj i HE Dubrovnik). Diversifikacija izvora uključuje, između ostalog, i razvoj plinskih kapaciteta. Ulaganjem u infrastrukturu i kapacitete LNG-a, Hrvatska će postati ključno čvorište za distribuciju LNG-a u Europi, čime ćemo osigurati stabilnost, fleksibilnost i povoljne cijene za potrošače. Cilj izgradnje ovih inovativnih termoelektrana i proširenja kapaciteta/revitalizacije postojećih hidroakumulacijskih postrojenja jest osiguranje rezervnog kapaciteta za pokrivanje vršnih opterećenja i kompenzaciju fluktuacija u proizvodnji iz obnovljivih izvora. Kako bismo osigurali stabilnost energetska sustava, potrebno je uložiti u modernizaciju i digitalizaciju elektroenergetska mreže. To uključuje razvoj pametnih mreža, a posebno prijenosnih i distributivnih mreža, koje će omogućiti bolje upravljanje potrošnjom i proizvodnjom energije, povećavajući efikasnost i smanjujući gubitke.

Energetska efikasnost želimo postići kroz nekoliko mjera. Jedna od njih je stavljanje u pogon maksimalnog kapaciteta postojećih hidroelektrana poput HE Dubrovnik, kako bi ona radila na granici proizvodnih mogućnosti, a ne u konstantnoj potkapacitiranosti. Osim prethodno navedenog, poticat ćemo ulaganja u energetska projekte koji imaju najkraći povrat investicije (EUR/MWh) i najveću dodanu vrijednost za hrvatsko gospodarstvo. To uključuje razvoj projekata geotermalne energije, u kojima Hrvatska ima velik potencijal, posebice u Panonskoj regiji, što bi doprinijelo smanjenju ovisnosti o fosilnim gorivima i povećanju domaće proizvodnje energije. Također, planiramo uspostaviti okvir i potaknuti procese za istraživanje i eksploataciju domaćih izvora nafte i plina poput nalazišta Dravica.

Prepoznajući potrebu za tranzicijom prema zelenijoj ekonomiji, naš dodatni cilj bit će razvoj obnovljivih izvora energije, uzimajući u obzir komparativne prednosti Hrvatske. Osim geotermalnih resursa, prednost Hrvatske je u obilju sunčanih sati. Ključne inicijative uključuju poticanje izgradnje solarnih elektrana na krovovima javnih zgrada, poslovnih prostora i

stambenih objekata. Ono što je ključno u ovoj zelenoj tranziciji jest optimalna proizvodnja energije na ovaj način, kako bi se zadržala stabilnost energetskeg sustava, njegova efikasnost i isplativost uloženog.

5.5. Turizam

Ključna uloga države u turizmu jest planiranje njegova razvoja. Pod planiranjem se podrazumijeva određivanje ciljeva razvoja turizma. Turizam je, nesporno, od velike važnosti za Hrvatsku. On prema podacima Ministarstva turizma i sporta potiče gospodarsku aktivnost iz koje rezultira oko 20 % ukupne vrijednosti BDP-a Hrvatske. U tom kontekstu moglo bi se zaključiti da ona primjereno pristupa svim čimbenicima koji mogu utjecati na njezinu uspješnost kao turističke destinacije. Međutim, praksa dokazuje suprotno; Hrvatska razvoj turizma ne planira, njoj se turizam događa.

U turističkom sektoru, koji u ovom trenutku čini značajni udjel BDP-a, cilj je valorizirati obiteljski smještaj, zaštititi prostor kao najvrjedniji nacionalni resurs te kroz rast ovog sektora potaknuti rast lokalnog gospodarstva. Ovim smjernicama želimo osigurati stabilan, održiv rast ove gospodarske grane, a i korist za lokalnu zajednicu. Kao MOST, želimo da obiteljski smještaj bude temelj hrvatskog turističkog identiteta, zagovaramo poboljšanje kvalitete privatnog smještaja kroz rekategorizaciju i predlažemo stimulatívni porezni status za domaćine. Kako bi se postigli ovi ciljevi, predlažemo niz mjera među kojima su: podizanje praga za ulazak u obveznike plaćanja PDV-a na ostvarene primitke veće od 60.000 eura za pružatelje usluga u obiteljskom smještaju, oslobađanje od obveze plaćanja četvrtine (25 %) godišnjeg iznosa PDV-a za ugostitelje koji na godišnjoj razini nabave najmanje 75 % materijala izrade (namirnica i pića) domaćeg podrijetla. Također, predlažemo uvođenje stope PDV-a od 13 % na pića u ugostiteljstvu, te poticajne mjere koje bi sufinancirale troškove kamata za ulaganja u turističke sadržaje, financirane izravno od strane HBOR-a i pomoću kredita poslovnih banaka, do 50 % iznosa kamata. Smatramo da je potrebno poticati jačanje kapaciteta za cjelogodišnji turizam te razvoj kontinentalnog turizma kroz osmišljavanje turističkih tura i programe koji bi bili subvencionirani i to na način da se subvencioniraju troškovi prijevoza do 50 % za turističke agencije i autobuse koji organiziraju putovanja kroz kontinentalne dijelove Hrvatske. Iz istog razloga predlažemo preusmjeravanje najmanje 25 % financijskih sredstava namijenjenih za marketing Hrvatske turističke zajednice u promotivne aktivnosti za turističku valorizaciju potencijala manje razvijenih turističkih regija.

5.5.1. Održivi razvoj turizma i zaštita prostora

U Mostu polazimo od činjenice da je turizam jedna od gospodarskih grana koja je od izuzetne važnosti za Hrvatsku. Međutim, razvoj turizma nema samo pozitivne, nego ima i negativne učinke. Osobito je značajan i očigledan njegov utjecaj na okoliš i lokalne zajednice koje su pod pritiskom turističkih aktivnosti.

Most se u tom smislu zalaže za uvođenje ekocida kao najtežeg kaznenog djela protiv okoliša u Kazneni zakon. U našem Kaznenom zakonu vidljiv je nedostatak takvog kaznenog djela koje štiti okoliš od ozbiljne štete koja je široko rasprostranjena ili dugotrajna, a koje je počinjeno u

doba mira, odnosno odsustva rata, okupacije ili međunarodnog oružanog sukoba ili oružanog sukoba koji nema međunarodni značaj. Predloženim izmjenama i dopunama Kaznenog zakona osigurat će se kontinuitet i međusobno usklađivanje ciljeva Republike Hrvatske, odnosno njezinih strateških interesa u zaštiti okoliša i davanja što učinkovitijih odgovora na klimatske promjene uvođenjem odredbe koja ima za cilj zaštititi okoliš kao pravno dobro, i to tako da obuhvaća, za potrebe primjene bića kaznenog djela ekocida - zemlju, njenu biosferu, kriosferu, litosferu, hidrosferu i atmosferu, kao i svemir. Ovakvom se odredbom slijedi i Rezolucija Europskog parlamenta od 19. svibnja 2021. o učincima klimatskih promjena na ljudska prava i ulozi boraca za zaštitu okoliša u vezi s tim pitanjem (2020/2134(INI)) kao i prijedlog Nezavisnog međunarodnog panela stručnjaka.

U Hrvatskoj je potrebno unaprijediti praksu prostornog planiranja na način da se odrede parametri (prostorni, infrastrukturni, s aspekta lokalnog stanovništva i turista) nosivog kapaciteta za cjelokupni administrativni obuhvat svake pojedinačne jedinice lokalne samouprave. Isto je potrebno učiniti i u županijskim prostornim planovima i Državnom planu prostornog razvoja. U suprotnom se neće spriječiti daljnje nepopravljive štetne promjene uslijed povećane turističke potražnje (i drugih potrošača prostora) na okoliš i za lokalno stanovništvo koje se naočigled događaju.

U Mostu predlažemo da se u svrhu zaštite prostora kao općeg dobra na lokalnoj razini, općine i gradovi osnaže na način da mogu učinkovito uvoditi poticajne i destimulirajuće mjere fizičkim i pravnim osobama koje se bave pružanjem usluga u turizmu. Dok za neke djelatnosti to može biti izdavanje licencija (dozvola), za druge djelatnosti pogodnije bi bilo uvođenje nižih ili viših poreza ovisno o procjeni jedinica lokalne samouprave koje usluge i sadržaje treba ograničavati, a koje pak poticati. U konačnici, lokalne jedinice samouprave moraju imati i moć uspostave zabrana (npr. prekomjerne gradnje) ako procijene da određene aktivnosti degradiraju prostor. Smatramo da se na taj način može upravljati osobito brojem i vrstama ugostiteljskih objekata, a posebno smještajnih kapaciteta, kao i drugih sadržaja koji doprinose turističkoj potrošnji koja se ostvaruje na destinacijskom području.

Pomorsko dobro jest opće dobro. Prema zakonu ono pripada svim ljudima. U Mostu smatramo da pomorsko dobro na kojem se odvijaju turističke aktivnosti, odnosno plaže moraju bez zapreka i plaćanja njihova korištenja biti dostupne svim ljudima, kako turistima tako i lokalnom stanovništvu. Slobodan pristup plažama element je hrvatskog turističkog nasljeđa i kao takav treba ostati dijelom hrvatske turističke priče u budućnosti.

U Mostu se ne slažemo sa stavom da slobodan pristup hotelskim i plažama različitih drugih smještajnih objekata namijenjenih turistima visoke platežne moći može negativno utjecati na razvoj elitnog turizma. Smatramo da naše opredjeljenje mora biti poticanje razvoja one vrste elitnog turizma koji je inkluzivan u odnosu prema lokalnoj zajednici i orijentirati se na privlačenje onih turista koji su otvoreni za stjecanje autentičnog turističkog iskustva.

5.6. Razvoj ljudskih resursa i tržišta rada

Kako bi hrvatska radna snaga ostala relevantna i konkurentna, potrebno je provesti temeljitu reformu obrazovnog sustava kojom ćemo osigurati da se obrazovanje usmjerava prema stjecanju vještina koje su ključne za suvremeno gospodarstvo. Fokusirat ćemo se na STEM discipline u interdisciplinarnom dijalogu s društvenim i humanističkim znanostima, digitalne vještine i poduzetništvo te ćemo promicati cjeloživotno učenje kako bi se radna snaga mogla prilagoditi promjenama na tržištu rada. Naš program uključuje i mjere za razvoj ljudskih resursa koji se temelji na integraciji STEM disciplina i poduzetništva, kao i prilagodbu tržišta rada procesom usklađivanja obrazovnih programa s njegovim realnim potrebama te poticanjem cjeloživotnog učenja. Iz navedenih razloga poticat ćemo osnivanje i rast inovacijskih *hubova* i tehnoloških parkova. Poticat ćemo transparentnost i pravednost u zapošljavanju kako bismo osigurali da su radna mjesta dostupna svima, temeljeno na meritokraciji. Ovim mjerama, kao i prethodnim poreznim rasterećenjima te kvalitetnijom poduzetničkom klimom, želimo zadržati kvalificiranu radnu snagu, a dodatnim mjerama potaknuti povratak iseljenih hrvatskih građana. Razvijat ćemo sveobuhvatni program koji uključuje porezne olakšice, potpore za započinjanje poslovanja te prilagodbu obrazovnih i socijalnih usluga za povratnike i njihove obitelji. Cilj je stvoriti uvjete koji ne samo da potiču povratak, već i olakšavaju integraciju povratnika u hrvatsko društvo i tržište rada.

5.6.1. Uvozna radna snaga

U posljednjih desetak pa i više godina hrvatsko tržište radne snage doživjelo je tektonske promjene. Promatrajući kretanja na tržištu rada treba podsjetiti na globalnu financijsku krizu 2008. godine koja je Hrvatsku zarobila u dugogodišnjem stanju recesije koje je produbljeno činjenicom politike rezova i štednje kakvu je vodila tadašnja Europska unija. U tim godinama tržište rada obilježile su rekordne stope nezaposlenosti, posebno među mladim ljudima, te niska primanja uvjetovana slabom potražnjom za radnicima. Naposljetku, zbog sporijeg gospodarskog oporavka ulaskom Hrvatske u Europsku uniju 2013. došlo je do velikog vala iseljavanja koji će postupno u godinama gospodarskog rasta dovesti do manjka radne snage i pritiska na rast plaća. Nove trendove na tržištu radne snage uoči pandemije bolesti COVID-19 obilježila je razmjerno povoljna situacija za hrvatske radnike koji su u uvjetima visoke i sve veće potražnje za radnom snagom mogli tražiti od poslodavaca veće plaće ili razmjerno lako promijeniti poslodavca ako su negdje mogli ostvariti bolje uvjete za sebe. Kako bi smanjila pritisak hrvatskih radnika na rast plaća, HDZ-ova Vlada ukinula je 2019. godine kvote za zapošljavanje radnika izašavši tako ususret poslodavcima. Stvarne posljedice ukidanja kvota ipak nisu došle do izražaja odmah s obzirom na zastoj uzrokovan pojavom pandemije bolesti COVID-19. S popuštanjem mjera protiv pandemije bolesti COVID-19 tržište rada uglavnom se brzo počelo vraćati na stanje prije pandemije pri čemu Hrvatska nije uspjela zadržati ljude koji su se za vrijeme pandemije privremeno vratili u Hrvatsku. Umjesto toga, već od 2021. godine hrvatsko tržište rada počelo se pojačano popunjavati stranim radnicima. Dolazak stranih radnika promijenio je uvjete na tržištu rada za dio hrvatskih radnika koji se sve češće u najrazličitijim djelatnostima zamjenjuju jeftinijom radnom snagom. S obzirom na strukturu stranih radnika, znanja, iskustva i kvalifikacije koja imaju, može se reći da su oni uglavnom počeli zamjenjivati hrvatske radnike u poslovima u kojima su plaće vrlo često bile među najnižima, a sigurnost radnog mjesta među najmanjima. Drugim riječima, dolazak stranih radnika najviše je pogodio hrvatske radnike koji su ionako radili neke od najslabije plaćenih poslova koji su često imali karakter sezonskog ili privremenog rada. S druge strane, neke druge djelatnosti, poput državne i javne uprave ili

djelatnosti u kojima se zahtijevaju visoke kvalifikacije ili visokospecijalizirana znanja uopće nisu pogođene stranom konkurencijom. Ipak, treba primijetiti kako je Hrvatska ove strane radnike dočekala potpuno nespremna i bez svijesti o posljedicama stihijskog uvoza stranih radnika. Mjerodavne su vlasti predvođene HDZ-ovom Vladom uglavnom svoju odluku branile floskulama kako je uvoz radne snage neminovan ili kako će ta radna snaga održati naš mirovinski sustav i sl. Zasad za nijednu od ovih tvrdnji HDZ-ova Vlada nije pokazala uvjerljive dokaze. Štoviše, nedavne prve analize pokazuju da jednog dijela te radne snage, kojoj je Hrvatska odobrila rad, uopće nema u evidencijama Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje te postoji ozbiljna sumnja da ti radnici rade u nekim drugim državama ili *na crno*. Nadalje, još uvijek nisu dostupne ni analize utjecaja te radne snage na mirovinski sustav, premda se može zaključiti da je on zasad marginalan. Uz sve to, pojavile su se sve uvjerljivije sumnje da se tom stranom radnom snagom zapravo trguje, da nerijetko ti radnici žive u neljudskim uvjetima kao i činjenica da ti ljudi dolaze iz država i društava koja su umnogome različita od hrvatskog društva te da ih je potrebno uklopiti u domaće društvo što nije pošlo za rukom ni mnogo većim i bogatijim državama.

U tom smislu, uoči početka izborne kampanje HDZ-ova Vlada krenula je u izmjene zakonskog okvira o strancima u nastojanju da barem uoči izbora *ispegla* dojam o posljedicama stihije koju je izazvala zakonom iz 2019. godine. Već prve najavljene izmjene, a koje zasigurno neće biti i zadnje, pokazuju da će Republika Hrvatska morati poduzeti značajne administrativne i financijske napore ne bi li uspjela uspostaviti kakvu-takvu kontrolu nad uvozom radne snage, a uopće ne postoje ozbiljnije naznake kako se te ljude planira uvoditi u pravne i društvene norme hrvatskoga društva i osigurati njihovu asimilaciju ako se počele naseliti u Hrvatskoj. S obzirom da su opisani procesi dugotrajni i skupi, poželjno bi bilo već sada napraviti *cost-benefit* analizu kako bi se unaprijed znalo koliki će za hrvatske građane to biti trošak i tko će ga platiti, a i kako bi se donijela strateška državna odluka hoće li Hrvatska ulagati novce u strance ili se taj isti novac može iskoristiti za vraćanje jednog dijela hrvatskih iseljenika čemu će Most težiti kad preuzme vlast.

Most će se založiti za mjere kojima bi se osiguralo da poslodavci imaju koristi od zapošljavanja hrvatskih državljana bez da se primarno moraju okretati nekom stranom tržištu rada. Te mjere potrebno je formulirati u vidu daljnjeg općeg rasterećenja poduzetnika uz istovremeno ponovno uspostavljanje strogih kontrola stvarnih potreba za stranom radnom snagom. U tom smislu, gubitak proračunskih prihoda rasterećenjem poduzetnika smatramo opravdanom cijenom koju bismo u perspektivi ionako platili za asimilaciju desetaka pa i stotina tisuća stranaca, a čiji je ishod, prema iskustvu nekih drugih zapadnih zemalja, itekako neizvjestan.

5.7. Antikorupcija i učinkovitost

Uz kreiranje poticajnog poslovnog okruženja za domaće i strane investitore te smanjenje administrativnih barijera, naš je cilj poboljšanje pravne sigurnosti što je također ključno za poticanje gospodarskog rasta. Navedeno namjeravamo provesti kroz jačanje pravosudnog sustava, osiguravanje brže i transparentnije sudske prakse te suzbijanje korupcije. Naš program predviđa implementaciju strožih zakona, jačanje neovisnosti pravosudnog sustava, povećanje transparentnosti u javnim nabavama te osiguravanje neovisnosti i jačanje kapaciteta agencija odgovornih za borbu protiv korupcije, uključujući Državno odvjetništvo, USKOK, Državnu

reviziju i druge institucije. Također, poticat ćemo jačanje mehanizama za praćenje javnih rashoda, kako bi se povećala transparentnost i smanjila mogućnost koruptivnih radnji. Očekuje se da će ove mjere doprinijeti stvaranju povjerenja u javne institucije, ali i do oslobađanja iznimno velikih financijskih sredstava koja se mogu reinvestirati u ključne sektore gospodarstva, budući da po procjenama EU-a Hrvatska gubi oko 10 milijardi eura godišnje kroz koruptivne radnje. Osim toga, radit ćemo na uspostavi jasnih i stabilnih regulatornih okvira koji će osigurati predvidivost i smanjiti rizike za investitore.

5.8. Odgovorna primjena umjetne inteligencije

Zbog nadljudskih mogućnosti ovladavanja velikim količinama podataka i rješavanja najrazličitijih problema, potencijali primjene umjetne inteligencije ravni su izumu papira. No, kao što pomoću papira možemo osuditi na smrt ili osposobiti za život, tako i umjetnom inteligencijom možemo stvoriti i odgovorno društvo blagostanja i represivno društvo dubokih ideoloških i ekonomskih podjela. Loše ili zlonamjerno upravljanje umjetnom inteligencijom može najmanje polovicu svjetskog stanovništva pretvoriti u gospodarski višak, nezaustavljivo eksploatirati ranjive skupine, naročito djecu, starije i nemoćne, osnažiti koruptivne i autokratske mehanizme vladanja, a male političke zajednice baciti u trajnu ovisnost o vodećim svjetskim silama, poput Kine, Indije i SAD-a, koje obilno ulažu u razvoj i primjenu umjetne inteligencije.

Europska unija krenula je s „Aktom o umjetnoj inteligenciji“ u smjeru stvaranja gospodarsko-politički neovisnog prostora u kojemu se umjetna inteligencija koristi za dobrobit čovjeka. Most stoga predlaže osnovu za postajanje uzorom učinkovitog iskorištavanja umjetne inteligencije bez ugrožavanja ljudskih, građanskih, političkih i radničkih prava. Od presudnog je značaja da je svako korištenje umjetne inteligencije u javnom sektoru i tijelima javne vlasti potpuno transparentno, objašnjivo i tehnički prati aktualnu razinu napretka te da svaka politička zajednica ima metode zaštite i kontrole korištenja inozemnih sustava umjetne inteligencije.

Most izražava spremnost na sustavnu prilagodbu propulzivnom gospodarsko-političkom skoku koji umjetna inteligencija pogoni, ali u duhu nastojanja Europske unije, Vijeća Europe, OECD-a, Ujedinjenih naroda i mnogih drugih saveza i inicijativa da društvo ostane čovječnim kroz svođenje koruptivnih, antihumanih i eksploatacijskih potencijala uporabe umjetne inteligencije na zao minimum. Stoga naglašavamo:

- izbjegavanje trajne ovisnosti kroz donošenje i provedbu državne strategije
- podizanje informacijske, medijske, informatičke, digitalne i kritičke pismenosti i vještina
- zbrinjavanje radnika zahvaćenih uvođenjem sustava umjetne inteligencije
- promicanje sustava isključivo pouzdane umjetne inteligencije
- obvezivanje na ljudski nadzor i odgovornost za rad sustava umjetne inteligencije
- uvođenje mehanizma zaštite ljudskih, građanskih i političkih, te radničkih prava, osobnih sloboda, ljudskog dostojanstva, autonomije i prava na zaštitu podataka i privatnosti
- standardiziranje transparentnosti, objašnjivosti i odgovornosti za korištenje umjetne inteligencije, naročito u javnom sektoru, tijelima javne vlasti i medijskim subjektima
- pružanje posebne zaštite djeci, starijim i nemoćnim osobama te ranjivim skupinama
- ulaganje u znanost, proizvodnju, upotrebu, regulaciju i evaluaciju umjetne inteligencije
- klasifikaciju, registraciju, certificiranje, oporezivanje, praćenje i pravnu regulaciju

- daljnji razvoj sustava državne obrane, naročito u području kibersigurnosti
- nepodržavanje i zabranu korištenja umjetne inteligencije u predviđanju zločina, neovlaštenom nadzoru radnika, nenadziranom transportu i ratovanju autonomnim oružjem
- međunarodnu suradnju.

Poticanjem silovitog razvoja i sustavnom primjenom pametnih tehnika vodeće zemlje i tvrtke svijeta nepovratno su nas pogurnule u novu epohu u kojoj umjetna inteligencija već sada preoblikuje gospodarsko-političku stvarnost u korist vodećih svjetskih sila. Zbog gotovo bezgraničnog potencijala dobrobiti i zloupotrebe umjetne inteligencije, ključno je da javnost, kreatori politika i inženjeri rade zajednički i dogovorno da bi povećali učinke dobrobiti i drastično smanjili rizike te pod kontrolu podveli maliciozne, lako metastazirajuće prakse. Potencijal umjetne inteligencije treba prihvatiti i pratiti budnim okom, radeći na tome da beneficije postanu stvarnost, a da zloupotrebe postanu i ostanu dio znanstvene fantastike.

Perspektiva određena ciljem iz Nacionalne razvojne strategije, da će „Hrvatska u 2030. godini biti konkurentna, inovativna i sigurna zemlja prepoznatljivog identiteta i kulture“, nemoguća je bez ozbiljnijeg, sustavnijeg pristupa umjetnoj inteligenciji, koji se prija uz potrebu digitalno-informacijskog napretka orijentiranog Indeksom gospodarske i društvene digitalizacije (DESI), na kojem je Hrvatska 2022. zauzela 21. od 27 mjesta, te rangom u digitalnoj kompetitivnosti međunarodnog Centra za svjetsku kompetitivnosti, gdje je Hrvatska 2022. trenutno 43. od 63 praćene zemlje, iza mnogih zemalja Europske unije. Hrvatska stoga mora u dogledno vrijeme uhvatiti korak s općesvjetskim razvojem i to na taj način da sustavi umjetne inteligencije doprinose učinkovitim i pouzdanim digitalnim okružjima primijenjenima transparentno i pravedno.

U tom smislu smatramo da nadležne institucije trebaju uvažiti:

- značaj integriranja sustava umjetne inteligencije u društvo u kontekstu četvrte industrijske revolucije, s trajnim posljedicama i učincima za stanje Republike Hrvatske i Europe
- presudnu potrebu za sustizanjem globalnih predvodnika u integriranju sustava umjetne inteligencije u društvo s ciljem izbjegavanja trajne ekonomsko-političke ovisnosti
- izvješća rukovodećih i ekspertnih tijela Europske unije, Vijeća Europe, OECD-a, UNESCO-a i drugih entiteta, o dvostrukoj naravi integracije sustava umjetne inteligencije u vidu iznimnih prilika za unaprjeđenje kakvoće života pojedinca, zajednica i nacije, ali i izuzetno širokog spektra moguće zloupotrebe i proizvodnje negativnih posljedica na mikro i makro razinama društva, te unutardržavnih i međunarodnih odnosa
- gorući problem korištenja raznorodnih, pretežito stranih i privatnih, sustava umjetne inteligencije na prostoru Republike Hrvatske u svim područjima ljudske djelatnosti i kulturnim procesima, uključujući etički upitno korištenje sustava umjetne inteligencije za nadzor i upravljanje osobama i ljudskim resursima, te eksploataciju djece, maloljetnika i ranjivih skupina poput starijih i nemoćnih osoba
- krovnu, sveobuhvatnu etičku koncepciju pouzdane umjetne inteligencije koja pokriva sve procese međudjelovanja sa sustavima umjetne inteligencije tijekom njihovog cjelokupnog životnog ciklusa i korisničke primjene, koja se sastoji od triju odredbenih načela:
 - zakonite umjetne inteligencije, čime se osigurava poštovanje svih primjenjivih državnih i međunarodnih zakona i propisa

II. etične umjetne inteligencije, čime se osigurava poštovanje odgovarajućih vrijednosti i načela etičnosti

III. otporne umjetne inteligencije, čime se osigurava tehnički i socijalni integritet zbog širokog spektra zloupotrebe sustava umjetne inteligencije.

Format naših planova počiva na trodobi akcijskih planova s obzirom na stupanj hitnosti i unutarstrukturne zavisnosti, s podjelom na kratkoročni, srednjoročni i dugoročni plan, usklađeno s periodima iz navedenih strateških akata šireg nacionalnog zahvata. Prva etapa daje znanstvene, političke, pravne i kadrovske osnove za izgradnju kompleksne i stabilne infrastrukture te se zasniva na serijskoj provedbi aktivnosti. Druga etapa period je sustavnog rješavanja problema koje generira integracija umjetne inteligencije u društvo, a treća etapa po kakvoći određuje očekivane učinke te predviđa održavanje i daljnji razvoj uspostavljene infrastrukture. Druga i treća etapa zasnivaju se na usporednoj provedbi aktivnosti. Učinkovita provedba integracije umjetne inteligencije u društvo s obzirom na etičko-pravni okvir, koji ćemo definirati, i identitet Republike Hrvatske kao nezavisne, socijalne i demokratske države nužno će rezultirati opisanim skokom u kakvoći. Konkretnija uporišta za dostizanje takvog stanja moguća su tek po profesionalnoj i odgovornoj provedbi prve etape.

Naša strategija stoga počiva na socijalno osjetljivom popravljaju infrastrukture u skladu s digitalnim razvojem i općim moralnim vrijednostima, što se posebno očituje u problemskoj sferi pismenosti i problemskoj sferi radne kvalificiranosti: integracija sustava umjetne inteligencije u društvo mora u sebi konstitutivno podrazumijevati programe adekvatnog opismenjavanja i digitalne sigurnosti, napose imajući u vidu identitetnu ravnopravnost i poseban status potencijalno dodatno ugroženih skupina poput djece, maloljetnika, starijih i nemoćnih osoba, ali i podzastupljenosti identiteta po nekoj od osnova, npr. žena u političkoj djelatnosti i na rukovodećim pozicijama te programe osnaživanja radnih kompetencija i programe fleksibilnog očuvanja radnih mjesta, ne samo radnih mjesta na koja će sustavi umjetne inteligencije izravno utjecati nego na zauzete radne kapacitete koji su u drugoj funkciji.

Stupanj i širina ovog zahvata odražava prvorazrednu važnost pojave omasovljenja primjene sustava umjetne inteligencije u tijelima javne vlasti, javnom sektoru i privatnom sektoru, koja rasponom odgovara donesenim nacionalnim strategijama država iz cijeloga svijeta te planovima i zahtjevima supranacionalnih entiteta kojima Republika Hrvatska pripada ili s kojima pregovara članstvo. S obzirom na recentni rast zanimanja hrvatskog stanovništva za rad u području umjetne inteligencije, s više od 130 *start-upova* i 2 *jednoroga*, rast prirodoznanstvenih, biotehnoloških, tehnoloških, društvenih i humanističkih istraživanja i testnih konzorcija orijentiranih na ili s okosnicom u sustavima umjetne inteligencije, te široko korištenje sustava umjetne inteligencije u raznorodnim aspektima života i djelatnostima, investiranje u digitalne infrastrukture, etičko-pravnu regulaciju, te generalnu uspostavu nacionalnog odnosa prema izumu umjetne inteligencije – i drugim suvremenim sociodisruptivnim tehnikama, poput velikog podatkovlja, robota i nanotehnike – dugoročno pomaže osigurati integritet Republike Hrvatske i pridati dodatnu vrijednost življenja na njenom prostoru.

5.9. Poljoprivreda i ribarstvo

S obzirom da u Hrvatskoj trenutno postoji 800.000 hektara zapuštenog poljoprivrednog zemljišta, naš je cilj aktivirati 25 % najplodnijeg neobrađenog zemljišta do 2030. godine, sa svrhom povećanja poljoprivredne proizvodnje i doprinosa ukupnom gospodarstvu. Zauzimat ćemo se za promjenu Zakona o poljoprivrednom zemljištu, kako bi se anomalije koje negativno utječu na učinkovitost hrvatske poljoprivrede, poput usitnjenog zemljišta ili slabe evidencije o nekretninama, razriješile. Most će stvoriti transparentni zakonski okvir upravljanja poljoprivrednim zemljištem. Njime će se jasno odrediti prednost na natječajima onim kandidatima čiji proizvodi imaju najvišu dodanu vrijednost. S ciljem pravednijeg sustava potpora, želimo povećati udjel potpora za mala i srednja obiteljska poljoprivredna gospodarstva na 60 % ukupno dostupnih sredstava do 2028. godine, uz naglasak na osjetljive sektore poput mesa, mlijeka, voća i povrća, gdje se potpore trebaju isplaćivati u punom iznosu u obliku akontacije. Jedan od načina kojim se može povećati njihov udjel potpora jest kroz njihovo poslovno povezivanje. Korištenjem kvalitetnih tala i voda, agro-tehnike, edukacije i digitalnih mogućnosti u poljoprivredi, cilj je također povećati produktivnost poljoprivredne proizvodnje za 30 % do 2028. godine te dostići 2/3 prosječnog poljoprivrednog dohotka EU-a odnosno približiti se iznosu od 20 tisuća eura po poljoprivredniku godišnje. Osim navedenog, smatramo da se može povećati udjel ekoloških poljoprivrednih površina na 25 % do 2030. godine, što odražava opću europsku tendenciju i ambicije Europske unije za promicanje ekološke poljoprivrede kao dijela Europskog zelenog plana. Snažniji fokus na ekološku proizvodnju i iskorištavanje neiskorištenog poljoprivrednog zemljišta, kao i revitalizacija ribarstva kroz transparentnije upravljanje resursima, mogu biti temelj za stvaranje održivog i konkurentnog gospodarstva.

Most želi ulagati u povećanje znanja i inovacija naših poljoprivrednika. Obiteljska poljoprivredna gospodarstva moraju uistinu postati strateški oblik organizacije u poljoprivredi kako bi se zaustavio egzodus hrvatskog sela.

Ključne smjernice Mostove poljoprivredne politike uključuju naglasak na:

- 1) obiteljska poljoprivredna gospodarstva koja su povezana na proizvodnoj i regionalnoj osnovi što im osigurava profitabilno poslovanje
- 2) tržišno usmjerene OPG-ove, uključene u lance hrane i osnažene znanjem i inovacijama
- 3) rast proizvodnje temeljen na modernim tehnologijama, istraživanju i razvoju uz prijelaz na sustave proizvodnje poput ekološke poljoprivrede
- 4) učinkovite i konkurentne lance hrane od polja do stola te proizvodnju dovoljnih količina sigurne i zdrave hrane za potrebe stanovništva, turizma i sirovina za potrebe industrije
- 5) bolje upravljanje poljoprivrednim zemljištem, vodama, šumama, bioraznolikosti i obnovljivim izvorima energije
- 6) ulaganje u infrastrukturu, pametna sela i javne usluge u ruralnom prostoru
- 7) uspostavu sustava financiranja poljoprivrede i poljoprivrednika kroz kredite, osiguranje, investicijske fondove, fondove rizičnog kapitala, aukcije i burze
- 8) učinkovitu i jeftinu javnu upravu u poljoprivredi i smanjenje administrativnog opterećenja poljoprivrednika.

Most će raditi na uvođenju pravednih odnosa i reda u sustav poljoprivrednih djelatnosti. Na prvome mjestu, zauzimat ćemo se za promjenu Zakona o poljoprivrednom zemljištu. Pogrešne i nesustavne politike gospodarenja poljoprivrednim zemljištem stvorile su tijekom vremena brojne anomalije koje negativno utječu na učinkovitost hrvatske poljoprivrede. Standardni problemi s

evidencijama o nekretninama, sporovi i nedoumice oko vlasničkih prava, izražena usitnjenost zemljišta opterećuju i koče daljnji razvoj poljoprivrede. Osobitu zabrinutost izaziva i spoznaja da je glavni smisao aktualnog sustava raspolaganja državnim poljoprivrednim zemljištem ponajprije održavanje političke moći i pozicija, a ne njegova učinkovita uporaba. Suprotno tome, Most će stvoriti transparentni zakonski okvir upravljanja poljoprivrednim zemljištem. Njime će se jasno odrediti prednost na natječajima onim kandidatima čiji proizvodi imaju najvišu dodanu vrijednost. Radit ćemo i na osnaživanju kontrolnih mehanizama radi suzbijanja velikog broja nepravilnosti i manipulacija u korištenju zemljišta poput „podzakupa“, lažnog prikazivanja proizvodnje ili nepoštivanja gospodarskih programa temeljem kojih su ostvarene prednosti na natječajima za dodjelu zemljišta i slično. Kada je u pitanju problem usitnjenosti poljoprivrednog zemljišta, pokrenut ćemo mjere okrupnjavanja poljoprivrednog zemljišta.

Most će se zalagati i za preoblikovanje sustava potpora u poljoprivredi s ciljem da se smanji i dokine ovisnost poljoprivrednika o potporama. Smatramo kako potpore treba usmjeriti osobito prema mladim poljoprivrednicima uz naglasak na osjetljive sektore poput mesa, mlijeka, voća i povrća, gdje se potpore trebaju isplaćivati u punom iznosu u obliku akontacije.

Most će promicati važnost i ulogu poslovnog udruživanja poljoprivrednika kao strategije tržišnog pozicioniranja i povećanja pregovaračke moći obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva. Osim toga, osigurat ćemo funkcionalnost lanaca distribucije prehrambenih proizvoda od proizvođača do potrošača uz minimalan angažman posrednika i to kroz uključivanje IT sektora u izgradnji digitalnih platformi.

5.9.1. Ribarstvo

Pogrešno vođenom politikom upravljanja ribarstvom, ili zbog pogrešnih procjena odgovornih osoba ili zbog pogodovanja pojedinim interesnim skupinama, došlo je do poremećaja u smislu ribolovnih mogućnosti i ribolovnih kapaciteta Hrvatske.

Niz je problema koje se danas očituju u ovom sektoru. Nema transparentnosti u informacijama oko dodjela subvencija i nepovratnih financijskih sredstava te se trguje kvotama određenih ribljih vrsta i pravom njihova ulova. Paralelno se devastira naša ribolovna flota, zatvaraju mali obrti, a dugoročno se gube tradicija i tradicijski načini ribolova što ima za posljedicu iseljavanje i raseljavanje ljudi sa otoka i priobalnih mjesta. Uvode se nova pravila i nove tehnologije izvješćivanja koje zahtijevaju ogroman napor onih koji tu dokumentaciju moraju popunjavati što dodatno negativno utječe na život i rad samih ribara. Obnova malih plovila, poboljšanje uvjeta rada i sigurnosti na istima je onemogućena trenutno lošim pravilnicima i ne donošenjem novih pravilnika koji bi pozitivno utjecali na rješavanje ovih problema. Pasivni kapacitet kojim Hrvatska može raspolagati, se ne koristi te je „zarobljen“ od strane odgovornih osoba u Upravi ribarstava, iako ono može značajno dovesti do poboljšanja uvjeta rada i sigurnosti. Ribolovni turizam kao gospodarska djelatnost, zasnovan na ulovu tune i igluna je potpuno ugašen i prihodi od njega su svedeni na nulu, iako Hrvatska ima mogućnost i priliku biti jedna od najboljih svjetskih destinacija za ribolovni turizam i turizam zasnovan na ulovu velikih riba, posebno tune. Osim devastirane flote i zatvaranja malih obrta, ribarstveni sektor je zbog navedenih problema u velikoj dodatnoj opasnosti, budući da bi moglo doći do urušavanja pozitivnog poslovanja u uzgajalištima tune uslijed prekrcanih ribogojilišta, nedostatka hrane za ribe u kavezima, pada prodajnih cijena uzgojene ribe zbog viška na tržištu i značajnog rasta troškova uzgoja.

MOST će stoga posebnu pozornost posvetiti hrvatskim ribarima i hrvatskom ribarstvu na sljedeći način:

- 1) Zalagat ćemo se da se žurno donesu pravilnici koji će hrvatski pasivni kapacitet staviti na raspolaganje ribarima na način da isti mogu imati novija i sigurnija plovila i time njihovo radno mjesto, odnosno brod kojim ribaju, na kojem provode značajan dio svog života i kojim hrane svoje obitelji, učiniti mjestom dostojnim čovjeka i mjestom na kojem neće biti ugroženi njihovi životi.
- 2) Zalagat ćemo se da se ribolovne kvote koje pripadaju Hrvatskoj dijele pravednije, da se s tih kvota ukine monopol i da neke riblje vrste, poput tune, koje su sada nedostupne običnom hrvatskom čovjeku, ribaru i njegovoj obitelji, postanu dostupne kao hrana i kao ulov od kojeg mogu živjeti.
- 3) Učiniti ćemo sve da informacije dolaze pravovremeno do svih korisnika subvencija i potpora u ribarstvu kako bi isti mogli ostvariti svoja prava i planirati svoje aktivnosti
- 4) Zalagat ćemo se da se ribolovni turizam počne razvijati kao posebna gospodarska aktivnost od koje mnogi mogu živjeti, jer je Hrvatska idealno mjesto za ribolovni turizam.
- 5) Žurno će se ostvariti kontakt s ribarima kroz njihove istinske predstavnike, koji će iznijeti njihove probleme i koji će se boriti za njihove interese, a ne za interese određenih povlaštenih klanova.

6. DEMOGRAFIJA

Demografska situacija u kojoj se nalazimo predstavlja ozbiljan nacionalni, strateški i gospodarski problem. Smatramo da je potrebno implementirati politike koje bi dovele do preokreta postojećih negativnih demografskih trendova.

Kao naš doprinos zaustavljanju takvih trendova predlažemo mjere koje će pridonijeti demografskom oporavku Hrvatske, te jačanju pravnog okvira kojim će se bolje uskladiti profesionalni i obiteljski život roditelja.

Mostove konkretne i izravne demografske mjere prvenstveno su usmjerene na zaposlene roditelje, jer nit vodilja programskog usmjerenja Mosta jesu demografske inicijative koje imaju za cilj poboljšati uvjete koje bi dovele do toga da mladi ne napuštaju Hrvatsku, već da u njoj ostanu.

Naše primarne inicijative saželi smo u dva područja:

- a. Izmjena zakonskih odredbi o roditeljskim potporama
- b. Izmjena zakonskih odredbi o porezu na dohodak i doplatku za djecu.

Izmjenom zakonodavstva u području roditeljskih potpora, Most želi uvesti standard prema kojem tijekom prve godine života djeteta sve majke (zaposlene ili ne) imaju minimalnu naknadu u visini 125 % proračunske osnovice (551,80 EUR/4.157,50 kuna) čime podižemo postojeću naknadu i omogućujemo roditeljima koji to žele da ostanu uz svoje dijete u periodu od godine dana.

Roditelji koji imaju veću plaću od navedene prema sadašnjem zakonu primaju punu plaću samo tijekom prvih šest mjeseci života djeteta, dok je iznos za drugih šest (odnosno osam) mjeseci roditeljskog dopusta limitiran na 100 % od osnovice za naknadu plaće, ali ne može, za puno radno vrijeme iznositi više od 225,5 % proračunske osnovice mjesečno (995,45 EUR/7.500,13 kuna). Most predlaže za te roditelje promjenu po kojoj bi primali punu naknadu jednaku njihovoj punoj plaći tijekom cijele prve godine života djeteta (odnosno dodatnih dva mjeseca ukoliko se dijeli korištenje roditeljskog dopusta).

Za roditelje koji imaju troje i više djece, kao i blizance, ostavili bismo mogućnost roditeljskog dopusta u trajanju od ukupno tri godine, ali bismo dodali i mogućnost da se, nakon što dijete navrší godinu dana života, vrate na posao i uz svoju plaću primaju i mjesečnu naknadu u iznosu od 70 % proračunske osnovice (309,01 EUR/2.328,20 kuna).

Također, ovim zakonskim prijedlogom predlažemo da bake i djedovi mogu koristiti roditeljski dopust, roditeljsku poštedu od rada ili roditeljsku brigu o djetetu umjesto roditelja i da za to primaju naknadu 70 % proračunske osnovice (309,01 EUR/2.328,20 kuna).

Ovim zakonskim prijedlozima omogućujemo, prvenstveno majkama, da se uz roditeljstvo mogu i profesionalno ostvariti u svijetu rada.

Olakšavamo im zadržavanje svog mjesta na tržištu rada i pravilnije raspoređujemo teret brige o djeci i na druge članove obitelji. Smatramo da ovaj prijedlog vodi k boljem položaju žena na tržištu rada i većem oživotvorenju ustavne kategorije ravnopravnosti spolova.

Time također omogućujemo manje prekida u radnom odnosu, veći broj godina radnog staža za žene, što će u budućnosti smanjiti razlike u mirovinama i sniziti rizik od siromaštva u starijoj dobi. Naglašavamo da je doprinos demografskoj politici potrebno pružiti i kroz promjene propisa vezanih uz porez na dohodak i doplatu za djecu. Smatramo da briga za zaposlene roditelje i osiguravanje njihove aktivne prisutnosti na tržištu rada nije ograničena samo na razdoblje roditeljskog i roditeljskog dopusta, već mora biti sustavno ugrađena u sve zakonske prijedloge iz sektora gospodarstva.

Vođeni tom idejom, predlažemo da se uvedu fiksni iznosi doplatka za svu djecu od čega bi najviše koristi imali bi roditelji s ispodprosječnim plaćama te dvoje ili više uzdržavane djece.

Osjetno povećanje neoporezivog dohotka zadnjih godina te promjena koeficijenta koji povećavaju isti (djeca i uzdržavani članovi obitelji), rezultiralo je time da više od polovice radnika uopće nije u poreznim škarama, a sadašnji model funkcionira po principu veća plaća, veći porezni odbitak. Takav model ne koristi roditeljima koji imaju niža primanja, a njih je u Hrvatskoj preko milijun i dvjesto tisuća.

Jedina moguća mjera, kojom bi se zaista ozbiljnije povećala neto plaća, jest uvođenje sustava doplatka za djecu s fiksnim iznosom za svu djecu bez obzira na zaposlenost roditelja i visinu njihovih primanja (doplatu za prvo dijete iznosio bi 80 eura mjesečno, drugo 106 eura, treće

145 eura, četvrto 200 eura, peto i svako sljedeće 270 eura). Ovom mjerom ujedno bi se razradila i potpuna revizija sustava dječjeg doplatka u sferi socijalne skrbi.

Ovakvim pristupom najviše bi profitirali zaposlenici s nižim plaćama, s dvoje i više uzdržavane djece, što bi predstavljalo i konkretnu demografsku mjeru i izvlačenje velikog broja ljudi s praga siromaštva, a smatramo da su oni ključ demografske revitalizacije Hrvatske, kako u smislu povećanja nataliteta tako i u smislu promjena trenda u migracijskom saldu.

Obzirom da su relevantna istraživanja pokazala da je jedna od najbitnijih demografskih mjera te općenito mjera obiteljske politike dostupnost sustava skrbi za djecu predškolske dobi smatramo nužnim garantirati svoj djeci pravo na vrtić ili drugu adekvatnu predškolsku skrb.

U tom smislu razradili smo nekoliko mjera koje zahtijevaju promjenu:

1. Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju
2. Zakona o dadiljama
3. Državnog pedagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe.

Mjere kojima će se mijenjati predmetni zakoni jesu sljedeće:

- a. Financiranje plaća odgojiteljica u vrtićima od strane centralnog Državnog proračuna na način kako je to propisano i za plaće učitelja i profesora u osnovnim i srednjim školama. Ovo je mjera kojom se osiguravaju jednaki uvjeti za sve odgojitelje u Hrvatskoj te je usmjerena kako na pravednost raspolaganja proračunskim sredstvima tako i na dostojanstvo odgajateljske struke, ali i na mogućnost jednakog pristupa vrtićima i u manje razvijenim sredinama, a samim time i poticaj za demografsku obnovu ispražnjenih ruralnih područja Republike Hrvatske.
- b. Obveza sufinanciranja troškova boravka djece od strane jedinice lokalne samouprave u svim vrtićima (neovisno o osnivaču) te kod dadilja pod jednakim uvjetima pod kojima se sufinancira boravak djece u vrtiću čiji je osnivač jedinica lokalne samouprave. Djeca upisana u vrtiće drugih osnivača i/ili kod dadilja imaju pravo na sufinanciranje pod uvjetom da vrtići kojih je osnivač jedinica lokalne samouprave nemaju dostatne kapacitete za upis svih koji su aplicirali. Jednom kad se ostvari pravo na sufinanciranje ono je zagantirano do polaska djeteta u školu ili do njegovog ispisa iz vrtića.
- c. Utvrđivanje minimalnih pedagoških standarda za djelatnosti dadilje u cilju dodatne pedagoške osposobljenosti obrtnica koje obavljaju djelatnost dadilja, sufinanciranje programa cjeloživotnog obrazovanja kojima bi se to omogućilo.

U cilju okrenutosti društva obiteljskim politikama te posljedično uspostavi ravnoteže obiteljskog i poslovnog života koja bi mogla rezultirati pozitivnijim demografskim trendovima smatramo potrebnim izmijeniti:

1. Zakon o radu

2. Zakon o zdravstvenom osiguranju

3. Zakon o mirovinskom osiguranju.

Mjere kojima će se mijenjati predmetni zakoni:

- a. Pravo na rad u šestosatnom dnevnom radnom vremenu kao punom radnom vremenu za sve roditelje troje i više djece do 10 godine života najmlađeg djeteta.
- b. Pravo na smanjenu stopu od 10 % pri obračunu doprinosa za zdravstveno osiguranje za sve radnike koji koriste pravo na rad u šestosatnom dnevnom radnom vremenu kao punom radnom vremenu. Ova mjera služi kao poticaj poslodavcima za zapošljavanje radnika koji imaju više djece.
- c. Umanjenje starosne dobi za odlazak u punu starosnu ili prijevremenu starosnu mirovinu za sve majke i to za svako dijete tri mjeseca umanjjenja. Smatramo da majke, osim dodatnog staža koji im zakon i sada osigurava, zbog povećane brige za obitelj i tome pripadajućeg dodatnog doprinosa društvu, moraju imati mogućnost ranijeg odlaska u mirovinu.
- d. Učinit će se fleksibilnijim rad na izdvojenom mjestu rada/rad od kuće, pogotovo na zahtjev radnika.

Završno, mjerama aktivne obiteljske politike, a koje ne zahtijevaju legislativne promjene kontinuirano ćemo poticati obitelji s više djece tako što ćemo prodati 20 000 neaktivnih nekretnina u vlasništvu Republike Hrvatske za stambenu namjenu za mlade obitelji (do 40 godina života roditelja) ili za obitelji s troje ili više maloljetne djece, pod uvjetom da je barem jedan od roditelja zaposlen. Kupnja nekretnina omogućiti će se putem državnog zajma, a za svako dijete ili dijete rođeno u deset godina nakon kupnje nekretnine cijena nekretnine umanjiti će se za 20 %. Uvest ćemo i program državnog jamstva za kupnju prve ili veće nekretnine za obitelji s troje ili više djece. Uvest ćemo program kupnje automobila za velike obitelji (četvero i više djece), subvencionirat će se kupovina većeg automobila u skladu s propisima sigurnosti u prometu (automobil sa 7 sjedala) u iznosu od 7000 eura, a najviše do 50 % cijene vozila.

Za obiteljske politike i poticaje te sve navedene mjere osigurati ćemo u proračunu iznos od 3 % BDP-a. Naime podaci Eurostata govore da je prosjek izdvajanja u navedene politike u EU-u 2,5 % BDP-a, dok zemlje usmjerene prema demografskoj revitalizaciji te bogatije države troše i do 3,8 % BDP-a. Stoga, a s obzirom na razmjere demografske katastrofe u Hrvatskoj, smatramo imperativom osigurati stabilnost ovih financijskih izvora u proračunu.

7. STANOVANJE ZA SVE

Hrvatska ima relativno nizak standard stanovanja, a problemi prístupivosti od stjecanja samostalnosti pogađaju različite socijalne skupine i naraštaje. Pored tih činjenica nikada se nije donio dokument kojim bi se naslovili strateški prioriteti razvoja stanovanja i stambene politike.

Dakle, može se reći da do sada stanovanje nije bio politički prioritet, a i dalje nedostaje aktivan zagovor strukovnih udruga i organizacija civilnog društva za izgradnju održivog koncepta stambene politike. Most to planira promijeniti prijedlogom koncepta hrvatske stambene politike te potrebnih i provedivih mjera s naglaskom da se dio predloženih mjera može provesti u kraćem vremenu s prepoznatljivim pozitivni učincima. Dio mjera dugoročnog je karaktera i za njihovu provedbu trebalo bi izgraditi institucionalne kapacitete na nacionalnoj i gradskim razinama.

Pristojno stanovanje postalo je nepriuštivo i pripadnicima srednjih slojeva. Priuštivost se definira kao troškovi stanovanja koji ne bi smjeli premašiti izvjesni udio prihoda kućanstva za stanovanje u pristojnom stanu s tim da kućanstvu poslije plaćanja troškova stanovanja ostaje primjereni dio prihoda za podmirenje ostalih osnovnih životnih troškova. Sve veći broj kućanstva ima problema s redovitim plaćanjem troškova stanovanja. Tako su ukupni troškovi stanovanja znatno financijsko opterećenje za 49,5 % kućanstava, za 46,0 % to je financijsko opterećenje, a tek njih 4,4 % ih plaća bez financijskog opterećenja.

S druge strane, podstanari se nose s izazovima priuštivosti unajmljivanjem manjih i jeftinih stanova. Znatna dio populacije živi u substandardnim i prenaseljenim stanovima. Dakle, obilježje stambene krize jest i relativno nizak standard stanovanja u stanovima koji su slabo održavani i koji niti blizu ne udovoljavaju standardima energetske učinkovitosti.

Popis iz 2021. pokazao je da u Hrvatskoj imamo skoro 600 tisuća praznih stanova. Zemlja smo koja ima previše stanova, a i previše građana koji si ne mogu priuštiti pristojno stanovanje. Stambena je kriza postala ograničavajući čimbenik razvoja zemlje, a zbog nedostataka istraživanja nemamo svrhovitije uvide u dimenzije ovih problema. Država premalo i neselektivno ulaže u programe priuštivog stanovanja. Među EU članicama imamo jedan od najmanjih udjela socijalnih stanova za najam, ispod 1 %, te se ne provodi potrebni monitoring i evaluacija državnih stambenih programa.

7.1. Prijedlog koncepta hrvatske stambene politike

Budući koncept stambene politike dijeli se na dugoročne i kratkoročne programe i mjere. Ističu se preporuke za uspostavu strateških prioriteta stambene politike kao dugoročne mjere.

Ključne preporuke za strateške prioritete u stambenoj politici:

Istaknuti stratešku važnost stanovanja	<ul style="list-style-type: none"> - poboljšati prikupljanje relevantnih podataka za donošenje odluka, provedba akcijski orijentiranih istraživanja glede procjene stambenih potreba - evaluirati postojeće programe i mjere radi procjene njihovih učinaka - kroz otvorenu javnu raspravu usvojiti strateške mjere za stanovanje s fokusom na ključne prioritete i područja aktivnosti
--	--

	<ul style="list-style-type: none"> - senzibilizirati javnosti za podršku ulaganjima u stambene programe - promovirati pravo na stanovanje, a ulaganja u stambenu politiku kao socijalna ulaganja
<p>Ojačati institucionalne kapacitete države i gradova kao provoditelja stambene politike</p>	<ul style="list-style-type: none"> - osnovati hrvatski stambeni fond kao obrtni fond za financiranje stambenih programa - osposobiti zaposlene u gradovima za provedbu programa i mjera stambene politike - procijeniti lokalne resurse za programe stambene politike, osobito zemljišta u vlasništvu države, gradova i općina te prostora koji se mogu prenamijeniti za stanovanje - otvoriti prostor za provedbu eksperimentalnih stambenih programa - izgraditi koncept lokalne stambene vladavine s mrežom relevantnih dionika - učiti iz iskustva drugih nama sličnih zemalja
<p>Namaknuti financijska sredstva za ulaganja u stanovanje</p>	<ul style="list-style-type: none"> - razviti model dugoročnog financiranja stanovanja, učenje iz iskustva nama sličnih zemalja - sredstva državnog proračuna, Razvojne banke Vijeća Europe, EU fondova, EIB-a, Svjetske banke, povoljni krediti komercijalnih banaka - redoviti monitoring i evaluacija mjera i programa koji se provode

Postojeću instituciju APN – Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama treba transformirati u **hrvatski stambeni fond** koji će biti stožerna instancija za provedbu strategije stanovanja. Dakle, nova institucija treba funkcionirati kao obrtni fond uspostavljen za financiranje različitih programa stanovanja u kojem se otplate fondu ponovno koriste za svrhe fonda. Financijski kapital treba prikupiti iz sredstava državnog proračuna, EU fondova, te povoljnih zajmova Razvojne banke Vijeća Europe, EU fondova, EIB-a, Svjetske banke, komercijalnih banaka.

Hrvatski stambeni fond povoljno bi financirao:

- programe gradnje javno najamnih i socijalnih stanova u gradovima i općinama

- kupovinu i gradnju prvoga doma
- kupovinu zemljišta općinama i gradovima za gradnju obiteljskih kuća i zemljišta za gradnju stanova
- programe prenamjene poslovnih i drugih prostorija, u državnom i privatnom vlasništvu, u stambene prostore uz obvezu davanja istih u najam
- poboljšanje kvalitete stanovanja
- i poticao programe energetske obnove te nadogradnje zgrada s ravnim krovovima s ugradnjom dizala
- inovativne i eksperimentalne stambene programe i projekte, udruživanja građana i razvoja neprofitnih stambenih zadruga.

Porezni poticaji za priuštivo i održivo stanovanje:

- Na kupnju **prvoga doma ne bi se plaćao porez na promet nekretnina** kao ni na kupnju većih stanova uvjetovanu povećanim brojem članova kućanstva računajući pripadajuću veličinu stambenog prostora po osobi (samačko kućanstvo do 50 m², bračni par do 80 m², svaki novi član 40 m²).
- Pri **gradnji socijalnih i javno-najamnih stanova smanjiti PDV (materijali i usluge) na 5 %**. Naime, mjerama porezne, zemljišne i financijske politike treba smanjiti cijene stanova u novogradnjama. K tome, smanjenju cijena ovih stanova doprinijeli bi i javni natječaji za projekte kojima bi se odabralo nekoliko tipskih građevinskih objekata uz njihovu replikaciju.
Visina najamnina u ovim stanovima treba jamčiti njihovu priuštivost i održivost s tim da socijalo ugroženi najmoprincipi za plaćanje iste mogu ostvariti odgovarajuću subvenciju. Treba povećati najmnine u socijalnim stanovima (sada je ona neodrživih 0,36 €/m²) - stanovi sa zaštićenom najmninom - barem na visinu pričuve koju plaća vlasnik. Prilikom dodjele socijalnih stanova djelotvorno provoditi provjeru imovine i prihoda budućih najmoprincipa.
Najmninu javno-najamnih stanova namijenjenih mlađim obiteljima, a osobito obiteljima s djecom, koji su podstanari ili žive kod roditelja, treba odrediti orijentaciono kao visinu mjesečne rate kredita, umanjenu za 25 %, za dani stan koji se otplaćuje na rok od 30 godina. Javno-najamni stanovi trebaju biti „odskočna daska“ u stambenim karijerama ovih obitelji koje će si, nakon izvjesnog vremena, uz veće zarade moći priuštiti kupnju prvoga doma. Povećanje fonda ovih stanova bila bi višestruka socijalna investicija, a oni se ne bi prodavali najmoprincipima.
- Za gradnju socijalnih i javno-najamnih stanova treba **osigurati zemljište u vlasništvu jedinica lokalne samouprave ili države te smanjiti komunalne doprinose** za njihovu gradnju. Građevinsko zemljište za gradnju ovih stanova osloboditi plaćanja PDV-a.
- **Smanjiti porez na najam stanova - slobodno ugovorene najmnine**, ovaj porez plaćao bi se na svotu najmnine umanjenu za 30 % izdataka po stopi od 5 %, umjesto sadašnjih 12 %.
- **Povećati poreze na kratkoročni najam** kako bi on na godišnjoj razini, za isti stan, bio kao i porez na najam stana.
- **Otvoriti javnu raspravu o porezu na nekretnine**. Prilikom uvođenja poreza treba učiti iz iskustva drugih nama sličnih zemalja koje se uvele ovaj porez. Ovaj bi porez značio nove prihode za lokalne vlasti, a povećala bi se i ponuda sada praznih stanova za najam.

Potpore za ranjive skupine:

- **Povećati iznose naknade za troškove stanovanja** koja se ostvaruje temeljem Zakona o socijalnoj skrbi, kao i osnovu za njezino primanje. Postojeći sustav u kojem naknadu primaju samo korisnici zajamčene minimalne naknade nesvrhovit je i nedjelotvoran. Ovu mjeru treba kombinirati s naknadom za ugrožene kupce energenata.
- **Vaučerizacija programa za „stanovanje” starijih i nemoćnih.** Postojeći dualni sustav s nepravednim povlasticama za smještaj u državne domove u odnosu na smještaj u privatne domove višestruko je neodrživ. Posebno imajući u vidu rastuće potrebe i relativno ograničene postojeće usluge sustav treba reformirati po načelima zbrinjavanja nemoćnih stranih osoba, po određenim kategorijama, koje ne mogu više živjeti samostalno. Imajući u vidu i materijalni status potencijalnih korisnika oni bi dobivali vaučere koje mogu potrošiti u državnim ili u privatnim domovima, a dio cijene trebali bi pokriti sami.
- **Gradovi bi starijim osobama nudili sklapanje ugovora o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju** u zamjenu za njihove stanove ili drugu imovinu te im pružali usluge smještaja i skrbi u državnim ustanovama. Dobivene stanove davali bi u najam kroz program javno-najamnih stanova.
- Postojeći program **subvencija studentima podstanarima treba unaprijediti.** Subvenciju treba povećati, a trebaju je dobiti svi potrebni studenti s tim da postoje razlike visine subvencije imajući u vidu cijene na lokalnim stambenim tržištima. K tome, osobito u većim sveučilišnim centrima, prije svega u Zagrebu, treba sagraditi nove studentske domove. To je nacionalno pitanje, da se što više mladih ima priliku obrazovati i da pritom svi imaju priliku za dobar studentski smještaj koji njihove roditelje neće skupo koštati. Tako bi se ujedno smanjio pritisak studenata na tržište dugoročnog najma.
- Programi za mlade koji izlaze iz **alternativnih oblika skrbi** vezali bi se uz stambene zajednice i programe subvencioniranja najamnina i troškova stanovanja.
- Programi **socijalne integracije beskućnika i prevencije beskućništva** korištenjem socijalnih stanova i inovacije stanovanje prvo. Veći gradovi, u kojima su ovi problemi rašireniji, trebali bi za program osigurati određeni broj socijalnih stanova te u partnerstvu s organizacijama civilnog društva raditi na socijalnoj integraciji beskućnika. Naime, ciljana su skupina mlađi ljudi koje se stambeno zbrinjava, potom ih se osnažuje i osposobljava za tržište rada. Već postoje primjeri dobre prakse gdje se ovakve intervencije opravdavaju kao socijalna ulaganja u novu radnu snagu i odgovorne građane. Međutim, zbog nedostatnih resursa i manjka političke volje programi su neodrživi.
- Programi za **migrantsku radnu snagu** i njihove obitelji uskoro će doći na dnevni red socijalnih intervencija. Bilo bi svrhovito provesti akcijski orijentirana istraživanja kako bi se više saznalo o stambenim problemima ove rastuće populacije te na temelju toga raspraviti o mogućim socijalnim intervencijama za poboljšanje njihovih stambenih prilika.

Subvencioniranje najamnina podstanarima:

- Podstanari ili najmoprincipi na privatnom tržištu stanova često su primjer radikalno socijalno isključenih osoba i pristojno im stanovanje nije priuštivo. Najmodavci često

nisu voljni sklapati ugovore o najmu, a i u sklopljenim ugovorima navode niže iznose najamnina od stvarno plaćenih.

- Potrebno je napraviti model subvencija najamnina koji bi prošao ex-ante evaluaciju, zatim bi se evaluirao poslije prve godine provedbe te po potrebe nadogradio.
- Visina subvencije ovisila bi o visini najmnine, broju članova kućanstva, primanjima po članu kućanstva i drugim specifičnim obilježjima kućanstva, a financirala bi se iz državnog proračuna. Predloženi su i smanjeni porezi na najam, a dobro osmišljena kampanja za davanje u najam praznih stanova imala bi mjerljive učinke.
- Ovakva intervencija na stambenom tržištu često se osporava argumentacijom da će to doprinijeti rastu cijena najma. Istina, cijene najma mogu i rasti, ali društvo je u obvezi pomoći onima koji su najugroženiji na stambenom tržištu.
- Ovom mjerom bi se u relativno kratkom roku moglo pomoći najugroženijoj populaciji na stambenom tržištu.
- U ovom kontekstu potrebo je napraviti odgovarajuće uvide u prazne stanove te potaknuti vlasnike da ih daju u najam.

Promjenom odgovarajućih propisa država bi trebala barem dijelom žurno **zaustaviti rastuće procese prenamjene stambenog fonda u apartmane** odnosno poslovne objekte za turistički najam. Naime, za prenamjenu stanova u apartmane za kratkoročni najam morala bi se dobiti privola svih vlasnika stanova u datoj stambenoj zgradi.

8. SOCIJALNA I ZDRAVSTVENA POLITIKA PO MJERI ČOVJEKA

8.1. Skrb za ranjive društvene skupine

Socijalna politika Mosta promiče i primjenjuje društvene vrijednosti kao što su socijalna pravda, solidarnost i socijalna sigurnost. Programi socijalne države trebaju biti učinkoviti, podizati životni standard, smanjivati nejednakosti, povezivati građane, biti administrativno/upravljački provedivi i realistični. Sve mjere koje mogu proizaći iz programa moraju izbjegavati ad hoc rješenja bez strategija ili analiza; trebaju težiti stabilnosti, predvidljivosti i pouzdanosti te uključivati brojne dionike kako bi načelo pluraliteta povećalo osjećaj vlasništva nad zajedničkim radom – osobito kroz iskren odnos središnje vlasti s lokalnom vlasti i neprofitnim organizacijama.

Ističe se potreba za povećanjem ulaganja u zdravstvenu skrb, zaštitu starih, zaštitu nezaposlenih, zaštitu obitelji i djece te u borbu protiv siromaštva. Pri tome, borbu protiv siromaštva treba voditi na način da bude usklađena s mjerama iz Europskog stupa socijalnih prava.

Most smatra da je borba protiv **siromaštva** jedan od važnih nacionalnih prioriteta. Zato će strategije Mosta u smjeru borbe protiv siromaštva biti usmjerene na podizanje životnog standarda primjerenim novčanim naknadama, te javno financiranim uslugama koje će omogućiti socijalno uključivanje djece, osobito u području odgoja i obrazovanja.

Imajući u vidu tešku egzistencijalnu krizu uzorkovanu poremećajima na tržištu i kontinuiranim rastom inflacije te činjenicu da se već sada gotovo četvrtina stanovnika RH nalazi u riziku od

siromaštva Most se tokom cijelog mandata zalagao i nastaviti će se zalagati da se stavi u punu, a ne samo deklarativnu, funkciju **Banka hrana** kako bi se omogućilo da viškovi hrane dođu do sve većeg broja potrebitih građana, umjesto da završavaju na otpadu što je nerijetko slučaj.

Smanjenje nejednakosti u području socijalne politike mora dovesti do vertikalne jednakosti u kojoj će se vršiti preraspodjela prema pojedincima i obiteljima koje imaju nizak dohodak te horizontalne jednakosti u kojoj će se preraspodjela obavljati u korist onih koji su stariji, bolesni, imaju više djece ili su višestruko deprivirani (npr. osobe s invaliditetom koje žive same, u izoliranim mjestima; obitelji s djecom s teškoćama s niskim dohotkom).

Uloga je socijalne države i jačanje društvene solidarnosti i zaštite dostojanstva svih građana, osobito onih koji koriste javne usluge. Administrativna/upravljačka provedivost mjera socijalne politike treba omogućiti jasnoću sustava koji mora biti dostupan (od lokalne do nacionalne razine), jednostavan i razumljiv građanima. Potrebno je nastaviti unaprjeđivati sustav kvalitete pružanja usluga u kojem će građani biti u središtu. Učinkovitim mjerama Most će obratiti pozornost i na zlouporabe u novčanim i nenovčanim naknadama (uslugama) uz odgovarajuće unaprjeđenje kroz digitalizaciju svih procesa rada.

Zakonodavni okvir u kojem se obavljaju djelatnosti koje treba pružati socijalna država raspršen je, stoga treba objediniti i uskladiti različite zakone poštujući najviša etička i profesionalna načela. U svim mjerama socijalne politike nužno je sudjelovanje predstavnika akademske zajednice kako bi se osigurao prijenos najnovijih znanstvenih istraživanja u praksu te tako otklonile teškoće u planiranju, provedbi i nadzoru.

Novi zakon o obrazovanju koji je najavljen za prosinac 2022. godine još nije ugledao svjetlo dana. U tom je zakonu trebalo biti riješeno i **pitanje pomoćnika u nastavi** čije je zanimanje trebalo biti priznato i trebali su biti doneseni svi drugi bitni akti neophodni da se tim ljudima konačno prizna radno pravni status.

Već drugu školsku godinu zaredom oko 40 posto djece, koja imaju potrebu za pomoćnicima u nastavi, ne može pohađati nastavu jer nema dovoljno pomoćnika u nastavi, stručnih komunikacijskih posrednika i videćih pratitelja.

Most smatra da se taj problem treba hitno riješiti te se zalaže da se pomoćnicima u nastavi, stručnim komunikacijskim posrednicima i videćim pratiteljima omogući:

- ugovor na barem 2-4 godine, ovisno o razredu kojega dijete pohađa, ugovor koji se neće prekidati zadnjim danom nastavne godine
- fiksna mjesečna plaća, od 800 eura neto za razrednu nastavu, 900 eura za predmetnu nastavu i 1000 eura za srednju školu
- kolektivni ugovor jer neki osnivači isplaćuju prigodne darove, neki ne, a također u praksi postoji i razlika u iznosu prigodnih darova ovisno u kojem smo gradu, županiji
 - pomoćnici u nastavi i stručni komunikacijski pratitelji moraju potpisivati ugovor o radu
 - isplaćivanje plaća po broju nastavnih sati umjesto sunčanih sati
 - pravo na sistematski pregled
 - priznavanje punog radnog vremena ili beneficirani radni staž

- dodatne edukacije/seminari kako bi što kvalitetnije radili svoj posao i kako bi što bolje usmjerili dijete s kojim rade
 - plaćanje smjenskog rada
 - posebno razredno odjeljenje jer nije praktično da djeca dolaze dvokratno na nastavu
 - pravnu zaštitu
 - dodatak na staž
 - koeficijent složenosti posla.

Danas se nalazimo u situaciji da se oni koji se trebaju brinuti o djeci s posebnim potrebama zapošljavaju „s ceste“. Baš iz tog razloga neophodne su stalne edukacije na trošak ili resornog ministarstva ili na trošak osnivača obrazovnih ustanova (županija i gradova). Treba provesti i praktičnu edukaciju (privikavanje) te razraditi mrežu regionalnih povjerenika koji bi na tjednoj, mjesečnoj i kvartalnoj bazi upozoravali središnje tijelo o problemima na terenu, ukazivali na probleme i pogreške, ali bi se i nudila konkretna rješenja čime bi se komunikacijski kanal ubrzao i put od problema do rješenja bio bi efikasniji.

Most također smatra da usluga **pomoć u kući i osobna asistencija** nisu u koliziji te da nisu u koliziji ni **usluga osobne asistencije i status roditelja njegovatelja** te će predložiti zakonske izmjene koje će omogućiti njihovo paralelno korištenje.

8.2. Dodatna pravna i društvena zaštita starijih osoba

Nastavno na uočene izazove u zaštiti prava osoba starije životne dobi u Republici Hrvatskoj te činjenicu da politike starenja i njihovu provedbu treba promatrati kao zajedničku odgovornost svih glavnih aktera u društvu Most smatra da osobama starije životne dobi treba omogućiti:

1. Društveno priznavanje doprinosa u međugeneracijskoj solidarnosti

Republika Hrvatska treba priznati nezamjenjivu ulogu osoba starije životne dobi, osobito u njihovim ostvarenim profesionalnim doprinosima, obiteljskim ulogama, u kojima često ekonomski, neposrednom skrbi i emocionalno pružaju značajnu potporu daljnjem razvoju zajednice te djeci i njihovim obiteljima.

2. Dostojanstven život

Republika Hrvatska treba osigurati osobama starije životne dobi dostojanstven život primjerenom mirovinom, socijalnim potporama i drugim oblicima pomoći, kao i poticanjem prilagođenih usluga u svakoj zajednici.

3. Zaštitu ljudskih prava i sloboda

Republika Hrvatska treba jamčiti osobama starije životne dobi puno uživanje svih ljudskih prava u svim životnim segmentima. Ljudska prava trebaju biti protumačena u skladu s potrebama osoba starije životne dobi, a zaštita mora biti pružena u primjerenom roku, osobito uzimajući u obzir dob osobe koja traži zaštitu. Kao potporu ostvarivanju njihovih prava, potrebno je **osnivanje posebnog tijela** za zaštitu prava osoba starije životne dobi.

4. Očuvanje poslovne sposobnosti

Republika Hrvatska treba osigurati pravnu potporu koja će u najvećoj mjeri osigurati poslovnu sposobnost osoba starije životne dobi na način da im se osigura odlučivanje uz pomoć osobe od povjerenja, odnosno stručne osobe koja će uzeti u obzir njihovu trenutnu ili ranije izraženu volju, misli, želje i osjećaje.

5. Zaštitu od nasilja u obitelji

Republika Hrvatska treba osigurati učinkovitu, kvalitetnu, stručnu i sigurnu pomoć osobama starije životne dobi u slučajevima nasilja u obitelji te osobito ekonomskog iskorištavanja kako od članova obitelji, tako i od drugih osoba koje bi pokušale iskoristiti njihovu moguću ranjivost.

Uz navedene hitne mjere nužno je razviti kontinuiranu stratešku politiku usmjerenu osnaživanju prava osoba starije životne dobi pri čemu treba staviti poseban naglasak na:

- 1. Primjereno sudjelovanje u zajednici**, pri čemu osobe starije životne dobi trebaju ostati integrirane u društvo te, ukoliko to žele, aktivno sudjelovati u formuliranju i provedbi politika koje izravno utječu na njihovu dobrobit i dijeliti svoje znanje, vještine i umijeće s mlađim i starijim generacijama. Međugeneracijsku solidarnost nužno je poticati i ostvarivati u svim prilikama.
- 2. Primjerenu društvenu, socijalnu i zdravstvenu skrb**, pri čemu treba poduzeti odgovarajuće mjere i postupke, uključujući preventivne, ciljane geroprofilaktičke mjere, za promicanje, očuvanje i poboljšanje zdravlja i funkcionalnih sposobnosti osoba starije životne dobi, kao i osigurati primjerenu zdravstvenu skrb s dostupnom dugotrajnom kvalitetnom integralnom skrbi za osobe starije životne dobi.
- 3. Primjerenu stambenu i institucionalnu skrb**, pri čemu osobito treba osigurati dostatne i odgovarajuće usluge stanovanja za one osobe starije životne dobi koje više ne mogu ili ne žele živjeti u svojim domovima. U tom smislu zalažemo se i za osnivanje specijalnih domova za osobe oboljele od demencije koje sada nemaju adekvatnu skrb, izradu registra osoba oboljelih od demencije i registra ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, povećanje nadzora i kontrole domova za starije osobe te izradu pravilnika o postupanju u slučaju nasilja u domu za starije.

Kapaciteti gradskih domova za starije i nemoćne ne zadovoljavaju potrebe potencijalnih korisnika. Privatni domovi za starije i nemoćne osobe većini su korisnika financijski nedostupni. Stoga država i gradovi imaju odgovornost prema vlastitim gospodarskim i financijskim mogućnostima osmisliti nove modele njege starijih osoba, koje zadovoljavaju potrebe njihovih potencijalnih korisnika.

Cilj Mostovih prijedloga razvijanja dodatnih načina skrbi za starije osobe jest zadržati korisnike što duže unutar vlastitog doma, uz pružanje odgovarajućih usluga, pomoći i podrške stručnjaka kako bi se omogućilo kvalitetno i aktivno starenje. Na taj način smanjile bi se liste čekanja na smještaj u stambene jedinice, olakšala bi se briga za voljene osobe njihovim obiteljima, djelatnosti bi bile korisnicima financijski prihvatljivije, a smanjilo bi se i opterećenje zdravstvenog sustava (bolničkih kapaciteta, ambulanti, hitnih prijema).

Budućnost zbrinjavanja starije populacije u velikom dijelu za Most se odnosi i na nestambene centre za cjelodnevni i poludnevni boravak korisnika, stambene organizacije (dom za starije i nemoćne, hospiciji), djelatnost Pomoć u kući (SPITEX) te na stambeni (privatni) prostor korisnika prilagođen prema njegovim potrebama.

- 4. Primjerenu ciljanu palijativnu skrb za starije (palijativnogerijatrijska skrb)**, pri čemu osobito treba ponuditi palijativnu skrb za osobe starije životne dobi koje boluju od bolesti opasne ili ograničavajuće po život, kako bi osigurale njihovu dobrobit, sigurnost te kvalitetu i omogućile im dostojanstven život do smrti. Svaka osoba starije životne dobi, kojoj je potrebna gerijatrijskopalijativna skrb, trebala bi imati pravo pristupiti joj bez nepotrebnog odgađanja, u okruženju koje je u skladu s njezinim potrebama i preferencijama.
- 5. Primjereno postupanje pravosudnih tijela**, pri čemu osobito nadležna pravosudna tijela trebaju postupiti osobito žurno u rješavanju slučajeva u koje su uključene osobe starije životne dobi te osobito voditi računa o njihovom zdravstvenom stanju i funkcionalnoj sposobnosti osobito onih u dubokoj starosti.

Kako je svijet suočen s ubrzanim starenjem stanovništva, izvjesno je da će se pritisak koji rezultira starosnom diskriminacijom povećati; samim tim povećava se i obaveza da se odgovori na takvu vrstu diskriminacije. Zaštita prava osoba starije životne dobi pomoći će da one vode dostojanstven i siguran život kao ravnopravni članovi društva. Ostvarenje tih prava omogućava osobama starije životne dobi da se prema njima ophodi s poštovanjem i ravnopravno kao i prema osobama mlađe životne dobi.

Konkretne mjere za kvalitetniji život umirovljenika:

Pomno prateći i uvažavajući zahtjeve umirovljeničkih udruga Most u svom programu ističe sljedeće materijalne mjere usmjerene prema omogućavanju dostojanstvenog života umirovljenika:

1. Ukidanje poreza na mirovine

Porez na mirovine ne plaća se u mnogim europskim zemljama poput Slovenije, Slovačke, Bugarske, Irske, Malte itd., ili je pak bitno niži nego u Hrvatskoj. S obzirom da porez od početka 2024. godine ionako ne bi plaćalo oko 850.000 umirovljenih prema ZOMO-u (s mirovinama ispod novouvedene granice osobnog odbitka od 560 eura), ukidanje plaćanja poreza za gotovo sve preostale umirovljenike ne bi bitno teretilo državni proračun.

2. Trenutno povećanje osobnog odbitka

Visinu osobnog odbitka treba usklađivati s inflacijom jer bi se time obuhvatilo barem dio do sada zanemarene umirovljeničke srednje klase. S obzirom na rast cijena i plaća uslijed inflacije, potrebno je dodatno porezno rasterećenje u skladu s prijedlozima umirovljeničkih udruga, radničkih sindikata i poslodavaca.

3. Šest mjeseci staža po djetetu svim umirovljenicama

Tražimo da se omogući svim umirovljenicama to pravo, ali i da se uračunava u ukupni staž, a ne samo onima koji su se umirovili nakon 2019.

9. DOSTUPNOST I ODRŽIVOST ZDRAVSTVENIH USLUGA

Financijski, kadrovski i infrastrukturno siromašan hrvatski zdravstveni sustav usporava razvoj društva i takav ne doprinosi dovoljno poboljšanju kvalitete i produljenju životnog vijeka naših građana. Nedostatak novca u hrvatskom zdravstvenom sustavu posljedica je niske razine nacionalnog dohotka, relativno stare populacije, malih izdvajanja za zdravstvo i neracionalnosti u vođenju prevelikog i neučinkovitog sustava.

Želimo provesti promjene koje će voditi k poboljšanju zdravlja građana, smanjenju zdravstvenih nejednakosti te poticanju inovacije u zdravstvu i povećanju održivosti zdravstvenog sustava.

Osim tih ciljeva, bit ćemo usmjereni prema promicanju zdravlja i zdravih životnih navika, uzimajući u obzir načelo *Zdravlje u svim politikama*, sprječavanju bolesti i poticanju zdravog okruženja za zdravi način života. Naši prioriteti bit će zaštita građana od ozbiljnih prekograničnih zdravstvenih prijetnji, doprinos inovativnim, učinkovitim i održivim zdravstvenim sustavima te olakšavanje pristupa boljoj i sigurnijoj zdravstvenoj zaštiti za sve korisnike sustava.

Prioritete Mosta u zdravstvenom sustavu donosimo u četiri ključne točke:

1. Dostupnost i učinkovitost primarne zdravstvene zaštite

U primarnoj zdravstvenoj zaštiti potrebno je stvoriti uvjete rada u kojima će zdravstveni tim imati mogućnost provoditi mjere i aktivnosti preventivne, kurativne i palijativne medicine u skladu sa suvremenim stručnim i zakonskim normama. Nastavit ćemo započete aktivnosti ili započeti postupke racionalizacije poslovanja prvenstveno smanjenjem financijskog i drugih tereta birokracije, modernizacijom poslovnih procesa te digitalizacijom postupaka, smanjenjem broja nezdravstvenog osoblja, povećanjem učinkovitosti, povećanjem broja timova te vremena posvećenog pacijentima i to provedbom posebnih mjera stvaranja i privlačenja ljudskog potencijala poput stipendija zainteresiranih i darovitih učenika i studenata, većih plaća, prednosti u stručnom usavršavanju zdravstvenih djelatnika te poticajnog životnog okruženja. Uspostavit ćemo nadzor i mjerenje trenda pobola i smrtnosti, kao i drugih pokazatelja učinkovitosti sustava, te provesti prilagodbu sustava u smislu poboljšanja zdravstvene zaštite u suglasju sa strukom i građanima (korisnicima u sustavu). To su osnovni preduvjet uspješnosti. U ordinacijama obiteljskih liječnika, kao i drugih liječnika u primarnoj zdravstvenoj zaštiti, provodit će se preventivni zdravstveni programi na učinkovit način s odazivom i rješenjima koja će rezultirati popravkom crne zdravstvene statistike pobola i smrtnosti od kardiovaskularnih i malignih bolesti.

2. Bolnički sustav temeljen na izvrsnosti i sigurnosti

Dugogodišnji izostanak akata i aktivnosti u provedbi donesenih strategija zdravstva, površnost u organiziranju preventivnih zdravstvenih programa i uvjeti rada u primarnoj zdravstvenoj zaštiti za posljedicu imaju preopterećene hitne prijeme bolnica, prekasno započeta liječenja te preduge liste čekanja. Uz pretpostavku značajne promjene u ulozi primarne zdravstvene zaštite u provedbi preventivnih programa, pravodobnoj dijagnostici i liječenju bolesti, kao i učinjene analize stanja pobola i smrtnosti od najčešćih stanja i bolesti nacije, bolnice trebaju doživjeti znatne organizacijske i strukturne, a posljedično kadrovske i financijske reforme. Za to je nužna ponovna kategorizacija i akreditacija ustanova koja će dovesti do cilja ovih reformi, a to će biti razvitak centara izvrsnosti kao jamstvo pravodobnog i uspješnog bolničkog liječenja. Provest ćemo i aktivnosti pripreme i provedbe ESIF-a i drugih fondova Europske unije koji trebaju biti alat kojim će se stvoriti digitalno integriran, prilagodljiv bolnički sustav. Liste čekanja trebaju doživjeti reviziju indikacija za specijalističke dijagnostičke preglede. Digitalizirano upućivanje na preglede i ostvarivanje istih trebaju biti osuvremenjeni, propisani, provedivi i nadzirani postupci u svrhu trajnog povećanja učinkovitosti sustava. Sve to bit će popraćeno usklađivanjem upravnog te pratećeg nezdravstvenog aparata bolničkih ustanova sa stvarnim potrebama u svrhu smanjenja rashodovnog opterećenja.

Aktivnosti modernizacije zdravstvenog sustava bit će planirane i vođene u suglasju s udrugama zdravstvenih stručnjaka.

Reforma bolničkog sustava ključni je segment javnog zdravstvenog sustava koji treba reformirati kako bi se cijeli zdravstveni sustav učinio efikasnijim, kvalitetnijim i financijski racionalnijim. U javnim, državnim i lokalnim, bolnicama zaposleno je najviše radnika koji rade u zdravstvu te se za bolničku djelatnost izdvaja gotovo 50 % ukupnih državnih izdataka za zdravstvenu zaštitu.

Za uspješnu reformu bolničkog sustava, između ostalog, nužne su i značajne promjene u organizaciji i radu primarne zdravstvene zaštite. Reorganizaciju ustroja i djelovanja bolnica usmjerit ćemo u pravcu smanjivanja ukupnog broja bolnica i racionalizacije akutne bolničke skrbi. S tom namjenom ojačati ćemo tzv. dnevne bolnice uz redukciju bolničkih ležećih kapaciteta i povećanje broja obrađenih pacijenata.

Smanjivanje broja bolnica ostvarit ćemo kroz funkcionalno i organsko spajanje pojedinih bolnica te zatvaranje i prenamjenu nekih bolničkih kapaciteta. Time ćemo koncentrirati bolničku uslugu, što će dovesti do boljeg iskorištavanja ugovorenih kapaciteta te racionalizacije u nabavi sofisticiranih dijagnostičkih i terapijskih uređaja, a što će u konačnici rezultirati unaprjeđenjem kvalitete pružene zdravstvene skrbi kao i značajnim financijskim uštedama. Istovremeno, oslobodit će se određeni smještajni kapaciteti koji će se iskoristiti za povećanje smještajnih kapaciteta za produljeno liječenje i palijativnu skrb.

Osnažit ćemo pružanje zdravstvene usluge na razini primarne zdravstvene zaštite s ciljem smanjivanja broja pacijenata koji se dijagnostički obrađuju i liječe u bolnicama. Rasterećenje bolnica postići ćemo dodatnim stručnim osposobljavanjem i ciljanim tehnološkim opremanjem domova zdravlja i ordinacija u primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Pri tome ćemo poticati stvaranja

grupnih praksi u primarnoj zdravstvenoj zaštiti te jačanje interdisciplinarnе suradnje u zdravstvu kroz proširivanje specijalističke razine ambulantnog izvanbolničkog rada.

Objedinit ćemo izvanbolničku i bolničku djelatnost hitne medicine što će dovesti do izvrsnost u zbrinjavanju hitnih pacijenata, kao i bitne racionalizacije poslovanja hitne medicine.

Financijsku racionalizaciju bolničkog sustava ostvarit ćemo objedinjavanjem bolničke nabave za sve državne bolnice i izdvajanjem određenih nezdravstvenih djelatnosti iz nadležnosti bolnice u posebnu tvrtku u vlasništvu države (tzv. spin-off) ili prepuštanje tih djelatnosti privatnim tvrtkama (tzv. outsourcing).

3. Regulacija rada i zaštita zdravstvenih djelatnika

Jedan od prioriteta Mosta bit će i razvijanje sustava nagrađivanja i poticanja dodatnog rada zdravstvenih djelatnika koji postižu bolje rezultate, usklađen i bolji raspored radnog vremena i odmora, praćenje učinkovitosti rada, usklađivanje s očekivanjima te redovita i pravedna isplata prekovremenih sati. Posebna pozornost posvetit će se zaštiti osoblja od nasilja i medijskog linča koji zdravstvene djelatnike sve češće dovode u nedostojnu društvenu situaciju i narušavaju ugled osobe i same struke.

Digitalizacijom i drugim raspoloživim mjerama modernizacije rada potrebno je stvoriti vrijeme namijenjeno stručnom usavršavanju i osobnom ostvarivanju zdravstvenih djelatnika.

Promijenit ćemo način ugovaranja zdravstvene zaštite i plaćanja zdravstvenih radnika. Umjesto fiksnog ugovaranja po glavi osigurane osobe odnosno tzv. povijesnih limita, uspostaviti ćemo model temeljen na mjerljivim pokazateljima učinkovitosti i kvalitete te plaćanje zdravstvenih radnika temeljeno na razini kvantitativnog i kvalitativnog učinka svake pojedine ustrojstvene jedinice neke ustanove pri čemu će voditelj ustrojstvene jedinice biti odgovoran za ravnomjernu raspodjelu rada i približno jednak radni angažman svih svojih zaposlenika.

4. Značenje privatnog zdravstva

Zdravstveni pokazatelji govore u prilog potrebi angažmana svih raspoloživih zdravstvenih resursa u svrhu pružanja zdravstvene zaštite u skladu s propisanim načelima dostupnosti, kontinuiteta, sveobuhvatnosti, supsidijarnosti te cjelovitog pristupa. Zdravlje ne smije imati alternativu. Stoga kapacitete privatnog zdravstva treba staviti na raspolaganje građanima (korisnicima) na suvremen način reguliran međunarodnim standardima, načelom pravednosti i našim domaćim potrebama.

S ciljem poboljšanja i poticanja kvalitete zdravstvene zaštite jasno ćemo definirati i učiniti javno dostupnim pokazatelje kvalitete zdravstvenih ustanova, koji će omogućiti rangiranje ustanova prema kvaliteti rada što će činiti objektivnu osnovu za dodatno financijsko nagrađivanje najkvalitetnijih zdravstvenih ustanova i pojedinaca.

Da bi se unaprijedila, ali i ujednačila kvaliteta pružanja zdravstvene zaštite, potaknut ćemo nadležne institucije i stručna društva na stvaranje kliničkih dijagnostičko-terapijskih smjernica

utemeljenih na znanstvenim dokazima i najboljoj praksi, odnosno algoritama i protokola za prevenciju, dijagnostiku i liječenje specifičnih stanja i bolesti. S istom namjerom razvijat ćemo, poticati i nagrađivati proces nacionalne akreditacije zdravstvenih ustanova te jačanje procesa procjene zdravstvenih tehnologija. Na taj način osigurat ćemo nepristrane, stručne, objektivne i transparentne preporuke o opravdanosti primjene novih tehnologija ili zamjeni dosadašnjih zdravstvenih tehnologija.

Poticat ćemo preventivne aktivnosti u svim područjima zdravstvene zaštite kroz povećanje udjela izdvajanja i poboljšanje upravljanja preventivnim aktivnostima te uspostavu modela ugovaranja zdravstvene zaštite temeljenog na mjerljivoj uključenosti u preventivne aktivnosti.

Uspostavit ćemo jaču kontrolu financijskog poslovanja i veći stupanj financijske discipline u cjelokupnom zdravstvenom sustavu uz preuzimanje osobne odgovornosti odgovornih osoba za loše financijsko poslovanje, razvoj regulatornog okvira za jačanje dopunskih i dodatnih zdravstvenih osiguranja te suzbijanje korupcije i neformalnih plaćanja u zdravstvu. Pri tome ćemo inzistirati na maksimalnom iskorištavanju sredstava iz strukturnih fondova EU-a.

Jačanje, bolje planiranje i korištenje ljudskih resursa u hrvatskom zdravstvenom sustavu, držimo jednom od najvažnijih sastavnica za dugoročno uspješno funkcioniranje zdravstvenog sustava. Stoga ćemo inzistirati na stvaranju sveobuhvatnog, objektivnog i racionalnog sustava planiranja i praćenja zdravstvenih karijera te kontinuiranom nadziranju njegove implementiranosti u zdravstveni sustav.

9.1. Mentalno zdravlje djece i mladih

U Hrvatskoj su primijećeni izrazito negativni trendovi vezani za mentalno zdravlje djece i mladih. Institut za javno zdravstvo tako navodi da je broj mladih osoba, kod kojih je zabilježena bilo koja dijagnoza iz MKB-10 skupine F Mentalni poremećaji i poremećaji ponašanja, u djelatnostima obiteljske (opće) medicine i zdravstvene zaštite predškolske djece u RH u dobnoj skupini 0-17 godina 2018. godine bio 45 356, a 2022. godine broj takvih osoba porastao je na 51 094. Također, prisutan je u ovom vremenskom razdoblju značajan porast u hospitalizacijama navedene dobne skupine i u stacionarnom dijelu bolnica i u dnevnim bolnicama. U dnevnim je bolnicama broj hospitalizacija mladih porastao za 27 % u ovom vremenskom razdoblju. Također, vidljiv je porast pokušaja samoubojstava u mlađim dobnim skupinama. Najveći je zabilježen u dobi do 14 godina, gdje postoji porast od 280 % između 2021. i 2022. godine.

S razlogom se postavlja pitanje radi li se o posljedicama pandemije, pritisku prilikom upisa u srednje škole i/ili virtualizaciji stvarnosti. U tom smislu stručnjaci ističu kako je početak pandemije 2020. godine bio i početak potpuno novog iskustva za djecu i adolescente. Mnogi sustavni problemi postojali su i prije pandemije, posebno nedostatak stručnjaka i ulaganja u stručnjake kojima je potrebno dodatno usavršavanje, što bi bilo jeftinije nego da se poveća broj osoba s emocionalnim teškoćama i psihičkim bolestima. Dijete na pregled kod psihijatra čeka i po nekoliko mjeseci (ako nije hitno stanje), a tretman i praćenje zlostavljane djece traje po nekoliko godina.

Također, uz navedene sustavne probleme, **kockanje**, koje je jedna od najučestalijih ovisnosti u Hrvata s gotovo 100 000 ovisnika, iznimno je rašireno u mlađim dobnim skupinama. Izrazito je zabrinjavajuće što su istraživanja još 2016. godine pokazala da se oko 40 % maloljetnika redovito kladi, unatoč zakonskoj zabrani. Gotovo 13 % maloljetnika ima ozbiljnih psihosocijalnih problema izazvanih kockanjem (u Kanadi npr. tek 1,3 %). Zbog velike dostupnosti i unatoč zakonskoj zabrani klađenja maloljetnicima, sve se mlađe osobe klade. Hrvatska je otvoreni sustav za igre na sreću, odnosno država javnom politikom koja podupire kockanje kroz zakonodavstvo o kockanju, što se može uočiti i u poplavi reklama za igre na sreću na televiziji u vrijeme u koje ih mogu pratiti i maloljetnici. Time se njeguje okruženje u kojem je kockanje društveno prihvaćeno, prešutno ohrabreno i aktivno promovirano. Bitno je upozoriti na značajnu povezanost problematičnog kockanja s antisocijalnim poremećajem ličnosti te zlouporabom alkohola i droga, kaznenim djelima koja se izvršavaju kako bi se financirala kockarska aktivnost. Imajući sve navedeno u vidu Most smatra da je postavljanje mentalnog zdravlja, posebno mentalnog zdravlja djece i mladih javnozdravstveni prioritet.

Most se posebno zalaže za prepoznavanje da je mentalno zdravlje jednako važno kao somatsko zdravlje, ozbiljno pristupanje problemu i nuđenje rješenja koja će osigurati podršku, čuvanje i njegovanje mentalnog zdravlja djece i mladih, te potrebno liječenje, ulaganje dodatnih napora u prevenciju problema mentalnog zdravlja, istraživanje uzroka teškoća mentalnoga zdravlja djece i mladih, osiguravanje potrebnih sredstava, angažiranje dovoljnog broja stručnjaka koji će se kvalitetno, sustavno i kontinuirano baviti ovim problemima, te osigurati njihovu dostupnost svakom djetetu.

Mjere koje Most predlaže u svrhu rješavanja problema narušenog mentalnog zdravlja djece i mladih, uvažavajući preporuke struke, jesu sljedeće:

- izrada akcijskih planova za promicanje mentalnog zdravlja te za rano otkrivanje i liječenje mentalnih poremećaja, za mentalno zdravlje u zajednici te razvoj dječje i adolescentne psihijatrije
- donošenje strateškog dokumenta razvoja mentalnog zdravlja – nacionalne strategije za zaštitu mentalnog zdravlja – koji bi obuhvatio sve mjere i potaknuo sve aktere na djelovanje
- donošenje planova, programa i zakona kojima se promiče i štiti mentalno zdravlje djece od vrtičke dobi do adolescencije
- razvijanje i provođenje nacionalne strategije za prevenciju samoubojstva, posebno za skupine za koje je utvrđeno da su izložene povećanom riziku od samoubojstva
- osnivanje posebnog tijela koje bi analiziralo sve podatke o pokušajima i samoubojstvima mladih, kroz multidisciplinarni pristup i koordinaciju nadležnih tijela
- provođenje edukacije medija o adekvatnom i nediskriminirajućem izvještavanju o mentalnim poremećajima
- provođenje *antistigma* kampanje u medijima i na društvenim mrežama uz angažman javnih osoba koje bi otvoreno govorile o problemima mentalnog zdravlja
- prilagođavanje zakonske regulative te liječničke prakse potrebama korisnika, odnosno djece i mladih radi zaštite njihovog mentalnog zdravlja – u Republici Hrvatskoj djeca do 18. godine moraju doći liječniku u pratnji roditelja. Budući da su često upravo roditelji izvor traume za

- djecu treba zdravstvenu zaštitu učiniti dostupnom upravo onim najranjivijima, djeci koja nemaju podršku roditelja već su često i žrtve njihova zlostavljanja
- uspostava tzv. kuće za djecu gdje bi dijete na jednom mjestu dobilo pomoć
 - uvođenje intervencija za djecu i mlade čiji roditelji imaju kronične mentalne bolesti ili poremećaje
 - osiguravanje dostupnosti dovoljnog broja stručnjaka svih profila, psihologa te dječjih i adolescentnih psihijatara u svim područjima države
 - osiguravanje djeci i mladima psihološke prve pomoći (koju mogu pružiti i educirani odgojno-obrazovni radnici) u školama
 - potpora i osnaživanje obitelji i roditelja u obavljanju roditeljske uloge (od dostupne psihološke pomoći u zajednici do različitih vrsta socijalne podrške koje su usmjerene osnaživanju obitelji: tečajevi, savjetovališta i škole za roditelje, omogućavanje fleksibilnog radnog vremena jednom od roditelja, omogućavanje rada od kuće, subvencioniranje pomoći u kući ili u čuvanju djece od strane lokalne zajednice, posebno ako se radi o samohranim roditeljima, *skining* na postporođajnu depresiju od strane patronažnih sestara u okviru zdravstvenog sustava te adekvatna pomoć i terapija u kući)
 - uvođenje programa jačanja socijalnih i emocionalnih vještina (vještine komunikacije, učenje asertivne komunikacije, zauzimanje za sebe uz argumentirano izlaganje stavova, uspješno rješavanje problema i konflikata, sposobnost prepoznavanja i artikuliranja vlastitih osjećaja te razvoj empatije, odnosno prepoznavanja i razumijevanja osjećaja drugoga te suosjećanje) za adekvatno nošenje sa stresom integrirano u školske kurikulume i u rad predškolskih ustanova u kojima bi pružatelji intervencija bili vršnjaci, odgojitelji, učitelji, stručni suradnici u školama
 - uvođenje probira na rizike mentalnog zdravlja na primarnoj razini zdravstvene zaštite (pedijatri, školski liječnici, obiteljski liječnici) u okviru sistematskih pregleda za prve razrede srednje škole
 - poticanje mladih na sudjelovanje u donošenju programa i dizajniranju intervencija za promicanje i unaprjeđenje mentalnog zdravlja
 - zabrana prodaje energetskih pića mladima od 18 godina
 - upoznavanje stručne javnosti o dostupnosti timova koji se sastoje od psihijatra, medicinske sestre i psihologa (u nekim timovima postoje i dodatni kadrovi kao što su socijalni radnici, defektolozi), a koji postoje u svim županijskim zavodima za javno zdravstvo uz mogućnost naručivanja i dolaska bez uputnice
 - dodatno kadrovsko osnaživanje timova zapošljavanjem dječjih psihijatara (u okviru izmjena zakona o zdravstvenoj zaštiti davanje većih ingerencije u smislu pisanja recepata), kako bi se zadovoljile povećane potrebe za psihijatrijskom skrbi i psihoterapijskim intervencijama te kako bi se rasteretio nedostatan bolnički sustav u okviru dječje psihijatrije
 - razvijanje resursa za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici, organiziranjem mobilnih timova za pružanje biopsihosocijalnih intervencija u zajednici, odnosno u kući korisnika, jer se time dijete ne odvađa od zajednice, ne hospitalizira (što je samo po sebi trauma), već se intervencija pruža tamo gdje je najučinkovitija, uz istovremeno pružanje obiteljske terapije ili druge vrste intervencije koja se procijeni potrebnom
 - implementiranje dobre europske prakse: transformacija psihijatrijske skrbi s primarno institucionalne, odnosno bolničke, na skrb u zajednici te implementiranje programa prevencije suicida po modelu koji podrazumijeva: jačanje kapaciteta za mentalno zdravlje kroz jačanje socijalnih i emocionalnih vještina, provedbu kampanje za prevenciju suicida uz proces destigmatizacije, smanjenje dostupnosti mjesta i sredstava za počinjenje suicida, uvođenje probira na rizike mentalnog zdravlja, dostupnost službi i intervencija u procesu terapije i oporavka sa organiziranjem zaštite na primarnoj razini zdravstvene zaštite te organiziranjem mobilnih timova za intervencije u kući i zajednici, uz veću dostupnost psihoterapije te jačanje civilnog društva i uključivanje mladih i osoba s iskustvom mentalnog poremećaja u dizajniranje intervencija

- razvijanje i implementiranje alata ili strategija za samopomoć
- podizanje svijesti o prednostima zdravog načina života, posebno o načinima pravilne prehrane i rizicima od uporabe sredstava koja mogu izazvati ovisnost
- smanjenje rizika razvoja ovisnosti o klađenju ili posljedičnih psiholoških poremećaja nastalih zbog klađenja, gdje je potrebno minimalizirati izloženost igrama na sreću, što će se postići sljedećim mjerama: zabraniti reklamiranje igara na sreću, regulirati broj aparata za klađenje, kao što je npr. reguliran broj ljekarni, zabraniti sponzorstva i komercijalna partnerstva sportskih dionika i priređivača igara na sreću.

10. ODGOJNO OBRAZOVNI SUSTAV U ERI DIGITALIZACIJE

Zbog zelene tranzicije, tehnoloških promjena, nedavne pojave generativne umjetne inteligencije (AGI) i njenog naglog razvoja dolazi do sve bržeg poremećaja na području tržišta rada i pojačane potražnje za novim kompetencijama, znanjima i vještinama. U sljedećih pet godina očekuje se ubrzani nestanak mnogih postojećih radnih mjesta, uz istovremenu pojavu novih poslova i zanimanja. U procesu usvajanja naprednih tehnologija preoblikovat će se i tržište rada zahtijevajući nove vještine potrebne za rad. Analize upućuju da su već sada na tržištu rada najvažnije kognitivne vještine te da će u procesu automatizacije poslova nestajati potreba za tradicionalnim vještinama poput obrade informacija i podataka. U svim poslovnim sektorima primjećuje se sve veći naglasak na potrebi rješavanja složenih problema na radnom mjestu, što jasno ukazuje na brzi porast važnosti kognitivnih vještina poput analitičkog i kreativnog razmišljanja.

Ove istaknute vještine budućnosti sastavni su dio STEM-a te ih je nužno već sada razvijati u sklopu STEM obrazovanja, počevši već od predškolskog odgoja. U skladu s tim, nužno je učenicima omogućiti stjecanje mnogo više proceduralnih znanja i vještina, za razliku od deklarativnog znanja znanstvenih činjenica i formula koje se trenutno usvajaju. Ključna paradigma razvoja analitičkih i kreativnih vještina kroz STEM predmete je istraživački usmjerena nastava koja bi trebala zamijeniti dosadašnju dominantno predavačku nastavu u Republici Hrvatskoj. Stoga želimo u osnovnim i srednjim školama razviti istraživački usmjerenu nastavu zasnovanu na konstruktivističkom modelu učenja, u kojemu se učenje smatra procesom individualne konstrukcije znanja, baziranom na integraciji novih informacija s prethodno postojećim znanjem. U sklopu istraživačko usmjerene nastave potrebne kognitivne vještine trebale bi se razvijati uključivanjem učenika u aktivnosti slične onima koje i znanstvenici provode u svom radu kad provode istraživanja i konstruiraju novo znanje. Nadalje, zalažemo se da ovakav pristup učenju ne bude ograničen samo na STEM predmete, već i na ostale društvene predmete u kojima je primjenjiv. Osim ključne činjenice da razvija novi, poželjni, spektar kognitivnih vještina, ovakav pristup učenju bolje priprema učenike za tržište rada, poduzetništvo i inovacije, ali i nastavu čini bitno zanimljivijom i bolje prilagođenom modernom načinu razmišljanja mladih ljudi. Uvođenje paradigme istraživačko usmjerene nastave u hrvatske škole

zahtjeva planiranje novih kurikula, znatna materijalna ulaganja u opremanje škola te prije svega dodatno obrazovanje učitelja i nastavnika kako bi bili spremni prijeći na novi način poučavanja.

Nadalje, ubrzana potreba za novim znanjima i kompleksnim vještinama u vrlo kratkom vremenu zahvatit će i zaposlene koji su već izašli iz sustava obrazovanja. Istraživanja na području tržišta rada jasno ukazuju na činjenicu da će se u vrlo bliskoj budućnosti, zbog nestanka tradicionalnih poslova te preoblikovanja i otvaranja novih radnih mjesta, od svih skupina zaposlenih tražiti česte prekvalifikacije i cjeloživotno obrazovanje koje će biti povezano sa stjecanjem novih, potrebnih vještina. Europska komisija je prepoznala ovaj problem te u Republici Hrvatskoj snažno potiče i kroz sustav vaučera financira razvoj sustava obrazovanja odraslih. Međutim ovaj sustav, kao zaostavština iz socijalističkih vremena, još nije usvojio paradigme modernog obrazovanja te nije uveo niti transparentan sustav kontrole kvalitete, niti načelo vanjskog vrednovanja programa obrazovanja odraslih, niti mogućnost neformalnog obrazovanja. Stoga se zalažemo za unapređenje i razvoj sustava cjeloživotnog obrazovanja u svim sektorima i poslovnim domenama, uvođenje vanjskog vrednovanja programa te implementaciju novih formalnih i neformalnih obrazovnih programa koji će svim zaposlenim građanima Republike Hrvatske omogućiti kontinuirano usavršavanje i stjecanje vještina potrebnih za buduće, dinamično, tržište rada.

Zalažemo se za razumne i valorizirane strategije u obrazovanju i znanosti, strategije nastale u dijalogu i dogovoru sa strukom, strategije koje će omogućiti dugoročnu stabilnost u obrazovnom sustavu. To znači da u ovome programu nudimo smjernice i ideje koje će se dalje detaljno razrađivati u suradnji sa strukom na svim razinama, od onih koji sudjeluju u odgojno- obrazovnom procesu kroz poučavanje do znanstvenika koji artikuliraju i utvrđuju teorijske trendove u sustavu.

Navest ćemo ih u 5 točaka:

1. Analiza i vrednovanje posljednje reforme obrazovanja

Nakon niza različiti reformi obrazovanja koje su nastajale i nestajale sa svakom smjenom vlasti, smatramo da je za razvoj hrvatskog odgojno-obrazovnog sustava nužna konstruktivnost, odnosno da je neophodan minimalni strukovni, a ne politički kontinuitet na mjestima gdje ga je moguće ostvariti. Stoga ćemo provesti detaljnu i nepristranu analizu svih dosadašnjih reformskih zahvata te, nakon iscrpne evaluacije, donijeti odluku kojim smjerom u odgoju i obrazovanju ići dalje. Smatramo da je posljednja veća reforma uvedena u škole bez dijaloga i bez evaluacije te da se pod krinkom promjena provela nasilna digitalizacija procesa poučavanja.

Nužno je vratiti proces vođenja i evaluacije obrazovne reforme u nacionalni okvir. Stoga ćemo iskoristiti znanje i alate relevantnih nacionalnih institucija, na primjer Nacionalnog centra za vanjsko vrednovanje obrazovanja, kako bi procijenili dosadašnje učinke „Škole za život“ te kroz nacionalne ispite i unaprijeđenu državnu maturu uveli sveobuhvatni sustav vanjskog vrednovanja različitih razina obrazovanja (učenici, razredi, učitelji, ravnatelji, škole, regije). Rezultate evaluacija koristit ćemo za planiranje i kontinuirano unapređenje obrazovnih politika i prakse. Naime, pozitivna praksa drugih europskih država ukazuje na postupno povećavanje kvalitete obrazovanja, na kontinuirano osuvremenjivanje sadržaja poučavanja i poboljšanja metoda

poučavanja, utemeljenih na cjelovitom sustavu vanjskog vrednovanja, bez velikih i diskontinuiranih skokova te drastičnih organizacijskih promjena.

2. Poboljšanje materijalnih uvjeta rada

Poboljšat ćemo materijalne uvjete rada u predškolskim i školskim ustanovama. Smatramo te uvjete preduvjetom za početak napretka, a uvjereni smo da su zadnjom reformom potpuno zanemareni. Dio sredstava za unaprjeđenje materijalnih uvjeta doći će kroz fondove Europske unije (planiramo uvođenje mreže podrške obrazovnim ustanovama i vrtićima kako bi se što više samostalno uključili u izradu projekata za financiranje novcem iz europskih fondova), a dio novca doći će i kroz bolju raspodjelu novca unutar županija, gradova i općina.

Bolji materijalni uvjeti obuhvatili bi 3 temeljna područja:

1) infrastrukturu opremljenost škola

Godine 2011. donesena je Odluka o donošenju mreže osnovnih i srednjih škola, učeničkih domova i programa obrazovanja. Mrežom se utvrđuju uvjeti koji trebaju pridonijeti razvoju kvalitetnijeg, dostupnijeg, prilagodljivijeg i učinkovitijeg sustava odgoja i obrazovanja. Iz različitih analiza postojećih uvjeta rada odgojno-obrazovnih ustanova jasno proizlazi da ni postojeća mreža ni uvjeti rada nisu optimalni te se posebno ističemo problem neujednačenosti uvjeta koji ugrožava jedno od osnovnih prava, a to je ostvarivanje jednakih mogućnosti sudjelovanja u kvalitetnom odgojno-obrazovnom procesu za sve učenike. Nadalje, najveći dio škola neadekvatno je opremljen za moderne načine poučavanja i vrednovanja te im u potpunosti nedostaju kabineti iz prirodoslovlja i oprema za istraživački usmjerenu nastavu. Stoga ćemo provesti analizu uvjeta rada u školskim ustanovama, izraditi prijedlog mjera za smanjenje postojećih razlika te osigurati materijalna sredstva za opremanje s ciljem izgradnje, dogradnje i rekonstrukcije postojećih ili novih objekata, uzimajući u obzir demografska kretanja, geografske specifičnosti i potrebe gospodarstva. Na ovaj način osigurat ćemo uvjete za razvoj kvalitetnijeg, dostupnijeg, prilagodljivijeg i učinkovitijeg sustava odgoja i obrazovanja te ćemo svakom učeniku, neovisno o mjestu stanovanja, društveno-ekonomskom statusu ili osobnim mogućnostima, osigurati optimalni razvoj njegovih potencijala.

- 2) dostupnost predškolskog i školskog obrazovanja svima (regulacija cijena vrtića, besplatni udžbenici, prehrana i prijevoz, poboljšanje mreže stipendiranja učenika koji odabiru deficitarna zanimanja, poboljšanje mreže stipendiranja studenata)
- 3) poboljšanje statusa učitelja i nastavnika (kroz veće plaće, kroz bolje edukacije i usavršavanja)

Najvažniji faktor povećanja kvalitete obrazovanja i temeljni preduvjet uspješnih promjena je kvalitetan, učinkovit i motiviran učitelj. Ključno je u obrazovni sustav privući i u njemu zadržati visokokvalitetne i motivirane učitelje, nastavnike i profesore te sustavno poticati razvoj njihovih potencijala. Stoga ćemo poboljšavati materijalni status svih zaposlenika u sektoru osnovnog i srednjeg obrazovanja uz istovremeni zahtjev podizanja kvalitete nastave. MOST će uspostaviti model trajnoga profesionalnog razvoja nastavnika i profesora, te im osigurati veću autonomiju u

planiranju i izvođenju nastavnih programa. Paralelno s ovim procesom potrebno je uvesti i sustav praćenje kvalitete rada učitelja i nastavnika te oformiti sustav nagrađivanja i napredovanja. Dosadašnja praksa s nacionalnim ispitima pokazala je da rezultati ovog, ne tako jeftinog, projekta ne služe svojoj pravoj svrsi. Naime, osim godišnje objave, rezultati ne utječu na bilo kakve mjere i aktivnosti za promjenu sustava. Stoga ćemo iskoristiti rezultate nacionalnih ispita za uvođenje sustava praćenja kvalitete rada i nagrađivanja učitelja i samih škola. Na ovaj način utjecat ćemo na izgradnju svijesti o odgojiteljskom, učiteljskom i nastavničkom poslu kao društveno iznimno vrijednom te unaprijediti stav prema znanju i učenju. Primjer finske reforme školstva i druga svjetska iskustva pokazuju da su upravo kvalitetni učitelji i nastavnici daleko važniji od samog kurikula, te se shodno tome navedene mjere moraju postaviti kao preduvjet uspješne kurikularne reforme.

3. Očuvanje nastavnog procesa u eri digitalizacije

Trenutno se nalazimo u vremenu ubrzanog prijelaza s paradigme tradicionalne pismenosti na paradigmu digitalne pismenosti. Ovaj proces ima važne posljedice za politiku, istraživanje, teoriju i praksu. Zapravo, mnogi tvrde da živimo u vremenu u kojem se pismenost mijenja najvećom brzinom od izuma tiskarskog stroja sredinom 15. stoljeća. Digitalni tekst mijenja sadržaj koji se može komunicirati i način na koji se takav sadržaj može prenijeti. Međutim, veliki broj recentnih istraživanja i meta-analiza ukazuje na činjenicu da digitalno čitanje ima štetne učinke na učenička postignuća te sugeriraju da je digitalno čitanje inferiorno u odnosu na čitanje s papira kada je u pitanju razumijevanje teksta na širokom rasponu dobnih skupina i populacija. Stoga smatramo da škole trebaju pružiti učenicima iskustvo čitanja u oba medija, s primarnom koncentracijom na papirnatu čitanje i učenje, uz pripremu na digitalnu revoluciju i programe učenja kvalitetnog čitanja na digitalnim platformama.

Stoga ćemo posebnu pažnju posvetiti očuvanju nastavnog procesa u vremenu digitalizacije. Zalažemo se za racionalno i kritičko uvođenje digitalnih tehnologija u procese podučavanja. Racionalno uvođenje znači da smo svjesni vremena u kojem živimo i nužnosti uključivanja u eru digitalizacije. Kritičko uvođenje znači da se ti procesi moraju pažljivo promišljati, ispitivati i vrednovati, a konačne odluke ne donositi stihijski i radi koristi pojedinih interesnih skupina koje uvođenjem novih tehnologija ostvaruju veliku materijalnu korist. Zalagat ćemo se za očuvanje „žive“ nastave na svim razinama našeg obrazovnog sustava jer smatramo da je nezamjenjiva zato jer vodi kreiranju zajednice koja služi stjecanju i međusobnoj razmjeni znanja, ali i omogućava kreiranje kritičke društvene mase.

Aktivno ćemo se posvetiti i regulaciji korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije u odgojno-obrazovnim institucijama imajući u vidu njezin učinak na obrazovni proces i mentalno zdravlje učenika. Trenutno se nedopušteno korištenje informacijsko-komunikacijskih uređaja tijekom odgojno-obrazovnog rada regulira *Pravilnikom o kriterijima za izricanje pedagoških mjera*. Člankom 3 navedenog pravilnika ono je definirano kao lakše neprihvatljivo ponašanje za koje se izriču pedagoške mjere iz članka 1 stavka 5. Riječ je o pravilniku iz 2015. godine koji nije u dovoljnoj mjeri anticipirao proširenje pametne tehnologije, njezine mogućnosti te potencijalno štetni utjecaj te koji stoga predviđa najblažu kaznu za njezino nedopušteno korištenje. Također pravilnik regulira samo korištenje pametne tehnologije za vrijeme nastave,

dok se ne osvrće na njezino korištenje u školskim ustanovama. S obzirom da je zabrana, odnosno dozvola korištenja pametne tehnologije ostavljena na volju svakoj ustanovi i njezinom osnivaču danas se nalazimo u situaciji u kojoj je u pojedinim školama, pa čak i gradovima đacima zabranjeno korištenje informacijsko-komunikacijske tehnologije, dok se u nekim drugima ono ni na koji način u praksi ne regulira. To dovodi učenike Republike Hrvatske u nejednak položaj zbog čega je potrebno ovu materiju načelno zakonski regulirati te time uvesti pravila koja će važiti za sve đake.

Stoga ćemo predložiti zabranu korištenja pametnih telefona, pametnih satova i tableta u školskim ustanovama, osim u edukacijske svrhe kada to zahtjeva nastavna jedinica ili ukoliko je njihova uporaba opravdana medicinskim razlozima.

Unicefovo *Globalno izvješće o praćenju obrazovanja za 2023.* objavilo je poziv da se tehnologija koristi samo u razredu kada podržava ishode učenja, a to uključuje upotrebu pametnih telefona. Novo GEM izvješće za 2023. pod naslovom *Tehnologija u obrazovanju: Alat pod čijim uvjetima?* poziva na odluke o tehnologiji u obrazovanju koje imaju za prioritet potrebe učenika, osiguravajući da je svaka upotreba tehnologije prikladna, pravedna, diferencirana i održiva. Izvješće pokazuje da neka tehnologija može podržati određeno učenje u nekim kontekstima, ali ne kada se pretjerano ili neprikladno koristi. Konkretno, korištenje pametnih telefona može poremetiti učenje u učionicama. Zabrinutost oko privatnosti podataka, sigurnosti i dobrobiti također podupire rasprave o korištenju tehnologije u školama, posebno od strane učenika u mlađoj dobi. Kada određene aplikacije prikupljaju korisničke podatke koji su nepotrebni za rad aplikacija opravdana je zabrinutost zbog privatnosti. Međutim, trenutno samo 16% zemalja izričito zakonom jamči privatnost podataka u obrazovanju. U tom smislu Most Hrvatsku vidi kao predvodnicu u odgovornom praćenju novih digitalnih trendova i uzor u njihovoj pravovremenoj regulaciji.

Na tom tragu očekujemo da će zabrana korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije u školskim ustanovama, osim kada je ona potrebna za nastavnu jedinicu ili u medicinske svrhe, doprinijeti kvalitetnijim ishodima učenja, snažnijem fokusu na nastavni proces te u dugoročnoj perspektivi, kroz privremenu pauzu u njihovoj uporabi, razvoju kritičke svijesti o svim prednostima i nedostacima suvremene tehnologije te osnaživanju međusobnih odnosa u stvarnom svijetu, uvažavanju nastavničkog autoriteta, a u konačnici i poboljšanju mentalnog zdravlja djece i mladih.

4. Povezivanje svih odgojno-obrazovnih razina i podizanje kvalitete nastavnog procesa

Planiramo izradu cjelovitih i sveobuhvatnih odgojnih i obrazovnih strategija kroz koje bi se ostvarilo kvalitetno vertikalno povezivanje unutar sustava. Tu je važno uključivanje sve djece u predškolski odgoj te veća suradnja predškolskih i školskih ustanova. Ona bi se ostvarivala kroz zajedničke projekte (npr. poticanje ranog čitanja, uvođenje obveznih sportskih programa u vrtićima) pri čemu će posebna pažnja biti usmjerena na aktivnije uključivanje djece s teškoćama u razvoju u odgojno-obrazovni sustav kroz osnaživanje pojedinačne nastavne potpore i programe senzibilizacije djece za njihov status od najranije dobi. Za ostvarivanje obrazovne vertikale između osnovnih i srednjih škola uveli bismo obavezno profesionalno usmjeravanje učenika 7. i 8. razreda, jačali bismo područje izvannastavnih aktivnosti u osnovnim školama jer upravo kroz

te aktivnosti mnoga djeca ostvaruju svoj najveći potencijal, poticali bismo i regulirali rad s nadarenim učenicima jer smatramo da su u sadašnjem sustavu ti učenici zapostavljeni i prepušteni aktivaciji entuzijastičnih pojedinaca. Razvijali bismo i pomagali cjelovito i nediskriminatorno strukovno obrazovanje te popularizirali strukovna zanimanja kroz sustav stipendija.

Zabrinjavajuća je činjenica da veliki postotak roditelja plaća dodatne instrukcije kako bi djeca uopće mogla pratiti nastavni program i plan. Posebnu pažnju potrebno je posvetiti i darovitim učenicima te u sklopu cjelodnevnog nastave osigurati uvjete za dodatni razvoj njihovih kapaciteta i veći intelektualni angažman. Također, *Strateški okvir Europske komisije za obrazovanje* snažno naglašava neizbježnu potrebu za povećanjem kvalitete obrazovanja kroz smanjenje razrednih odjela, izvedbu problemski usmjerenog poučavanja, izvođenja dodatnih novih program, primjene novih modela vrednovanja učeničkih postignuća te potrebu za poučavanjem novih vještina i znanja.

Uvođenje sustava profesionalnog usmjeravanja

Kao velik problem u sustavu obrazovanja u Republici Hrvatskoj očigledan je izostanak kontinuiranog sustava profesionalnog usmjeravanja koji postoji u svim razvijenim zapadnim državama. Ovaj sustav ne podrazumijeva trenutno prisutnu praksu kratkog razgovora s psihologom prije upisa na fakultet ili srednju školu koji je zbog kratkoće i izostanka sustavnosti popuno neučinkovit. Posljedica nedostatka sustava profesionalnog usmjeravanja su učenici i budući studenti koji ne znaju koju bi srednju školu ili fakultet upisali, ne znaju koji su njihovi interesi te ne mogu realno procijeniti svoja stečena znanja i vještine. Nadalje velik dio naših učenika ne zna koja znanja i vještine se stječu u pojedinoj srednjoj školi ili na pojedinom studiju i koji poslovi se s tim vještinama mogu raditi. Stoga je u Republici Hrvatskoj nužno implementirati kontinuirani sustav praćenja učenika i njihovih interesa, znanja i vještina od prvog razreda osnovne škole te sustav profesionalnog savjetovanja. Ovaj sustav bi, poput modela u većini zapadnih država, podrazumijevao učeničku mapu s razvojem njegovih interesa znanja i vještina, kao i redovne konzultacije sa stručnjacima, posjete srednjim školama i fakultetima te edukaciju o mogućim zanimanjima i poslovima koji bi bili u skladu s interesima i stečenim kompetencijama.

5. Povezivanje obrazovanja i tržišta rada

Vertikalna povezanost nastavila bi se ulaskom dijela učenika u visoko obrazovanje uz stalno traženje balansa između zadovoljavanja potreba tržišta rada, potreba društva u cjelini i očuvanja autonomije visokih učilišta. U tom smislu cilj nam je izgraditi i osnažiti domaću znanstvenu infrastrukturu kako bismo kreirali konkurentan sustav znanosti i visokog obrazovanja, temeljen na kooperativnosti i solidarnosti s naglaskom na interdisciplinarno povezivanje i jednako vrednovanje svih znanstvenih područja koje je neophodno za kreiranje kritičke društvene svijesti u vremenu brzog i često nepredvidivog tehničkog napretka.

Obrazovni sektor mora se izravnije povezati s gospodarstvom i tržištem rada pri čemu treba imati u vidu da je obrazovni sektor i kreator toga tržišta, a ne tek puki objekt koji služi zadovoljavanju njegovih potreba. Tu uloga obrazovnog sektora treba osnaživati. Jedan od izravnih načina

povezivanja obrazovanja i tržišta rada jest sustav stipendija kroz koji se potiče odabir deficitarnih zanimanja. Izgradili bismo dobar i učinkovit sustav stipendija vodeći se načelima izvrsnosti i socijalne osjetljivosti.

Već niz godina broj studenata na profesorskim smjerovima PMF-a drastično pada. Tako je ovaj broj na smjerovima profesor fizike, profesor, fizike i informatike, profesor informatike, profesor fizike i matematike, profesor kemije i slični smjerovi, s ranijih 20-50 studenata po smjeru, u ovoj godini došao do alarmantno niske razine od 2-5 studenata. Ovaj trend ukazuje na činjenicu da sve manji broj mladih ljudi želi postati profesor u osnovnoj i srednjoj školi što dovodi u pitanje i kvalitetu nastave te kvalitetu znanja budućih studenata koji će upisivati prirodosnanstvene, tehničke, medicinske i biotehnoške fakultete. Ova činjenica i njeno potpuno ignoriranje od strane vladajućih ukazuje na to da je mantra o RH kao budućem STEM društvu čista bajka. Time se dovodi u pitanje i budućnost RH kao države koja će imati bilo kakvo poduzetništvo osim uslužnog i trgovačkog. Prosperitetnije države razlučuju tri vrste poduzetništva: trgovačko, reproduktivno i razvojno. Samo one države koje unaprjeđuju razvojno, za razliku od onih s reproduktivnim i trgovačkim poduzetništvom, ubrzano izlaze iz recesije i mogu računati na stalan gospodarski rast. Za razvojno poduzetništvo potrebno je imati visoko i kvalitetno obrazovane ljude koji doprinose tehnološkom razvoju, inovacijama i u konačnici stvaranju vlastitog inovativnog proizvoda koji sam po sebi pronalazi put na tržište. Dodatno, dosadašnja iskustva pokazuju da se ni (potencijalni) investitori neće odlučiti na investicije ako ne vide da u Hrvatskoj ima dovoljan broj adekvatno obrazovanih ljudi za potrebe proizvodnje u koju žele ulagati. Također, važno je istaknuti brojnost te posebno nepovoljnu obrazovnu strukturu demografskih kretanja jer upravo veliki broj mladih ljudi s kompetencijama potrebnim za razvoj modernog gospodarstva napušta Hrvatsku i ulaže svoje potencijale u druge države Europske unije.

10.1. Cjelovito strukovno obrazovanje

Strukovne škole najzastupljeniji su oblik obrazovanja koje pohađa 70% srednjoškolaca u Republici Hrvatskoj. Strukovnim obrazovanjem stječu se znanja, vještine i kompetencije potrebne tržištu rada, ali i cjelovito obrazovanje putem kojeg se mladi ljudi pripremaju za aktivno sudjelovanje u svim sferama života u Republici Hrvatskoj. Strukovno obrazovanje regulirano je *Nacionalnim kurikulumom za strukovno obrazovanje* i *Zakonom o strukovnom obrazovanju* koje u općeobrazovnom dijelu treba revidirati i dodatno prilagoditi potrebama učenika, tržišta rada, hrvatskog društva u cjelini i interesima Republike Hrvatske. Od 140 000 učenika u hrvatskim srednjim školama, njih 100 000 pohađa strukovne programe. Upravo zato treba izbjeći stvaranje nepremostivih razlika u kvaliteti društveno-humanističkog obrazovanja između učenika gimnazija i učenika strukovnih škola. Nastava povijesti u ovom slučaju ima nezamjenjivu ulogu. Važno je apostrofirati da upravo djeca lošijeg socioekonomskog statusa češće pohađaju strukovne programe, a prema *Europskoj strategiji o pravima djeteta 2021.-2024.* predviđeno je pravo na kvalitetno obrazovanje neovisno o njihovu podrijetlu i mjestu stanovanja.

Na tom tragu Most će se posebno zalagati da se:

- prilikom izrade sektorskih kurikuluma, kurikuluma ustanove i strukovnih kurikuluma vodi računa o izradi skupa ishoda učenja koji će omogućiti kvalitetno učenje temeljeno na radu jednako kao i na osobnom i društvenom razvoju polaznika strukovnog obrazovanja
- unutar strukovnog obrazovanja osigura kvalitetno obrazovanje učenika u prirodoslovnim i društveno-humanističkim sadržajima
- napišu novi kurikulumi iz prirodoslovnih i društveno-humanističkih sadržaja utemeljeni na suvremenim znanstvenim spoznajama i kognitivno prilagođeni učenicima i njihovim potrebama
- preispita praktičnost, provedivost i svrhovitost uvođenja modularne nastave u svim smjerovima strukovnog obrazovanja (potencijalne poteškoće u materijalnim uvjetima škola, organiziranju nastavnog procesa, kadrovskim uvjetima, zaduženjima nastavnog kadra kao i u načinu i kvaliteti vrednovanja ishoda učenja)
- modularnu nastavu uvede samo u one strukovne kurikule u kojima je izvediva i korisna.

Usklađenost strukovnog obrazovanja s potrebama tržišta rada postići će se:

- sustavom stipendiranja učenika od strane poslodavaca
- osnaživanjem kompetencija učenika prema procesu samozapošljavanja i cjeloživotnog učenja
- trajnom i aktivnom uključenosti i podrškom gospodarstva i lokalne zajednice školama i regionalnim centrima kompetentnosti
 - ulaganjem u rad i kontinuirani profesionalni razvoj i usavršavanje svih učitelja u sustavu strukovnog obrazovanja
- osiguranjem da učenici tijekom školovanja steknu ključne kompetencije za cjeloživotno učenje te osiguranjem kvalitetnih programa nužnih za daljnji osobni i profesionalni razvoj
- osiguranjem kvalitetnih udžbenika, besplatnih i digitalno dostupnih materijala za učenje koje je lakše distribuirati i koji umanjuju socijalne razlike među učenicima i polaznicima sustava obrazovanja odraslih
 - poticanjem kontinuirane modernizacije i nadogradnje strukovnih programa
 - novim Pravilnikom o praćenju i ocjenjivanju učenika
 - novim Pravilnikom o kriterijima za izricanje odgojnih mjera
 - ukidanjem dopunskog rada te uvođenjem ljetnog i jesenskog ispitnog roka pred povjerenstvom

10.2. Državna matura

Redizajnirali bismo proces državne mature kako bi ona zaista postala osovina nekoruptivnog djelovanja u sektoru obrazovanja i omogućila jednake mogućnosti za sve učenike. Taj je proces usko povezan sa sadržajima koje učenici uče, stoga je potrebno nastavni plan i program u srednjim školama učiniti izvedivim, a sadržaje koje obuhvaća državna matura usuglasiti, propisati i ne mijenjati ih stihijski. Stoga smatramo da je prvenstveno nužno transformirati i modernizirati nastavni program i plan kako bi u što većoj mjeri uključio nove znanstvene spoznaje, interdisciplinarnе teme i koncepte te nove metode poučavanja koje stavljaju naglasak na zornu i problemski usmjerenu nastavu.

U skladu s tim, velike perturbacije obrazovnog sustava u vidu globalnih reformi ili nedomišljenih zahvata u kurikulumu na frontalnoj razini trebalo bi zamijeniti postupnim mijenjanjem nastavnih programa, načina poučavanja i modela vrednovanja učeničkih postignuća, kako to provode uspješne europske države poput Austrije, Estonije ili Finske. Ove promjene bile bi usmjerene

prema dubljem razumijevanju i usvajanju gradiva, razvoju kreativnosti učenika te djelomičnom rasterećenju nastave od nepotrebnog memoriranja velikog broja činjenica. U skladu s ovom paradigmom trebalo bi redizajnirati i samu državnu maturu. Nadalje, smatramo da u dosadašnjem nastavnom programu i državnoj maturi nema dovoljno interdisciplinarnih sadržaja koji bi povezivali STEM i društveno-humanističke teme i koji postaju sve važniji u modernom koncipiranju nastave u svijetu. Paralelno s ovim procesom, testove državne mature potrebno je stalno vrednovati i popravljati njihove nedostatke.

10.3. Visoko obrazovanje

Hrvatska je među rijetkim članicama EU koja je u 15 godišnjem razdoblju 2004-2018. smanjila udjel izdvajanja za inovaciju i istraživanje u BDP-u, unatoč priljevu EU fondova zbog kojeg je sada Hrvatska na 21. umjesto 25. mjestu. Trendovi izdataka potvrđuju redosljed uzroka hrvatskoga zaostajanja koji, prema nalazu EK, na prvo mjesto stavlja javno financiranje. Hrvatsko izdvajanje po glavi stanovnika 5 puta je niže od EU prosjeka. Nadalje posljedice niske tehnološke razine i ovakva stanja potražnje poslovnoga sektora za inovativnom aktivnošću su i 4,84 patentne prijave na milijun stanovnika 2017. g., što je Hrvatsku ostavilo na pretposljednem mjestu (ispred Rumunjske), bez razvidnijega napretka u inovacijama. Oko 10 000 istraživački aktivnih doktora znanosti čini oko ¼ postotka hrvatskog stanovništva. 20 godina školovanja doktora znanosti društvena je investicija od oko 500 000 po znanstveniku odnosno ukupno oko 5 milijardi kuna, prosječno 20 godina radnog iskustva doktora znanosti s prosječnim (proračunskim) mjesečnim bruto primanjima od 15 000 kuna društvena je investicija od otprilike 36 milijardi kuna, 728 000 m² istraživački i nastavno opremljenog prostora društvena je investicija od otprilike 14 milijardi kuna. Upravo je zato akademska zajednica osobito odgovorna prema razvoju društva, dok je na vlasti bitna zadaća da iskoristi sve njezine potencijale koji mogu poslužiti kao motor gospodarskog razvoja Republike Hrvatske.

Da bi se unaprijedila kvaliteta nastavnog procesa Most se zalaže za uvođenje jedne mjesečne mentorske stručne prakse postupno svake studijske godine počevši od druge, za oko 65 000 studenata, uvođenje inozemnog semestra za oko 12 tisuća studenata diplomskih od 4-6 godine studija te postupno uvođenje mentorske nastave u sustav.

Most se zalaže za postupan i sustavan rast znanstvenonastavne izvrsnosti istraživača i institucionalne kvalitete programa s rastom od 20 % u petogodišnjim ciklusima. Kako bi se to omogućilo, a sukladno analizama i prijedlozima struke, Most će postupno povećati nacionalna javna izdvajanja za znanost za oko 10% godišnje u slijedećih 7-10 godina, uz učinkovitije korištenje raspoloživih sredstava fondova, među ostalim i uspostavom fonda za sufinanciranje, predfinanciranje i međufinanciranje EU projekata.

10.3.1. Povećanje studentskog standarda

Most kao bitnu programsku odrednicu i politički cilj ističe i povećanje studentskog standarda kroz tri mjere:

1) Vraćanje studentske poliklinike

U očuvanju studentskog zdravlja i prevenciji bolesti osobito važnu ulogu igraju studentske poliklinike. Od 2011. primjerice na Sveučilištu u Zagrebu nema Studentske zdravstvene poliklinike. Studentska zdravstvena poliklinika sustavna je zdravstvena pomoć studentima pomoću doktora opće prakse, ginekologa, zubara i psihološke podrške, što je osobito važno s obzirom na veliko povećanje studenata s problemima s mentalnim zdravljem nakon pandemije. Most se snažno zalaže za obnavljanje studentske poliklinike kao vida primarne zdravstvene zaštite i pomoći studenata koju glavni akteri: HZZO, Ministarstvo zdravstva, Grad i Država, uvijek i u potpunosti stavljaju sa strane bez obzira na to što studenti čine ogroman broj populacije (poglavito u četirima velikim Hrvatskim gradovima).

2) Povećanje studentskih smještajnih kapaciteta

Nadalje, kao što je istaknuto i u našim stambenim politikama, Most će posebnu pažnju posvetiti povećanju smještajnih kapaciteta koji služe studentima jer njihov nedostatak utječe na potražnju za smještajem u gradovima koji su za studente preskupi na razini mjesečne rente i na cijenu najma stanova na tržištu općenito.

3) Pravo otkupa godina studiranja koje ulaze u staž

Izmjenom zakonodavstva u području mirovinskog osiguranja Most želi uvesti standard prema kojem redovni studenti stječu pravo naknadnog otkupa godina redovnog studiranja koje im ulaze u staž. Smatramo da trenutni zakonodavni okvir nije zadovoljavajuće postavljen te mnogi visokoobrazovani građani nemaju dovoljno radnog staža da bi ostvarili pravo na punu starosnu mirovinu kada navršše 65 godina iz čega proizlazi da studiranje predstavlja financijsku kaznu. Most predlaže omogućiti redovnim studentima pravo da pred odlazak u mirovinu otkupe godine redovnog studiranja za 1000 eura po godini studiranja, uz ograničenje od maksimalno pet godina staža kojeg mogu otkupiti i time steknu pravo na punu starosnu mirovinu.

11. KULTURA KAO BITAN SEGMENT DRUŠTVA

Zalažemo se za jačanje i jasno pozicioniranje kulture u društvu. Kultura nije tek dodatak ekonomiji i politici, nego s njima ravnopravan segment svakog zdravog društvenog i državnog sustava.

Nažalost, kultura u svijetu, pa tako i u Hrvatskoj, sve više postaje kontaminirana proizvoljnim dnevnopolitičkim i privatnim utjecajima i interesima. Posebno je opasno kada kultura, kulturne politike, institucije i akcije postaju sredstvo ideološke borbe s političkim i svjetonazorskim neistomišljenicima, što je u našem društvu čest slučaj. U tom smislu svjedoci smo kako kulturne i identitetske politike postaju sve značajniji elementi kako političke borbe na državnoj tako i na globalnoj razini.

Nova kulturna matrica koju ćemo promovirati i provoditi u Republici Hrvatskoj ima za cilj njegovati hrvatsku kulturnu tradiciju u svom njenom bogatstvu i slojevitosti, pri čemu je važno u aktualnoj, od države dotiranoj produkciji, uvesti i njegovati pluralizam, odnosno nadići kulturni monopol koji u javnom i prostoru kulture promoviraju i provode ideološki ostrašćeni zastupnici pojedinačne kulturne matrice.

Nova kulturna matrica neće ograničavati bilo koji oblik i vid kulturnog i umjetničkog stvaralaštva, niti će težiti uspostavljanju novih estetskih normi i kriterija, nego će se primarno baviti onim što i jest glavna uloga države i politike u kulturi, a to je raspodjela javnih sredstava namijenjenih kulturi prema jasno utvrđenim kriterijima.

Pri tom ne želimo, niti ćemo, upasti u zamku ideološke i svjetonazorske isključivosti jer bi time totalitarnoj kulturnoj matrici promijenili samo ideološki predznak. Isto tako, nećemo dopustiti da svjetonazorske i ideološke vrijednosti jedne političke opcije monopoliziraju cijelo područje kulture i najveći dio javnog novca koriste za provođenje kulturnih politika koje su neprijateljski raspoložene prema hrvatskoj i europskoj kulturnoj tradiciji i temeljenim vrijednostima i idealima većine građana koji pune proračune iz kojih se kulturne politike financiraju.

Imajući u vidu suvremene trendove koji idu prema digitalizaciji svih aspekata života posebna će pažnja biti posvećena *online* medijskim sadržajima koji ostvaruju državnu potporu pri čemu će naglasak biti stavljen na potpunu transparentnost njihovog cjelokupnog financiranja i odgovornog proizvođenja potpisanog sadržaja te razvijanje etičkih standarda koji se često zanemaruju u digitalnoj sferi.

Također, kako bi se osnažila kulturna scena potrebno ju je direktnije povezati s gospodarstvom tamo gdje je to moguće. To je od posebnog značaja za nezavisnu scenu koja je profitabilna i koja bi se mogla dijelom financirati i razvijati putem pokroviteljstva različitih gospodarskih subjekata koji bi se time reklamirali, ali i stjecali dodatnu vrijednost i razvijali „simbolički“ kapital pozicionirajući se kao oni koji prepoznaju i utemeljuju važne društvene proizvode.

Na tom tragu nužno je osnivanje sustava potpore, točnije razvijanje kulturnog menadžmenta koji će služiti prezentaciji radova naših umjetnika u inozemstvu jer su sada čak i naši najistaknutiji umjetnici, čiji rad sukreira identitet naše zemlje i čini je prepoznatljivom izvan naših granica, prepušteni samima sebi po pitanju plasmana svoga rada zbog čega on ostaje nedovoljno vidljiv, a čime je na gubitku društvo u cjelini.

Vođeni idejom očuvanja javnog dobra posvetit ćemo se i očuvanju položaja književne produkcije u društvu. Osim razvijanja nove strategije čitanja kojom će se preuzeti odgovornost u jasnijem definiranju njezinih prioriteta koji su sada pretežno prepušteni nejasnom osluškivanju neizgrađenog dječjeg ukusa, osnaživanju sustava potpore pisanoj riječi, imat ćemo u vidu i specifične poteškoće u izdavačkoj djelatnosti gdje nam je namjera potaknuti izdavaštvo, ali izbjeći puko profiterstvo privatnih subjekata koje često proizlazi iz državne intervencije kao što je bio slučaj u potporama koje su se davale knjižarama ranije kako bi se omogućilo njihovo preživljavanje.

Slijedom nedavne „Deklaracije o hrvatskom prostoru“ Akademije arhitektonske umjetnosti i znanosti, Most će u političkoj praksi konkretno odgovoriti na njezin apel da se „hrvatski prostor Ustavom Republike Hrvatske zaštititi kao narodno bogatstvo koje se ne smije nepovratno trošiti, već se mora razvijati u skladnom odnosu čovjeka i prirode, kako egzistencijalni prostor, naš nacionalni habitat ne bi bio izgubljen za buduće naraštaje.“

Sve aktivnosti, od zakonskih, preko financijskih do programskih i kadrovskih bit će usmjerene prema pravednijoj i ravnomjernijoj raspodjeli javnih sredstava i resursa namijenjenih kulturi kao segmentu društva u kojem se treba zrcaliti hrvatska kulturna tradicija, uvažavajući pri tom svjetonazorski, vrijednosni i estetski pluralizam hrvatskog društva, hrvatskog naroda i svih građana Republike Hrvatske.

Smatramo kako naziv resornog ministarstva treba biti „Ministarstvo kulture Republike Hrvatske“, i da je nakon kvalitetne reforme tog ministarstva potrebno povećati iznos proračunskih sredstava namijenjenih kulturnoj djelatnosti, uz jasno definirane kriterije i prioritete.

12. NACIONALNA SIGURNOST, OBRANA I UNUTARNJI POSLOVI

12.1. Sustavni razvoj Oružanih snaga Republike Hrvatske

Hrvatska se vojska već dugi niz godina nalazi u fazi presporog tehnološkog napretka, lutanja u sigurnosnoj politici, opremanju i planiranju razvoja oružanih snaga. Sustavi koji su nabavljani tijekom proteklih godina uglavnom su polovni, od kojih su tek neki dijelom modernizirani, a nabavljani su stihijski, bez strateškog planiranja, bez promišljanja o uvezivanju platformi koje se nabavljaju i o realnim potrebama sigurnosnog okruženja u kojem se Republika Hrvatska nalazi.

Pristup problematici stvaranja učinkovite obrane Republike Hrvatske, koja se temelji na odvratanju i spremnosti za suočavanje s objektivnim prijetnjama, treba mijenjati prije svega sustavnim planiranjem razvoja oružanih snaga i sigurnosnog sustava.

Oružane snage Republike Hrvatske još uvijek nisu dostignule željenu razinu sposobnosti. S obzirom na navedeno, u predstojećem mandatu treba jačati vojne kapacitete i sposobnosti. Sustavno, brzo i u suradnji s partnerima treba razvijati vlastite bespilotne sustave koji imaju sposobnost dominirati bojišnicom u nadzoru, komuniciranju, zapovijedanju i izravnom borbenom djelovanju. Za to Republika Hrvatska ima vlastite resurse. Republika se Hrvatska treba intenzivno i radikalno uključiti u procese uvođenja dronova kao relativno novih sredstava za učinkovito borbeno djelovanje. Koristi od takvih sustava višestruke su, a doprinose smanjenju ugroze ljudstva te povećavaju učinkovitost oružanih snaga u omjeru uloženog i dobivenog. Pri tom posebice treba stremiti stvaranju jedinica osposobljenih za borbeno djelovanje malim, ekonomsko pristupačnim, ali vrlo učinkovitim daljinski upravljanim sustavima koji mogu izravno djelovati na bojišnici u realnom vremenu.

Uz osiguravanje zaštite našeg neba, Most će predano raditi i na osiguravanju sigurnosti morskih prostora te razvijanju sposobnosti Hrvatske ratne mornarice. U tom smislu, razvijat ćemo započeti sustav nabave i opremanja ophodnih brodova prilagođavajući ih novim sigurnosnim izazovima, a težit će se i nabavi novih, modernijih raketnih sustava za djelovanje na moru kao i nabavi platformi i opreme za protupodmorničku detekciju i borbu.

Most će nastaviti i jačanje kopnene komponente vojske daljnjim opremanjem i modernizacijom postojećih borbenih vozila i tenkova, razvijanjem sustava digitalno nadzirane i upravljane bojišnice te modernizacijom topničko-raketne komponente.

Kao jedan od glavnih problema aktualnog ustrojstva policije i sigurnosnog sustava, Most vidi preveliku politizaciju procesa u kojem se previše čelnih ljudi čini ovisnima o promjenama političkih struktura. Stoga je depolitizacija sustava nužna, ne samo na načelnoj, već i na strukturnoj, zakonom definiranoj razini u kojoj treba omogućiti veću neovisnost i transparentnost rada policije, a njezin rad treba se više oslanjati na suradnju s Državnim odvjetništvom Republike Hrvatske.

12.2. Zaustavljanje ilegalnih migracija

Istovremeno s popuštanjem globalnih mjera borbe protiv pandemije bolesti COVID-19 Hrvatska se našla pred novim izazovom u vidu povećanog pritiska ilegalnih migranata na hrvatske granice. Zakašnjele reakcije mjerodavnih hrvatskih i europskih vlasti odavno su dovele do formiranja tzv. balkanske migrantske rute na kojoj je ilegalnim migrantima jedan od primarnih ciljeva doći, pod svaku cijenu, na teritorij Republike Hrvatske i osigurati sebi status tražitelja azila računajući na propusnost hrvatskih i europskih pravila o azilu, sporost u rješavanju tih zahtjeva te slobodu kretanja po cijelom teritoriju Europske unije za vrijeme dok ti postupci traju.

Kao dodatna negativna posljedica migrantskih kretanja u Republici Hrvatskoj i na njezinim granicama, počele su operirati dobro organizirane i naoružane bande krijumčara ljudima koji u sve većoj mjeri dovode u opasnost hrvatske policajce koji čuvaju granicu, ali i hrvatske građane i to ne samo u pograničnim područjima. Snimke nasilnog probijanja zapreka na graničnim prijelazima ili filmskih potjera na hrvatskim cestama čak i u centru glavnog grada Zagreba te vijesti o nesrećama u kojima su sudjelovala vozila s krijumčarima migranata postali su hrvatska svakodnevnica. Još i prije toga hrvatska je javnost putem medija redovito izvještavana o upadima migranata u kuće i vikendice hrvatskih građana, krađama automobila ili o uočenim, dobro organiziranim migrantskim grupama koje se bez nadzora kreću hrvatskim teritorijem i to ne samo skrivenim šumskim putevima, nego i kroz naseljena mjesta. Sve to odrazilo se i na položaj Republike Hrvatske unutar šengenskog prostora kada su susjedne države Italija i Slovenija kao i neke druge nakon terorističkog napada u Bruxellesu u listopadu 2023. po već ranije viđenom kaskadnom principu pribjele suspenziji Šengenskog sporazuma uvođenjem kontrola na granicama.

Premda se hrvatskoj javnosti predočavaju tek ograničeni podaci sigurnosnih i drugih procjena o razmjerima i posljedicama aktualne migrantske krize iz izjava relevantnih dužnosnika iz Vlade i policije mogu se raspoznati ključni problemi s kojima je Republika Hrvatska suočena. Prvi problem odnosi se na organizirane kriminalne grupe krijumčara ljudima za koje postoje jasne naznake da su uvoznog porijekla i da se te organizacije nalaze na teritorijima drugih država do kojih Hrvatska može doći isključivo putem međunarodne suradnje. U tom smislu, brojna uhićenja krijumčara ljudima kojima svjedočimo u Hrvatskoj neće sama po sebi riješiti problem budući da je to tek vrh ledene sante problema krijumčarenja ljudima. Nastavno na to, prigovori koje neki upućuju tijelima sudbene vlasti zbog blage politike kažnjavanja ili popustljivosti kod izricanja kazni krijumčarima u velikom su raskoraku s činjenicom da Republika Hrvatska nema

kapaciteta držati u zatvorskom sustavu tisuće krijumčara ljudima osuđene na dugogodišnje kazne zatvora. Drugi problem o kome se često govori jest neusklađenost viznog režima Hrvatske i Europske unije s jedne strane, te viznog režima niza susjednih država koje nisu članice Europske unije, s druge strane. Pritom se ponajviše naglasak stavlja na potrebu da Bosna i Hercegovina provede takvo usklađivanje te da se toj državi ponudi pomoć u organizaciji čuvanja njezine granice putem Frontexa. Nema nikakve dvojbe da Republika Hrvatska u suradnji s Europskom unijom treba nastaviti poticati Bosnu i Hercegovinu na poduzimanje takvih koraka, međutim, činjenica je da u tom pogledu Hrvatska ne ovisi sama o sebi te da zato treba suradnju Bosne i Hercegovine kao i da promjena politika mjerodavnih vlasti u Bosni i Hercegovini, čak i ako bi se dogodila, zasigurno zahtijeva određeno vrijeme za provedbu.

S obzirom na sve navedeno, Most ostaje pri svom stavu da hrvatsku državnu granicu i kontrolu na njoj treba ojačati, po potrebi i slanjem Hrvatske vojske na kritične točke na granici, te time poslati jasnu poruku ponajprije krijumčarima da će se na hrvatskoj granici suočiti s prisutnošću oružane sile. Također, ako se uskoro ne počnu pokazivati rezultati dosadašnjih migrantskih politika u vidu smanjenja ilegalnih prelazaka granice, Republika Hrvatska mora početi mijenjati politiku glede zaprimanja zahtjeva za azil odnosno iskazivanja namjere traženja azila i to tako da se ti zahtjevi prestanu zaprimati na teritoriju Republike Hrvatske, već da se mogu podnositi isključivo drugdje. Tako bi se osiguralo da na teritorij Republike Hrvatske mogu doći samo pravi azilanti za koje je pouzdano utvrđeno da ispunjavaju pretpostavke za ostvarivanje prava na azil. Time bi Republika Hrvatska poslala jasnu poruku da se nitko ne može pozivati na pravo na azil ako je prethodno povrijedio hrvatske zakone i hrvatsku državnu granicu nezakonitim ulaskom na njezin teritorij.

11. VANJSKA POLITIKA

Most će hrvatsku vanjsku politiku oblikovati u skladu s osnovnim načelom zaštite hrvatskih nacionalnih interesa poštujući već sklopljena savezništva te članstva u međunarodnim organizacijama koja Republiku Hrvatsku smještaju u sferu europskog i sjevernoatlantskog demokratskog civilizacijskog kruga.

Most vidi Europsku uniju kao decentraliziranu demokratsku zajednicu ravnopravnih država članica koja je utemeljena na načelima solidarnosti i supsidijarnosti. Imajući u vidu navedeno, Most će podržavati one zajedničke politike koje se oblikuju u okviru Europske unije oko kojih postoji konsenzus država članica i za koje postoje nedvojbene dokazi o dodanoj vrijednosti zajedničkog djelovanja. Imajući na umu da je problem demokratskog deficita jedna od ključnih poteškoća s kojima se susreće Europska unija, Most će se zalagati za precizno razdvajanje nadležnosti Europske unije od nadležnosti država članica, pri čemu ćemo zagovarati da države članice pridrže sve one nadležnosti u kojima je državna razina učinkovitija. Time bi se u mnogome doprinijelo izbjegavanju sporova oko nadležnosti između Europske unije i država članica, a građani bi dobili priliku za kvalitetan uvid u procese donošenja odluka i kontrolu izabranih i neizabranih donositelja odluka.

Most daje nedvojbenu podršku očuvanju načela jednoglasnosti u odlučivanju unutar Europskog vijeća i Vijeća Europske unije te osuđuje i odbija bilo kakve inicijative koje bi dovele do ukidanja ili uže primjene ovoga načela unutar institucija Europske unije.

Most će u odnosima sa susjednim državama inzistirati na rješavanju otvorenih pitanja putem dijaloga i sporazumijevanjem. Na prvome mjestu, Most će usmjeriti vanjskopolitičko djelovanje Republike Hrvatske prema odnosima s Bosnom i Hercegovinom prepoznajući da je pitanje jednakopravnosti Hrvata u toj državi najvažnije hrvatsko vanjskopolitičko pitanje. Bez Hrvata kao uistinu konstitutivnog naroda u BiH, kojem će zakonski okvir jamčiti da će sam birati svoje političke predstavnike i biti ravnopravan s druga dva naroda, iluzorno je govoriti o prijateljskim odnosima Hrvatske i BiH. Stoga Republika Hrvatska kao punopravna članica EU-a i NATO pakta mora aktivno raditi i sa svojim saveznicima i prema akterima u BiH kako bi se ta ravnopravnost ostvarila i trajno osigurala.

U odnosima s Republikom Srbijom, radit ćemo na rješavanju otvorenih pitanja poput položaja pripadnika hrvatske nacionalne manjine u Srbiji, čiji položaj mora biti doveden na razinu prava manjina u Republici Hrvatskoj, inzistirat ćemo na rješavanju ratnih zločina i sudbine nestalih, te na rješavanju pitanja odštete za hrvatske logoraše koji su tijekom Domovinskog rata bili utamničeni u logorima na teritoriju Republike Srbije.

Most će svoju politiku prema Hrvatima izvan Republike Hrvatske graditi i oblikovati polazeći od činjenice da sve tri skupine Hrvata izvan Republike Hrvatske, Hrvati u Bosni i Hercegovini, pripadnici hrvatske manjine u 12 europskih država te Hrvati iseljenici u europskim i prekooceanskim zemljama, predstavljaju ravnopravan dio jednog i nedjeljivog hrvatskog naroda. Slijedom toga, Most će se snažno zalagati da povezivanje svih hrvatskih ljudi bude strateški cilj hrvatske državne politike.

Inzistirat ćemo na zaštiti prava i interesa Hrvata izvan Republike Hrvatske i raditi na jačanju njihovih zajednica. Jačat ćemo gospodarsku suradnju s Hrvatima izvan Republike Hrvatske i poticati ćemo povratak hrvatskih iseljenika i njihovih potomaka, što je i važna sastavnica demografske politike Mosta.